

О. Б. Пелех, Б. М. Юськів

**МІЖНАРОДНА
ТРУДОВА МІГРАЦІЯ
В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ**

**Рівне
"Перспектива"
2007**

ББК 65.248 (4Чех)

П - 24

*Розповсюдження і тиражування
без офіційного дозволу видавництва заборонено.
Усі права застережені.*

Рецензенти:

д-р політ. наук, проф. **Є.Б.Тихомирова**
(завідувачка кафедри міжнародної інформації Рівненського
інституту слов'янознавства Київського славістичного
університету);

д-р істор. наук, проф. **С.С.Троян**
(завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного
гуманітарного університету)

**Рекомендовано до друку вченою радою
Рівненського інституту слов'янознавства
Київського славістичного університету
(протокол № 9 від 30 травня 2006 р.)**

Пелех О. Б., Юськів Б. М.

Міжнародна трудова міграція в Чеській Республіці: Монографія. –
Рівне: Перспектива, 2006. – 200 с.

ISBN 966-7643-80-8

Монографія присвячена проблемам міжнародної трудової міграції в Чеській Республіці напередодні її вступу в ЄС. Розглядаються етапи і закономірності міжнародної міграції та міжнародної трудової міграції зокрема, аналізується взаємозв'язок міграції з економікою країни, оцінюються чинники впливу на міграційні процеси, дається характеристика особливостей державного регулювання міграцією на виконання вимог ЄС щодо вступу та з урахуванням непростой економічної і складної демографічної ситуації в Чеській Республіці.

Дослідження може прислужитися викладачам, науковцям, політикам, аспірантам, студентам, усім, хто цікавиться проблемами міжнародної трудової міграції.

ISBN 966-7643-80-8

© *Пелех О. Б., Юськів Б. М., 2007*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ I. ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ.....	9
1.1. Історичні витоки і практика досліджень міжнародної трудової міграції.....	9
1.2. Міграційні теорії як основа вивчення міжнародної трудової міграції.....	15
1.3. Базові поняття і методика дослідження.....	31
Розділ II. ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ НАПЕРЕДОДНІ ВСТУПУ В ЄС.....	41
2.1. Етапи і закономірності розвитку міжнародної міграції..	41
2.2. Характеристика міжнародної трудової міграції.....	64
2.3. Українські трудові мігранти в Чехії.....	76
2.4. Вплив міжнародної трудової міграції на ринок праці	90
2.5. Аналіз чинників впливу на міграційну ситуацію.....	95
Розділ III. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ.....	105
3.1. Обґрунтування вибору політики регулювання міжнародної трудової міграції.....	105
3.2. Особливості державного регулювання міграційних процесів.....	116
3.3. Інформаційне забезпечення міграційних процесів.....	124
3.4. Пропагандистська підтримка активної міграційної політики держави.....	131
ВИСНОВКИ.....	149
БІБЛІОГРАФІЯ.....	151
ДОДАТОК А. Розрахунок коефіцієнтів міграційного тиску на ринок праці Чеської Республіки.....	166
ДОДАТОК Б. Аналіз зв'язку чисельності мігрантів з показниками соціально-економічного розвитку Чеської Республіки.....	184
ДОДАТОК В. Класифікація міграційної політики країн світу	191
ДОДАТОК Г. Результати контент-аналізу інформаційних матеріалів "Радіо Прага"-іномовлення.....	193
ДОДАТОК Д. Назви територій і країв у Чеській Республіці ..	196

ВСТУП

Упродовж усієї історії людства трудова міграція, або міграція робочої сили, відігравала значну роль у суспільному розвитку. Однак сьогодні вона увійшла в якісно новий етап свого становлення. З другої половини ХХ ст. міграційні процеси досягли справді глобальних масштабів, охопивши всі континенти, різні верстви населення та сфери суспільної життєдіяльності. Міжнародна міграція стала одним з головних чинників соціально-економічних трансформацій і розвитку всіх регіонів.

З точки зору перспектив глобального розвитку європейський континент є одним з найбільш значущих регіонів міграції. "Старий світ" став одним з важливих пунктів осідання мігрантів на світовій карті міжнародної міграції. Саме тут знайшли притулок 36-39 млн. мігрантів з інших континентів, що складає майже 8% її населення та п'яту частину мігруючого населення земної кулі.

Упродовж останніх 50 років усі країни Західної Європи, які більше двох століть були основними джерелами імміграції, поступово перетворилися на центри притягання міжнародних мігрантів. Навіть нові члени ЄС, не володіючи демографічним потенціалом для широкомасштабної еміграції в Західну Європу (більшість з них також стикається з проблемою старіння та скорочення чисельності населення) і маючи хороші темпи економічного зростання, рано чи пізно також перетворяться в зони імміграції. Уже сьогодні ряд країн Центрально-Східної Європи – Чеська Республіка, Угорщина, Словаччина, Словенія – мають позитивний міграційний баланс, і в них проживає близько 2 млн. мігрантів.

Основні причини, які зумовили перехід від еміграції до імміграції, пов'язані з нерівністю в економічній, соціальній і політичній сферах між відносно багатими, демократично стабільними, але старіючими суспільствами Європи та біднішими, менш стабільними, проте молодими і демографічно зростаючими сусідніми регіонами. До регіонів, які віддають мігрантів, належать південно-східні (Східна Європа, Балкани,

Туреччина, Середня Азія) та південні (Близький Схід, Північна Африка, країни Перської затоки) сусіди Європи, у яких найближчими десятиліттями очікується подальше зростання чисельності населення, у тому числі економічно активного. Сприяє міграції економічна нерівність, яку чітко демонструють два факти: значний розрив між Європою та сусідніми регіонами, а також значна неоднорідність розвитку в самих регіонах. Зокрема максимальне співвідношення показників рівня доходів на душу населення між найбагатшими європейськими і найбіднішими країнами Близького Сходу та Африки складає 82:1, а співвідношення середніх показників – майже 7:1¹. Вагомим стимулом для еміграції в Європу виступає політична нерівність. Якщо для членів ЄС характерна висока ступінь політичної стабільності і верховенство закону, то населення багатьох держав на Балканах, у Закавказзі, Центральній Азії, Північній Африці, Близькому Сході, Перській затоці постійно знаходиться під страхом політичної нестабільності і відсутності особистої безпеки.

Указані нерівності матимуть місце ще тривалий час, і тому Європа залишатиметься в майбутньому головним місцем притягання мігрантів навіть у періоди сповільнення темпів економічного зростання, високого рівня безробіття, обмежувальної політики щодо легальних мігрантів і контролю за нелегальною трудовою міграцією. У випадку поліпшення економічних умов у країнах-експортерах робочої сили також не слід розраховувати, що економічні чинники, які стимулюють міграцію, швидко зникнуть. Сучасні темпи економічного зростання і створення робочих місць у цих країнах є явно недостатніми, щоб справитися зі зростанням чисельності робочої сили і безробіттям у цих країнах.

¹ Холцманн Р., Мюнз Р. Проблемы и перспективы развития международной миграции в ЕС, входящих в него государствах, в соседних странах и регионах: вопросы политики / 2-ой Стокгольмский семинар по режимам глобальной мобильности населения, Стокгольм, 11-12 июня 2004 г., Институт перспективных исследований. – Стокгольм: Intellecta Stralins, 2004.– С.16. – [http://wbln0018.worldbank.org/HDNet/HDDocs.nsf/0/d7cac7b32b1e6d7785256f0004c5b3f/\\$FILE/Holzmann_Munz_Rus.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/HDNet/HDDocs.nsf/0/d7cac7b32b1e6d7785256f0004c5b3f/$FILE/Holzmann_Munz_Rus.pdf)

Оскільки міграції є неминучими, то на порядок денний висуваються питання не запобігання їм, а ефективного управління ними, що повинно відповідати як інтересам країн-експортерів робочої сили, так і інтересам ЄС та його членів.

Серед нових країн-членів ЄС показовою є Чеська Республіка, яка трохи більше, ніж за десятиліття, з країни еміграції перетворилася в країну транзитної міграції в Західну Європу, а відтак – у локальний центр імміграції. Країна успішно проводить активну міграційну політику та вдало використовує мігрантів для вирішення власних демографічних та економічних проблем.

Розв'язання міграційних проблем є важливим і для України. Донедавна майже неактуальне питання переміщення українських громадян на роботу за кордон сьогодні перетворилося на проблему державної ваги. Усе більше громадян України намагаються виїхати в інші країни на постійне, тривале або тимчасове проживання, убачаючи в цьому надійний шлях вирішення багатьох життєвих проблем. За даними ООН, на 2000 р. Україна входила у двадцятку держав з найбільшою чисельністю міжнародних емігрантів і займала в ній "почесне" четверте місце – 6,947 млн. українців стали мігрантами (14% населення країни)². У 2002 р. за даними Міністерства закордонних справ України за межами України нелегально працювало приблизно два мільйони її громадян. Н.Карпачова з трибуни Верховної Ради заявила, що майже 5 млн. громадян України щороку перебувають за межами України на заробітках³. Більше того, основна маса вибулих з України не має наміру повертатися назад. Набула поширення нелегальна

² International Migration Report 2002 / Department of Economic and Social Affairs Population Division, ST/ESA/SER.A/220. – New York: United Nations, 2002. – р.3. –

<http://www.un.org/esa/population/publications/ittmig2002/2002ITTMIGTEXT22-11.pdf>

³ Карпачова Н.І. Стан дотримання захисту прав громадян України за кордоном: Спеціальна доповідь Уповноваженого з прав людини у Верховній Раді України 2 квітня 2003 р. –

http://www.ombudsman.kiev.ua/pres/print/rel_03_04_02p.htm ; Карпачова Н. За кордоном заробляє кожен п'ятий українець // Інформаційне агентство "Оглядач". – 2 квітня 2003 р. – <http://www.oglyad.com>

трудова міграція наших співгромадян як до країн СНД, так і на Захід.

Тобто нині Україна опинилася перед потребою розв'язання такої ж низки міграційних проблем, які Чехія за останнє десятиліття вже практично пододала. Досвід Чеської Республіки є корисним також і в тому плані, що вона, як і Україна, упродовж тривалого часу займалася соціалістичним будівництвом, за короткий строк успішно здолала перепони на шляху побудови соціально-орієнтованої ринкової економіки та досягла досить високих показників соціально-економічного розвитку, а відтак – стала новим членом ЄС. Цінність цього досвіду посилюється й тим, що нинішні вихідні позиції України близькі до тих, які мали місце в Чехії після "оксамитової" революції: важка економічна ситуація; необхідність впровадження засад ринкової економіки в країні; несприятливі демографічні умови (зменшення чисельності та старіюче населення); високий рівень безробіття і трудової еміграції; нагальні та надважливі завдання підготовки до вступу країни в ЄС.

Дослідження сутності міграційних процесів в Україні та вивчення досвіду регулювання міграційних процесів європейських суспільств знаходяться в центрі уваги вітчизняних учених. Вагомі доробки в цьому напрямі зроблено такими українськими вченими, як І.Гнибіденко, О.Малиновська, О.Піскун, С.Пирожков, О.Позняк, М.Романюк, О.Хомра та інші. Однак, незважаючи на численні публікації з широкого спектру проблем міграції, багатий досвід країн Центрально-Східної Європи, насамперед, Чеської Республіки, практично залишився поза увагою дослідників і практиків, що визначає актуальність його вивчення.

Отже, актуальність і недостатня розробленість проблеми зумовили вибір теми дослідження та структуру його викладу.

Об'єктом дослідження виступає Чеська Республіка, а *предметом* – процес міжнародної трудової міграції в Чеській Республіці, способи та методи міграційного регулювання в Чехії.

Головною *метою* є аналіз міжнародної трудової міграції, особливостей її ефективного використання та регулювання в

Чеській Республіці й дослідження можливостей використання досвіду Чехії в умовах України. Цим, відповідно, було зумовлено основні завдання дослідження:

- узагальнити та критично осмислити теоретичні концепції і теорії дослідження міжнародної трудової міграції в умовах поглиблення глобалізаційних процесів;

- виробити методику дослідження міжнародної трудової міграції та особливостей її регулювання в Чеській Республіці;

- дослідити генезу, розкрити сутність, особливості, причини і чинники розвитку міжнародної міграції в Чеській Республіці;

- підтвердити гіпотезу про незначущість впливу міжнародної трудової міграції на погіршення ситуації на ринку праці Чехії та довести позитивний вплив міжнародних мігрантів на економіку і соціальний розвиток країни;

- проаналізувати державну міграційну політику уряду Чехії, виявити основні тенденції та напрями її реалізації.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від "оксамитової" революції (1993 р.) у Чеській Республіці до часу вступу в ЄС (2004 р.), оскільки цей період є особливо прикметним і визначним для цієї проблеми і таким, що не знайшов детального відображення в науковій літературі.

Автори висловлюють щиру вдячність за цінні поради щодо змісту даної монографії професору, доктору економічних наук В.Г.Єременку.

Пункти 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.5, 3.2 написані Пелех О.Б., пункти 2.3, 3.1, 3.3, 3.4 – Юськівим Б.М. Пункти 1.3 і 2.4, вступ і висновки є результатом спільної роботи авторів.

Розділ I. ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Історичні витоки і практика досліджень міжнародної трудової міграції

Міжнародна трудова міграція має давні корені. За кілька тисячоліть до нової ери величезні маси людей пересувалися з регіону в регіон. Велич держав Давнього світу (Єгипту, Вавилону, Персії, Греції, Риму та інших) чималою мірою завдячує праці рабів, захоплених під час численних воєн і походів. Головною особливістю давньої міграції робочої сили був її примусовий характер.

Середньовіччя характеризується різким ослабленням міжнародної міграції робочої сили. Найбільш розповсюдженою формою міграції цього періоду була "військова", а найрозвинутішим – міжнародний ринок найманої "ратної праці". Особливо популярною військовою міграцією стала в Західній Європі, чому сприяла феодална роздрібненість і численні війни. Основними експортерами військової робочої сили були окремі німецькі князівства і кантони центральної Швейцарії. Імпортерами найманих солдатів і офіцерів були королі Франції, Швеції, Польщі, імператор Священної Римської імперії, монархи Італії та інших європейських держав.

Період масової міграції робочої сили з кінця XV ст. до 60-х років XIX ст. прийнято вважати періодом "первісної" або "старої" міграції. Міжнародну трудову міграцію в цей час складали два основних потоки⁴. Перший був спрямований з Африки в Північну і Південну Америку та Вест-Індію. Його прикметною ознакою був абсолютно примусовий характер вивезення африканського населення. Другий потік міграції цього періоду, спрямований на нововідкриті землі з Європи, здійснювався на добровільній основі. Важливою складовою

⁴ Международные экономические отношения / Под ред. Сутырина С.Ф., Харломовой В.Н. – СПб.: Санкт-Петербургский университет, 1996. – С.91.

потоків були люди, які відправлялися в колонії з обов'язку служби (військові, державні чиновники і священнослужителі), купці, торговці, ремісники. Певна частка населення змушена була кидати батьківщину через релігійні чи ідеологічні гоніння. Зокрема це стосувалося переселенців з Англії (пуритани, католики, баптисти) і Франції (гугеноти).

Наступний період міжнародної трудової міграції (часто називають періодом "нової міграції") тривав з 60-х років XIX ст. до Другої світової війни. Особливістю міграційних потоків цього періоду стало їхнє національне забарвлення. Більшість людей, які бажали розпочати нове життя за океаном, представляли національні меншини. З Росії виїжджали поляки, прибалти, фіни, вірмени, українці, євреї; з Австро-Угорщини – поляки, українці, чехи, словаки, румуни, серби, хорвати, італійці угорці, євреї; з Німеччини, поряд з німцями, – поляки.

З початку XX ст. особливо помітним стає поява нового міграційного потоку "з колоній – у метрополію", зворотного стосовно традиційного ("з метрополії – у колонії"). У його рамках основними експортерами були Індія, Малайзія, Вест-Індія, Гвіана, Індокитай, Північна Африка та ряд інших колоній. Провідними імпортерами стали Великобританія, Франція і Нідерланди. Робоча сила з колоній використовувалася для трудомісткої малокваліфікованої роботи.

Сучасний етап міжнародної трудової міграції пов'язують із закінченням Другої світової війни і початком післявоєнного періоду. Міжнародна трудова еміграція робочої сили набуває дедалі глобальнішого характеру. Сьогодні вона охоплює абсолютну більшість країн світу. До 1990 рр. утворилося декілька центрів, які найбільше притягують іноземну робочу силу⁵:

– країни Західної Європи, у яких спостерігається тенденція щодо використання іноземної робочої сили на важких, непрестижних і шкідливих для здоров'я роботах;

– США, Канада й Австралія, які приймають переважно кваліфікованих спеціалістів;

⁵ Заклекта О., Юрченко В., Шиманська О. Трудова еміграція як умова розвитку міжнародного ринку праці // Вісник КНТЕУ. – 2002. – №4. – С.14.

- нафтовидобувні країни Близького Сходу, куди спрямовані потоки трудових емігрантів із сусідніх арабських країн;
- нові індустріальні країни Південно-Східної Азії.

Нині міграційні потоки швидко нарощуються. Станом на 2002 р., порівняно з 1975 р., число мігрантів у світі зросло більше, ніж удвічі, і склало близько 175 млн. чоловік. Фактично кожен десятий мешканець більш розвинених регіонів світу є мігрантом, тоді як у країнах, що розвиваються, один мігрант припадає на 70 жителів. Хоча 60 відсотків загальносвітового числа мігрантів проживало в розвинених, а 40 відсотків – у менш розвинених регіонах.

Більшість мігрантів осідає в Європі. Діаграма міжнародної міграції за 2002 р., випущена відділом народонаселення ООН, свідчить, що лише в Європі знайшли своє нове помешкання 56 млн. чол.⁶

У міру того, як проблема міжнародної міграції стала фігурувати в числі найважливіших пунктів порядку денного світового співтовариства, небувалої актуальності набуває точна і своєчасна інформація, порівняльні аналітичні дані про рівні міжнародної міграції. Генеральний секретар ООН у своїй доповіді про зміцнення організації звернув увагу на те, що "настав час для більш комплексного вивчення міграції, до якої сьогодні залучені сотні мільйонів людей і яка торкається інтересів країн походження мігрантів, транзитних країн і країн призначення. Ми повинні шукати більш глибоке розуміння причин переміщення людей між країнами та складні взаємозв'язки цього явища з процесами розвитку"⁷.

Враховуючи масштаби трудової міграції у світі, різноманітність форм її прояву, велику кількість задіяних під час цього організацій та структур і, зрештою, зростаючі тенденції трудової міграції, управління міграційними процесами

⁶ За 25 лет число мигрантов в мире удвоилось, согласно новым данным ООН // Мир вокруг нас. – 04.11.2002. – <http://usinfo.state.gov/ruski/topics/world/2002-11-04w-migr.htm>.

⁷ Доклад Генерального секретаря ООН "Укрепление ООН: программа дальнейших преобразований" (документ A/57/387) // Документы 57-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН.– С.13.– www.un.org/russian/topic/reform/refordok/A57-387.pdf

є складною практичною та науковою проблемою. Для ефективного управління міграційними процесами слід їх досліджувати і вивчати.

Тому проблеми міграції, мабуть, як ніякі інші, активно відслідковуються та досліджуються на міжнародному і регіональному рівнях. Насамперед дослідження міграційних процесів пов'язані зі становленням і діяльністю міжнародних організацій: Ліги Націй, Організації Об'єднаних Націй, Міжнародної Організації Праці, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Міжнародної Організації з Міграції. Наукові та дослідницькі інституції міжнародних організацій систематично здійснюють аналіз міграційних потоків, міграційного законодавства та різноманітних аспектів регулювання міграції.

ООН регулярно публікує найбільш повні й узагальнені, у масштабах всього світу, інформаційні та аналітичні матеріали в галузі міграції⁸. Організація Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР) збирає й узагальнює дані про міграційні потоки в розвинених індустріальних країнах, готує щорічну доповідь про існуючі розміри та потоки іноземних громадян країн-членів та визначні події, пов'язані з міграційними процесами в основних регіонах світу та окремих країнах. Європейський Союз складає подібні звіти про іноземних громадян, які проживають у країнах-членах цієї організації, аналізує основні тенденції розвитку міграційних потоків у Європі⁹.

На дослідження різних категорій мігрантів спрямована діяльність спеціалізованих міжнародних інституцій. Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) щорічно публікує звіти про кількість та розміщення біженців і переміщених осіб. Міжнародна Організація Праці (МОП)

⁸ Catalogue of United Nations Population Division Publications, Databases and Software 2003. –

<http://www.un.org/esa/population/publications/catalogue2003/catalogue.htm>

⁹ Source OECD.– <http://new.sourceoecd.org>; Council of Europe: Publications and Reports – Migration/ –

http://www.coe.int/T/E/Social_Cohesion/Migration/Documentation/Publications%20and%20reports.asp#TopOfPage

проводить моніторинг чисельності іноземних робітників у багатьох країнах й аналізує міжнародну міграційну статистику. Міжнародна Організація з Міграції (МОМ) систематично готує інформаційні та аналітичні доповіді про міграцію населення в різних регіонах світу.

Показовим може бути комплексне дослідження, здійснене Міжнародною організацією з питань міграції за фінансування Європейської комісії під загальною назвою "Поширення досвіду: міграційні тенденції окремих країн-кандидатів та уроки, отримані в нових країнах імміграції для ЄС та Австрії", матеріали якого виставлені на сайті МОМ¹⁰. Це дослідження на цей час складають шість томів, у яких висвітлюються різноманітні аспекти регулювання міграційних процесів у таких країнах, як Болгарія, Чеська Республіка, Польща, Румунія, Словаччина та Словенія.

Велику роль у дослідженні та формуванні міграційної політики і права в Європі відіграє Європейська Рада з прав біженців (ECRE) із Секретаріатом у Лондоні та Брюсселі. Серед найважливіших напрямів досліджень Ради є аналіз державної політики та законодавства щодо біженців¹¹.

Існують регіональні міжнародні міждержавні та недержавні інституції, які працюють у сфері міграції. Однією з найвпливовіших організацій є Міжнародний Центр Розвитку Міграційної Політики (ICMPD) зі штаб-квартирою у Відні (Австрія). Центр займається розробками стратегій управління глобальними міграційними потоками в Європі¹².

Останнім часом набула поширення така порівняно нова форма вивчення різнопланових проблем міграції, як створення регіональних дослідницьких мереж. За сприяння міжнародних організацій науковці та практики міграційної сфери аналізують сучасний стан і перспективи розвитку трудових міграційних процесів, порівнюють результати досліджень, виробляють

¹⁰ International Organization for Migration.–
<http://www.iom.int//documents/publication>

¹¹ The European Council on Refugees and Exiles (ECRE) – www.ecre.org/about

¹² International Centre for Migration Policy Development (ICMPD). –
<http://www.icmpd.org/uploadimg/Panel%20statement%20JW%20Metropolis%20Vienna%20180903.pdf>

рекомендації урядам щодо формування міграційної політики та законодавства. Завдяки підтримці ЮНЕСКО нині функціонують кілька регіональних мереж дослідників міграції: Азійсько-Тихоокеанська Мережа Дослідників Міграції, Мережа Дослідників Міграції в Африці. З 1998 р. розпочала свою діяльність Центральна і Східноєвропейська Мережа Дослідження Міграції (CEENOM), учасником якої є Україна¹³.

За сприяння Фонду Форда створена Науково-консультативна Рада країн СНД і Балтії з міграції, головним завданням якої є об'єднання зусиль учених цих країн для наукового забезпечення і розв'язання міждержавних міграційних проблем. Рада займається дослідженням актуальних проблем міграції; проводить експертизи дослідницьких проєктів з міграції, міграційного законодавства і міграційних програм, розробляє наукові рекомендації в галузі міграції для міжнародних і урядових організацій.

Активно ведуться аналітичні дослідження міграційних потоків та їх регулювання на національному рівні, що зумовлено впливом міграційних процесів на суспільні відносини в країнах. Однак у різних країнах різним є і рівень розвитку міграційної науки. Найвагоміші дослідження сфери міграційного права в країнах Центральної та Східної Європи проводяться в Польщі, Румунії, Угорщині, Чехії. З-поміж найактивніших дослідників у цих країнах можна називати чеського доктора Душана Дрбоглава.

З країн СНД і Балтії найбільш систематизовані, комплексні дослідження ведуться в Російській Федерації, Латвії, Литві та Естонії. Серед основних дослідницьких центрів міграційної сфери в Росії виділяються: Центр демографії й екології людини та Лабораторія аналізу і прогнозування міграції Інституту народногосподарського прогнозування РАН, Програма "Проблеми міграції і громадянства" Московського Центру Карнегі.

¹³ The Central and Eastern European Network on Migration Research (CEENOM). – portal.unesco.org/shs/en/ev.php@URL_ID=2880&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

З українських дослідницьких центрів можна назвати: Благодійний фонд "Міграція", Відділ громадянства Адміністрації Президента України, Держкомнацміграції, Інститут держави і права НАН України, Інститут соціології НАН України, кафедру прав людини юридичного факультету Київського університету ім.Т.Шевченка, Міжнародну організацію з міграції (представництво в Україні), Науково-дослідний Центр проблем зайнятості населення та ринку праці НАН України і Мінпраці України, Національний інститут стратегічних досліджень, Український Центр Прав Людини Української Правничої Фундації, Центр вивчення проблем народонаселення при Національному університеті "Києво-Могилянська Академія", Центр Досліджень Проблем Міграції.

Таким чином, зростання актуальності проблем міграції, і в тому числі трудової міграції, змушує займатися нею на всіх рівнях: міжнародному, регіональному та національному. Основною тематикою досліджень міжнародних і регіональних організацій є:

- вивчення сучасного стану, тенденцій і перспектив розвитку міграційних процесів;
- дослідження проблем вимушених трудових мігрантів;
- оцінка міграційної політики та законодавства у сфері трудової міграції;
- розробка стратегій управління глобальними міграційними потоками.

1.2. Міграційні теорії як основа вивчення міжнародної трудової міграції

Наведене вище свідчить, що міжнародна міграція стала предметом як теоретичних, так і практичних досліджень багатьох науковців і практиків. З одного боку, це пояснюється складністю пов'язаних з міграцією процесів, а з іншого – надзвичайно актуальною проблематикою міграції у світі та необхідністю прийняття рішень щодо розв'язання її проблем на місцевому, регіональному та міжнародному рівнях.

На думку Т.Юдіної, сьогодні "назріла гостра потреба зрушення в дослідженнях – від опису економічних і демографічних характеристик мігрантів до глибшого пояснення масштабів, напрямів, складу міграційних потоків, а також чинників, що визначають мотивацію рішень мігрантів про переміщення та вибір місця призначення. Потрібен перехід від простого опису економічної адаптації мігрантів у країнах в'їзду до всебічного дослідження форм і шляхів їх соціальної інтеграції з місцевим населенням, можливих наслідків цього процесу для суспільства, особливо для зміни його структури та динаміки соціальних відносин. Іншими словами, виникла необхідність переходу від простого опису стадій міграційного процесу до поглибленого, комплексного пізнання їхнього змісту, розкриття закономірностей, механізмів, їх моделювання, діагностики, прогнозування і на цій основі – ухвалення адекватної міграційної політики"¹⁴.

На цей час у дослідженнях міжнародної трудової міграції виявилось два протилежних підходи (рис. 1.1). З одного боку, існують думки, що взагалі немає жодної потреби в якихось додаткових теоріях для пояснення феномена трудової міграції. З іншого, чітко позначилася тенденція до створення спеціальних теорій трудової міграції. Найрадикальнішим варіантом останнього підходу є намагання створити єдину теорію міграції, яка стала б інтегратором міждисциплінарних наукових досліджень міграційних процесів.

Як стверджує Г.Крігер, міграційні теорії намагаються дати відповідь на три питання:

- 1) чому відбуваються міграції?
- 2) чому мігранти перебувають у країні-реципієнті?
- 3) чому багато людей не роблять спроби мігрувати, навіть усупереч сприятливим умовам?¹⁵

¹⁴ Юдина Т.Н. О социологическом анализе миграционных процессов // Социологические исследования. – 2002. – №10. – С.102-109. – http://socis.isras.ru/SocIsArticles/2002_10/Yudina.doc

¹⁵ Krieger H. Migration Trends in an Enlarged Europe / European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Dublin.– 2004.– http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/20004_migration_trends.pdf

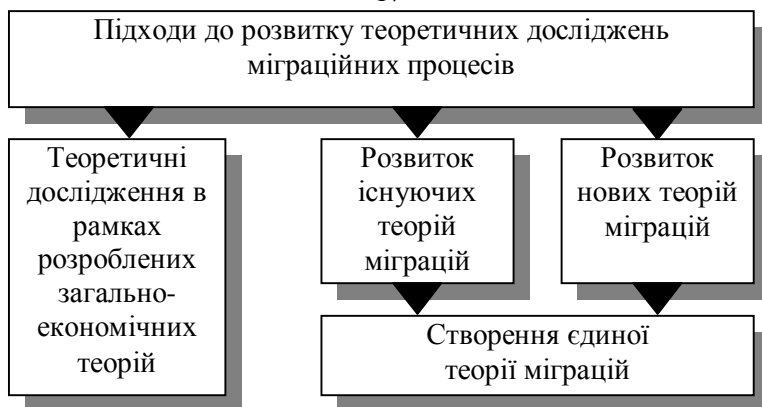

Рис. 1.1. Підходи до розвитку теоретичних досліджень міграційних процесів

Відповіді на них намагаються шукати на мікро-, мезо-, макрорівнях. У табл. 1.1 представлено основні напрями сучасного аналізу міграційних процесів.

Для подальшого викладу класифікації основних теорій міграції та опису їхнього змісту нами використано роботу ¹⁶, а також ¹⁷.

Однією з основоположних теоретичних робіт з міграції вважають роботу Равенстіна, написану ще в 1885 р., у якій були сформульовані основні закони міграції. На сьогодні ж розроблено цілий ряд міграційних теорій і наукових підходів до вивчення міграційних проблем. Найбільш відомими є неокласичні макро- і мікрорівневі підходи, теорія "нової економічної міграції", а також ряд теорій, які разом з економічними досліджують інші аспекти трудової міграції: соціальні, психологічні, політичні тощо. До останніх можна

¹⁶ Krieger H. Migration Trends in an Enlarged Europe...

¹⁷ Каменский А.Н. Проблемы международного трудового обмена и Россия / Моск. обществ. науч. фонд. – М., 1999. – 260 с. ; Горшунов И., Кадочников П., Ньюбоулд К., Трунин И., Юдин А. Место северных регионов в бюджетной системе Российской Федерации и оценка последствий массовой миграции. - <http://www.iet.ru/special/cepra/severregion>.

Таблиця 1.1

Три рівні аналізу міжнародної трудової міграції

<p>МІКРО-рівень: <i>бажання і перед- чуття індивідуумів (індивідуальні потреби)</i></p>	<p>МЕЗО-рівень: <i>колективна та соціальна сфера</i></p>	<p>МАКРО-рівень: <i>структурні можливості макрорівня</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> – поліпшення умов життя; – забезпечення; – виживання; – багатство; – статус; – комфорт; – незалежність; – приєднання та етика 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Соціальні зв'язки</i> – сильні зв'язки (сімейні, господарські); – слабкі зв'язки (мережі потенційних схем міграції); • <i>Символічні зв'язки</i> – сімейні, етнічні, національні, політичні, релігійні; – організації; – символічні спільноти; 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Економіка</i> – доходи і безробіття • <i>Політика</i> – регулювання переміщень через кордони держав, міжнародних режимів; – політична репресія, етнічні, національні та релігійні конфлікти; • <i>Культурне врегулювання</i> – домінуючі норми та дискурси; • <i>Демографія і екологія</i> – приріст населення; – готовність орних земель; – рівень технології

віднести соціально-економічні макрорівневі моделі, соціально-економічні та психологічні моделі на мікрорівні, моделі суб'єктивної очікуваної корисності (SEU), моделі увічнення міграції та інші.

Неокласичні макрорівневі економічні теорії зосереджують свою увагу на умовах забезпечення рівноваги між регіональними ринками праці. Одна з найбільш відомих і впливових моделей міграції заснована на неокласичній теорії ринку праці. Починаючи з роботи Дж.Хікса (1932 р.), міжрегіональна трудова міграція розглядалася як реакція населення на відмінності в заробітній платі між регіонами, коли внаслідок міграційних потоків вирівнюється заробітна плата. Формально механізми подібного вирівнювання можна проаналізувати в рамках моделі макрорівневого вирівнювання. Якщо в одному з регіонів заробітна плата вища, то робоча сила мігрує в цей регіон із регіонів з нижчою заробітною платою. У результаті в регіоні з низькою заробітною платою пропозиція робочої сили скорочується, примушуючи заробітну плату зростати, а в регіоні з високою заробітною платою навпаки: пропозиція робочої сили зростає, а заробітна плата знижується до тих пір, поки в обох регіонах вона не вирівняється. Отже, за цією теорією головною причиною міграції є заробітна плата.

Інші неокласичні макрорівневі підходи мають у основі дещо інші гіпотези. Перелік деяких гіпотез наведено в табл. 1.2.

За останні кілька десятиріч основний акцент під час вивчення міграції переміщується з макрорівня на мікрорівень. *Мікрорівневі економічні неокласичні теорії* мають важливі відмінності від макрорівневих економічних моделей. По-перше, вони представляють альтернативну точку зору на міграцію та процес ухвалення рішень, зазвичай замінюючи економічну раціональність поведінкою, за якою індивід оцінює тільки частину доступних йому альтернатив. По-друге, мікрорівневі економічні дослідження вивчають наслідки міграції та рішення індивідів на основі даних перепису населення та інших даних, які стосуються окремих індивідів, тоді як макрорівневі економічні підходи (хоча й не завжди) використовують агреговані дані. По-третє, мікрорівнева економічна теорія, на

Гіпотези про наміри щодо міграції, які лежать
в основі теорій міграції

Підхід	Гіпотези, що лежать в основі теорій
Неокласичний підхід (мікро- і макрорівневі моделі)	<ul style="list-style-type: none"> – чим вища різниця між фактичною в одній країні та очікуваною в іншій заробітною платою (прибутком), тим більша схильність населення першої до міграції в другу країну; – чим нижчий рівень безробіття (вища зайнятість) у країні-реципієнті, тим більші очікування прибутку і вищі наміри для міграції; – незайняті люди несуть менші грошові витрати міграції і в середньому очікують вищі вигоди, тому вони більш схильні до міграції; – чим вищий рівень кваліфікації та освіченості, ширший світогляд, тим більша здатність зібрати й опрацювати інформацію, тим нижчим буде ризик міграції і вища схильність до переїзду; – бідніші сім'ї/люди несуть більші інформаційні витрати і мають нижчу схильність для міграції; – чим вища очікувана окупність людських інвестицій від міграції (різниця між очікуваними прибутками і витратами на міграцію), тим вищі наміри мігрувати; – старші за віком люди очікують менші вигоди від міграції і менш схильні до міграції; – складний пошук і висока вартість інформаційних послуг через невпевненість у майбутніх прибутках у країні-реципієнті зменшує розміри міграції;

Підхід	Гіпотези, що лежать в основі теорій
Теорія "нової економічної міграції"	<ul style="list-style-type: none"> – вихідці з сільських районів мають більшу схильність до міграції; – система соціального страхування у високорозвинених країнах-реципієнтах є важливим чинником для посилення міграції; – чим меншими очікуються витрати прибутку від міграції на батьківщині мігранта, тим вищими є наміри мігрувати; – чим більш розвинутою в країні-реципієнті є мережа мігрантів з країни-донора, тим нижчі витрати і ризики міграції, а також вища вірогідність міграції в цю країну;
Соціально-економічні макрорівневі моделі	<ul style="list-style-type: none"> – чим більша відстань між країною-донором і країною-реципієнтом, тим менша схильність до міграції; – вихідці з сільських районів мають більшу схильність до міграції; – чим сильнішим є безпосередній вплив людей, стилю життя і прикладів споживання в сусідніх країнах або країнах, які служать прикладом до наслідування, тим вищою є схильність до міграції в ці країни; насамперед це стосується молоді; – чим більша кількість доступних у країнах-реципієнтах робочих місць, які потребують працівників низької кваліфікації, тим вищими є наміри щодо міграції;
Соціально-економічні мікрорівневі моделі	<ul style="list-style-type: none"> – чим вищим є мовний бар'єр, тим слабші наміри щодо міграції; – сім'ї, у яких обидва дорослих члени працюють, мають нижчу схильність до міграції; самотні люди більш позитивно сприймають міграцію; – високий рівень загального незадоволення життям удома народжує серйозні наміри до міграції; – вищий рівень невпевненості щодо умов життя вдома викликає менші наміри мігрувати; – чим більша кількість мігрантів з рідної країни мешкає в країні-реципієнті, тим вищу користь можна отримати від нового місця і сильнішим є намір щодо міграції; – попередній досвід місцевих переїздів збільшує впевненість у своїх силах і сприяє посиленню намірів мігрувати;

Підхід	Гіпотези, що лежать в основі теорій
SEU моделі та моделі увічнення міграції	<ul style="list-style-type: none"> – чим більше людина живе на одному місці, тим вона є менш схильною до міграції; – чим більше людина незадоволена тим, де вона мешкає, тим сильнішим є намір мігрувати; – чим гіршим є ставлення до вихідців з країни-донора в країні-реципієнті, тим нижчою стає схильність до міграції; – якщо в країні-реципієнті створюються кращі умови для проживання або існує краща система соціального страхування, а в країні-донорі таких умов взагалі немає, то вони стають стимулом до міграції; – чим кращі продукти виробляються для сімейного споживання в країні-реципієнті, тим більш імовірна міграція до неї; наміри мігрувати істотно залежать від режиму роботи і способу життя; – регіони із сильною зовнішньою міграцією в минулому залишаються такими ж і в нинішній час.

відміну від макрорівневої, підходить до проблем більш конкретно, наприклад, не просто розглядає процес міграції загалом, а наголошує на відмінностях між рішенням переїхати, вибором нового місця проживання, взаємозв'язком між зміною місця проживання й іншими змінами в статусі мігранта.

Емпіричні роботи, засновані на мікрорівневому економічному підході, мають дві переваги перед оцінками на макрорівневих економічних даних. По-перше, вони дозволяють досліджувати міграцію стосовно індивідів з певними характеристиками (наприклад, вивчати виїзд з регіону безробітних), на відміну від робіт, що мають справу з агрегованими даними (де можна говорити, наприклад, про виїзд населення з регіону з високим безробіттям). Зокрема, за допомогою мікрорівневих економічних моделей легше виявити позитивний вплив безробіття на відтік населення з регіону (дослідження Дж. Де Ванзо 1973 р., 1983 р.), ніж за допомогою моделі макрорівневого вирівнювання (роботи Т. Корхене, 1970 р.). По-друге, мікрорівневі економічні підходи дозволяють краще відокремлювати вплив одних чинників (наприклад, рівні освіти) від дії інших (наприклад, етнічне походження, вік, стать).

На мікрорівні неокласична теорія пояснює міграцію як інвестицію в людський капітал, яка збільшує продуктивність людських ресурсів, має свою вартість і підлягає поверненню. У рамках моделі індивідуального раціонального вибору, спрямованого на довготривалу максимізацію прибутку, потенційний мігрант вираховує витрати і вигоди, очікуючи позитивної різниці після повернення.

Рішення мігрувати на інший регіональний ринок праці приймається згідно з доступними можливостями отримати вищу заробітну плату, пов'язану з вищою продуктивністю праці. Для досягнення вищої продуктивності доведеться інвестувати в людський ресурс: витрати на проїзд, обслуговування, пошук роботи, вивчення мови, пристосування до нових умов ринку праці тощо. Перелічені чинники обраховуються в грошовій формі. Потенційні мігранти оцінюють витрати і вигоди від

різних цільових регіонів і мігруватимуть туди, де різниця є найбільшою за певний проміжок часу. Одним з найбільших недоліків є те, що не всі чинники можна оцінити в грошовому виразі (різного роду соціальні та психологічні збитки).

Починаючи з середини 1980 рр., деякі положення неокласичної мікрорівневої теорії активно критикуються, і, як наслідок, неокласична теорія міграції доповнюється *теорією "нової економічної міграції"*, яка була розвинена в роботах Д.Мейсі (1993 р.), О.Старка і Дж.Тейлора (1991 р.).

Ця теорія намагається пояснити особливості міграційної поведінки, виходячи не тільки з індивідуальних чи макрорівневих міркувань, а й із урахуванням соціальних зв'язків населення: сімейних, етнічних, національних, релігійних, професійних інтересів. Увага акцентується на трьох головних аспектах:

- поведінка і відносини потенційних мігрантів формуються не тільки на індивідуальному рівні, але з урахуванням групового контексту, переважно сімейного;

- роблячи вибір, мігранти не тільки націлюються на максимальні прибутки, але й оцінюють ризики та намагаються їх мінімізувати, тобто високий рівень соціального страхування також виступає важливим чинником збільшення міграційних потоків;

- потенційні мігранти, особливо з малорозвинених сільських регіонів, ураховують не тільки індивідуальний прибуток, але й прибуток і ризики своєї сім'ї загалом.

Однак, як виявилось, для всебічного пояснення феномена міграції економічних чинників не достатньо. Більш адекватними виглядають *соціально-економічні макрорівневі моделі*, що поєднують на макрорівні вплив економічних, соціальних та інших чинників.

Історично важливою стала макрорівнева міграційна "теорія тяжіння" Т.Андерсена (1955 р.) і С.Додда (1950 р.). Вона має у своїй основі логіку закону тяжіння у фізиці, яка визначає взаємовідносини між міграцією та відстанню: чим більша відстань між двома регіонами, тим меншим є обсяг взаємної міграції. Наприклад, міграція в ЄС менш приваблива, ніж внутрішня та додаткова регіональна міграція в межах однієї

країни, водночас міграції в межах ЄС є більш привабливим вибором, ніж міграції за межі Європи.

Соціологи пов'язують походження міжнародної масової міграції зі структурою світового ринку, яка формується капіталістичною системою виробництва. Уважається, що створенню мобільної робочої сили сприяють такі процеси:

– запровадження капіталістом раціонального сільсько-господарського виробництва, яке різко збільшує продуктивність праці, знищує підстави економіки автономного проживання та витісняє фермерів з їхньої землі;

– розвиток видобувної галузі відвертає фермерів на периферії від землі вищою заробітною платою, яка пропонується видобувною промисловістю; це підриває основи системи традиційного сільського господарства і виводить колишніх селян на національний і міжнародний ринки праці;

– транснаціональні компанії намагаються організувати виробництво в регіонах; відтак запит на відносно добре оплачувану фабричну роботу відчужує селян від землі та перетворює їх у потенційно мобільну робочу силу.

Існує ще цілий ряд супутніх гіпотез. Наприклад, молодь схильна підпадати під вплив пропаганди та нового стилю життя, що збільшує рівень незадоволення існуючими вдома можливостями.

Додатковий чинник – розвиток глобальних міст, які призводять до створення більшого попиту на послуги некваліфікованих працівників. Так, у розвинених країнах, щоб заповнити низькооплачувані та соціально низькооцінювані робочі місця, які знаходяться на найнижчих щаблях професійної ієрархії, створюється запит на іммігрантів.

Істотним доповненням до макрорівня виступають *мікрорівневі соціально-економічні та соціально-психологічні теорії*. Е.Лі (1972 р.) виділяє чотири чинники, що визначають міграцію: чинники в країні походження, чинники в країні місця призначення, наявні перешкоди та індивідуальні чинники. Перші дві групи включають традиційні макро- та мікрорівневі економічні чинники (наприклад, заробітна плата і зайнятість), а також додаткові макрорівневі чинники (наприклад, клімат, система соціального страхування). Бар'єри міграції

інтерпретуються не тільки як відстань, але і як культурні (наприклад, мова) чи юридичні перешкоди для переселенців. Індивідуальні чинники включають основні демографічні показники та індикатори, пов'язані з життям людей. Відтак, вік і стать, сімейний стан, статус стають важливими пояснювальними впливовими змінними міграції. Важливою компонентою в моделі Е.Лі виступають не лише об'єктивні умови, які визначають поведінку міграції, а й суб'єктивне сприйняття їх потенційним мігрантом.

Важливість психологічного чинника була розвинута Дж.Уолпертом (1965 р.). У межах його моделі міграція розглядається як форма адаптації індивідуума чи групи до помічених змін у середовищі. Процес адаптації пояснюється з допомогою двох теоретичних компонентів. Кожен потенційний мігрант оцінює місце свого проживання за ступенем корисності. Ця корисність порівнюється з певним рівнем прагнення, який визначений такими ж вимірюваннями, що визначають корисність місця проживання. Якщо корисність місця є нижчою за рівень прагнення, то потенційний переселенець стає незадоволеним, і це може стимулювати процес регулювання існуючих умов життя.

Звідси Дж.Уолперт робить припущення, що незадоволеність може формувати різні стратегії адаптації, можливо більш глибокі, ніж зміна житла чи роботи. Дослідник розрізняє три основні форми адаптації: регулювання потреб, реструктуризація навколишнього середовища та переміщення мігранта і сім'ї, тобто міграція.

На відміну від економічних теорій міграції, Дж.Уолперт раціональну поведінку вибору, засновану на правильному поясненні "максимізації", замінює раціоналізацією "задоволення". Тому індивідуум не вибирає найкращої альтернативи у дворівневому процесі ухвалення рішення, а до тих пір продовжує жити в місці свого проживання, поки рівень прагнення є нижчим за корисність місця проживання.

Подальшим розвитком зазначених ідей стала модель *суб'єктивно-очікуваної корисності SEU* Де Жонг/Фосетта (1981 р.) і Кальтера (1997 р.), розроблена на поєднанні ідей двоетапної моделі Е.Лі та моделі корисності Дж.Уолперта.

Згідно з цією моделлю, індивідуум вибирає із заданої кількості альтернатив ту, яка забезпечує найвищу корисність. Альтернативи розглядаються, як мінімум, на трьох рівнях: перший рівень – "переміщуватися" або "залишатися"; другий рівень забезпечує різні цільові рівні відповідно до відстані; третій рівень визначає певне місце в межах різних цільових рівнів. Корисність різних альтернативних дій – це результат суб'єктивного процесу оцінювання. Корисність поєднується із суб'єктивним пізнанням вірогідності досягнення заданої цілі з допомогою вибраної альтернативи. У межах цієї загальної структури модель SEU включає велике різноманіття завдань, пов'язаних із багатством, соціальним статусом, стимулюванням, комфортом, автономією, соціальною інтеграцією, етичністю та здоров'ям.

Модель SEU забезпечує альтернативну логіку до логіки "людина економічна" ("homo economicus"), тобто відходить від максимізації прибутку. Вона задає більш загальну теорію соціальної поведінки, що отримала назву RREEMM (Resourceful – повноресурсна, Restricted – обмежена, Evaluating – оцінювання, Expecting – очікування, Maximising – максимізація, Man – людина).

Окрему групу теорій міграції складають *моделі увічнення міграції*. На відміну від усіх попередніх, які зосереджуються на чинниках і умовах міграції, останні досліджують умови протяжності міграції в просторі та часі.

До таких теорій належить мережна теорія міграції. Згідно з Д.Мейсі, "мережі мігрантів – це набори міжабонентських зв'язків, які з'єднують нинішніх мігрантів, колишніх мігрантів і немігрантів у місцях міграції через родинні зв'язки, дружбу, походження"¹⁸. Існування таких мереж збільшує схильність до міграції, оскільки вони дозволяють зменшувати не лише потреби в пошуку інформації, але й ризик міграції. "Міграційні мережі стають одним із видів соціального капіталу, який підтримує пошук нової роботи і нового місця проживання в цільовій країні. У межах повного процесу міграції найбільші витрати припадають на перше покоління мігрантів. Пізніше,

¹⁸ Цит. за: Krieger H. Migration Trends in an Enlarged Europe...– P.94.

завдяки родинним стосункам і дружбі, кожен новий переселенець створює власну множину людей з соціальними зв'язками за місцем призначення"¹⁹.

Додатковими чинниками увічнення міграції з часом стають накопичені причини. І, як наслідок, маємо ще одну гіпотезу: регіони із сильною зовнішньою міграцією в минулому стають регіонами із сильною зовнішньою міграцією в майбутньому.

Поряд із чисто теоретичними проводиться надзвичайно багато досліджень для вирішення практичних проблем міжнародної міграції. Теоретичні моделі стають у багатьох випадках основою таких досліджень. На відміну від теоретичних, практичні дослідження представлені набагато ширше.

Чимало цікавого в методичному плані маємо в публікаціях російських науковців, зокрема тих, хто активно співпрацює з Московським Центром Карнегі²⁰. Однак безпосереднє використання їхньої методики не завжди можливе з огляду на надто жорстку прив'язку до особливостей міжнародної трудової міграції в Росії. Методика аналізу економічних аспектів міжнародної міграції, щоправда, лише в теоретичному плані, непогано представлена в роботі А.Н.Каменського²¹.

Характеризуючи рівень розробленості проблеми міграції українськими авторами, можна стверджувати, що найбільшою

¹⁹ Цит. за: Krieger H. Migration Trends in an Enlarged Europe... – P.95.

²⁰ Современные этнополитические процессы и миграционная ситуация в Центральной Азии / Под ред. Г.Витковской; Моск.Центр Карнеги. – М., 1998. – 229 с.; Миграция и информация / Под редакцией Ж.Зайончковской. – М.: Центр изучения проблем вынужденной миграции в СНГ, 2000. – 248 с.; Гарсия-Исер М. Единый рынок труда СНГ: реалии и перспективы // Государственная и корпоративная политика занятости / Под ред. Т. Малевой; Моск. Центр Карнеги. – М., декабрь 1998. – 179 с.; Миграция в СНГ и Балтии: через различия проблем к общему информационному пространству / Материалы конференции 8–9 сентября 2000 г., Санкт-Петербург, Центр изучения проблем вынужденной миграции в СНГ, Независимый Исследовательский Совет по миграции стран СНГ и Балтии, Московский Центр Фонда Карнеги за Международный Мир, Европейский Университет в Санкт-Петербурге. – М., 2001. – 295 с. – <http://www.demoscope.ru/center/fmcenter/msngbalt.html>.

²¹ Каменский А.Н. Проблемы международного трудового обмена и Россия... – 260 с.

мірою досліджуються загальні проблеми міграційних процесів, зокрема сучасний стан, тенденції міграції в Україні, питання державного управління міграційними процесами. Приділена увага нелегальній міграції та методам боротьби з нею. Досліджуються демографічні чинники міграції. Мають місце питання трудової та вимушеної міграції. Вивчаються проблеми використання робочої сили України та перспективи трудової міграції. Активні дослідження в галузі міграції в Україні проводять І.Гнибіденко, О.Малиновська, С.Пирожков, О.Позняк, О.Хомра, О.Піскун, М.Романюк та інші.

Надзвичайно корисними для вироблення методики дослідження стали публікації Інституту регіональних та євроінтеграційних досліджень "ЄвроРегіо Україна" зокрема ²². Остання з названих монографія, підготовлена за участю групи провідних експертів з України, Польщі, Угорщини, Словаччини та Бельгії, охоплює широкий спектр напрямів співпраці України з її центрально-східними сусідами в контексті вступу останніх до ЄС. Особливо цікавими для нас стали пропозиції для різних цільових аудиторій в Україні та розширеного ЄС щодо запровадження механізмів та інструментів розвитку міжнародних трудових відносин, адекватних новим умовам.

Варто також зауважити, що міграційний досвід Чеської Республіки в публікаціях українських науковців не розглядається взагалі, хоча маємо чимало публікацій на аналогічну проблематику стосовно інших сусідів України – Росії, Білорусі, Польщі, Словаччини, Угорщини, країн колишнього СНД, зокрема роботи ²³.

²² Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України / За ред. С.Максименка. – К.: Логос, 2000. – 171 с.; Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами / Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень "ЄвроРегіо Україна". – К.: "КІС", 2004. – 360 с.

²³ Малиновська О. Біженці, недобровільно переміщені особи, внутрішньопереміщені особи на пострадянському просторі // Проблеми міграції. – 2001. – №3; Пирожков С., Малиновська О., Марченко Н. Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегії. – К.: Академпрес, 1997. – 128 с.; Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами...; Брайчевська О. Репатріанти в Україні: кроки до інтеграції // Проблеми міграції. – 1999. – №10; Леонтенко О.М.

Стосовно досліджень трудових міграційних процесів у самій Чеській Республіці, то тут найактивніше працює Д.Дрбоглав. Науковець займається питаннями як легальної, так і нелегальної трудової міграції, проблемами та завданнями вироблення міграційної політики Чеської Республіки напередодні вступу до ЄС, вивчає тенденції та перспективи міграційних рухів у майбутньому. Важливим є вклад Д.Дрбоглава в дослідження проблем українських трудових мігрантів у Чеській Республіці²⁴. Однак скористатися його методикою можна лише в тій частині роботи, яка стосується власне вивчення міграційної ситуації в Чехії.

Серед інших чеських науковців можна виділити М.Хоракову та Х.Кабельову. М.Хоракова досліджує²⁵ особли-

Інтеграція України у міжнародний ринок праці: Автореферат дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Київський національний економічний університет, спец. рада Д.26.006.03. – К., 1999. – 19 с.

²⁴ Drbohlav D. Immigration and the Czech Republic (with Special Respect to the Foreign Labour Force // *International Migration Review*.– 2003.– Spring.– Vol. 37.– No. 1.– PP. 194-224.–

http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/drbohlav_clanek02.pdf; Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries. Vol. II. Czech Republic / International Organization for Migration.– 2004.– 146 p.–

http://www.iom.int/documents/publication/en/iom_ii_cz.pdf; Drbohlav D., Cermakova D. Current Immigrants in the Czech Republic – Spatial Patterns (Border Zone vis-a-vis Interior) / Workshop “Transfrontier Migration in the CEE Countries: Problems and Experience in Regulation”, December 12-15, 2002, Budapest.– <http://www.pef.zcu.cz/pef/kge/veda/migrace/buda.htm>; Drbohlav D., Janská E., Šelepová P. Ukrajinská komunita v České republice (Výsledky dotazníkového šetření) / *Migrace online*.– 2000.– 14 p.–

http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/Ukrajinci_Drbohlav_2.pdf

²⁵ Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic // European Community Studies Association Canada; 2004 Biennial Conference "A Constitution For Europe " Governance And Policy Making In The European Union, 27-29 May 2004, Montreal, Canada.– 33 p.–

http://aa.ecn.cz/img_upload/3bfc4ddc48d13ae0415c78ceae108bf5/Horakova_Montreal.en.pdf; Horakova M. Průběh pracovních migrací v České republice od vstupu do Evropské Unie / *Migrace online*.– 2004.–

http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/pr_b_h_pracovnich_migrac_.pdf; Horakova M. Obyvatelstvo, trh práce a migrace v České republice // European Community Studies Association Canada; 2004 Biennial Conference "A Constitution For Europe " Governance And Policy Making In The European Union,

вості населення, розвиток ринку праці та трудової міграції в Чеській Республіці, трудову міграцію в Чеській Республіці напередодні вступу до ЄС. У свою чергу Х.Кабельова в центр уваги ставить економічні аспекти міграції, вивчення впливу міжнародної міграції на економіку країни та досвід іноземних країн щодо залучення кваліфікованих кадрів²⁶.

1.3. Базові поняття і методика дослідження

Аналіз зазначених вище робіт дозволив нам визначити два основних моменти методики нашого дослідження:

– зміст основних понять і принципів, покладених у його основу;

– послідовність етапів і використовуваних методів досліджень.

Спочатку перейдемо до розгляду *основних понять*.

Аналіз розглянутих теорій міграції свідчить, що основними соціально-економічними показниками, які використовуються в різних концепціях для пояснення міграційних процесів у цілому та міграційної поведінки людей зокрема, є вік, стать, освіта, зайнятість і сімейний статус. Тому саме їх треба взяти за основу під час аналізу. Відтак закономірностями, на які спирається дослідження, виступають:

1) чим вища різниця між фактичною та очікуваною заробітною платою (прибутком) у двох країнах, тим більшою є схильність до міграції;

27-29 May 2004, Montreal, Canada.– 33 p.–

http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/Horakova_Montreal.cz.pdf

²⁶ Kabeleová H. Ekonomické ukazatele ovlivňující migraci / Migrace online.–

29.07.2003 – http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=142675 ; Kabeleová

H. Vliv mezinárodní migrace na české hospodářství / Migrace online.– 12.02.2003 –

http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=165778 ; Kabeleová H. Získávání

kvalifikovaných pracovníků - programy jiných zemí / Migrace online.– 11.12.2003 –

http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=161885

2) чим нижчий рівень безробіття (вища зайнятість) у країні-реципієнті, тим вищими є очікувані заробітки і, відповідно, стимули до міграції;

3) чим вищий рівень кваліфікації та освіченості, тим більшою є здатність зібрати й опрацювати інформацію, отже, нижчим буде ризик міграції і вища схильність до переїзду;

4) чим більша кількість доступних у країнах-реципієнтах робочих місць, які потребують працівників низької кваліфікації, тим вищими є наміри для міграції;

5) якщо в країні-реципієнті створюються кращі умови для проживання або існує краща система соціального страхування, а в країні-донорі таких умов узагалі не існує, то вони стають стимулом до міграції;

6) розмір міграції залежить від складнощів подолання проміжних перешкод, включаючи відстань переміщення, витрати на переїзд: чим складніше переміщення з одного регіону в інший, тим менші міграційні потоки за цим маршрутом;

7) відсутність природних або штучних (адміністративних) бар'єрів для міграції призводить до збільшення міграційних потоків;

8) розмір міграції залежить від соціально-економічної стабільності у власній країні,

9) зі зростанням невизначеності та нестабільності підвищується міграційна активність населення.

Відтак, під *міжнародною трудовою міграцією* будемо розуміти процес виїзду з однієї країни в іншу і подальше перебування в ній, які зумовлені економічними причинами. У цьому процесі виділяються дві складові – імміграція та еміграція. Кожен з них у свою чергу формується із підпроцесів:

– виїзд у країну, у якій особа має намір здійснювати професійну діяльність (реалізація процедур, пов'язаних з оформленням документів, отриманням дозволу на в'їзд, перетином кордону);

– перебування в країні, де особа здійснює професійну діяльність (адаптація мігранта в країні міграції: пошук житла, працевлаштування, робота, отримання соціальних благ, заробіток);

- повернення з-за кордону (перетин кордону та повернення на батьківщину);

- реалізація наслідків перебування в країні міграції та вдома (використання і споживання отриманих здобутків за кордоном).

Зазначені процеси та підпроцеси можна розглядати з двох точок зору: держави і самих мігрантів. На кожній стадії обидві сторони мають власні, часто-густо протилежні цілі (табл. 1.3).

Таким чином, трудова міграція є складним явищем і являє собою сукупність протилежно спрямованих процесів (еміграція й імміграція), кожен з яких поєднує багатоцільові підпроцеси: виїзд за кордон; професійна робота та перебування за кордоном; повернення на батьківщину; реалізація наслідків перебування за кордоном. Під час цього особи, які мігрують, мотивуються цілями досягнення (заробити гроші, реалізувати свої професійні можливості, поліпшити рівень життя тощо). Інший бік, представлений державою, спонукається як цілями досягнення (надходження додаткових коштів з-за кордону, підвищення та здобуття професійної кваліфікації своїх громадян за рахунок інших держав тощо), так і цілями збереження своєї життєздатності.

Оскільки трудова міграція – це процес, який спонукають певні мотивації (цілі), то для їх досягнення цей процес повинен управлятися. Управління міжнародною трудовою міграцією здійснюється через суб'єкти державного регулювання, міждержавні і міжнародні інституції, громадські організації і т.д.

Основними завданнями державної політики трудової міграції є:

- здійснення управління міграційними процесами на основі національних інтересів;

- забезпечення правового та соціального захисту громадян країни, які працюють за межами своєї держави;

- захист прав іноземців та осіб без громадянства, які перебувають у країні міграції на законних підставах;

- здійснення державного контролю за використанням іноземної робочої сили з метою захисту національного ринку праці;

Міграційні процеси і підпроцеси, цілі їх учасників

Підпроцеси	Цілі	
	держави	мігранта
Імміграція		
В'їзд у країну міграції	<ul style="list-style-type: none"> • контролювати в'їзд за візами; • контролювати нелегальний в'їзд; • контролювати кількісний і якісний склад трудових мігрантів 	<ul style="list-style-type: none"> • пройти паспортний, візовий і митний контроль
Професійна діяльність у країні міграції	<ul style="list-style-type: none"> • отримати кваліфіковану працю з мінімальними затратами 	<ul style="list-style-type: none"> • працевлаштуватися; • отримати дозвіл на проживання; • отримати житло; • одержати кваліфікацію та навички роботи; • перерахувати зароблені гроші на батьківщину
Виїзд з країни міграції	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечити повний паспортний та візовий контроль 	<ul style="list-style-type: none"> • перервати контракт; • мати змогу подальшої роботи в країні; • одержати розрахунок; • пройти паспортний і митний контроль

Підпроцеси	Цілі	
	держави	мігранта
Реалізація наслідків перебування в країні міграції трудових мігрантів	<ul style="list-style-type: none"> отримати економічний ефект від використання дешевої іноземної робочої сили 	<ul style="list-style-type: none"> створити власний бізнес на зароблені гроші; придбати житло на зароблені кошти; застосувати одержані навички та кваліфікацію на практиці; навчатися
Еміграція		
В'їзд у країну міграції перебування	<ul style="list-style-type: none"> контролювати виїзд кваліфікованої робочої сили за кордон 	<ul style="list-style-type: none"> пройти паспортний, візовий і митний контролю
Професійна діяльність за кордоном	<ul style="list-style-type: none"> знижити рівень безробіття і скоротити пов'язані з ним витрати; підвищити середній рівень заробітної плати та доходів найменш забезпечених верств населення; поповнити вітчизняну економіку валютними ресурсами за рахунок грошових переказів трудових емігрантів; частині емігрантів надати можливість отримати за кордоном освіту, професійну підготовку, досвід роботи; забезпечити оптимальні розміри виїздів за кордон українських громадян 	<ul style="list-style-type: none"> працевлаштуватися; отримати дозвіл на проживання; отримати житло; одержати кваліфікацію та навички роботи; перерахувати зароблені гроші на батьківщину

Підпроцеси	Цілі	
	держави	мігранта
Виїзд з країни перебування	<ul style="list-style-type: none"> • контролювати мігрантів, які повертаються на батьківщину 	<ul style="list-style-type: none"> • перервати контракт; • одержати розрахунок; • пройти паспортний, візовий і митний контроль
Реалізація наслідків перебування за кордоном	<ul style="list-style-type: none"> • отримати економічний ефект від професійної та кваліфікаційної підготовки українських громадян, що повернулися з-за кордону; • отримати економічний ефект від валютних ресурсів, отриманих із-за кордону у вигляді грошових переказів; • оподаткувати одержані доходи 	<ul style="list-style-type: none"> • створити власний бізнес на зароблені гроші; • купити житло на зароблені кошти; • застосувати одержані навички та кваліфікацію на практиці; • навчатися

– удосконалення законодавчих і виконавчих механізмів регулювання міграції;

– розвиток міжнародного співробітництва у сфері міграції.

Роль держави полягає в застосуванні таких механізмів управління, які врегулюють і зведуть до мінімуму недоречні масові переміщення населення та забезпечать реалізацію міграційних потоків, які служать поточним і перспективним інтересам держави та її громадян.

Що стосується безпосередньо управління міграційними процесами, то воно передбачає володіння міграційною ситуацією, знання основних потоків переміщення людей та чинників, що їх спричинили, використання відповідних правових та організаційно-управлінських важелів регулювання міграції²⁷. Іншими словами – це аналіз міграційних процесів з подальшою організацією заходів, які дозволять найкращим чином уникнути негативного їх впливу або визначити оптимальні розміри та напрями міграційних рухів у державі.

Уряд кожної країни самостійно має право визначати напрями і мету міграційної політики. Однак, ратифікуючи міжнародні конвенції, країни визнають пріоритет норм міжнародного права над національним законодавством. Це важливо для самої країни з погляду її інтеграції у світове співтовариство та для мігрантів, які мають потребу в захисті і чий права за кордоном внаслідок цього істотно розширюються.

Процес управління міжнародною трудовою міграцією здійснюється за допомогою адміністративно-правових, організаційних, громадських та економічних механізмів. *Адміністративно-правові механізми* представлені відповідними нормативно-правовими актами з питань міграційних процесів. *Організаційні механізми управління* міграцією пов'язані з проведенням конференцій, здійсненням інформаційних процедур, розробкою пропозицій, проектів, програм проведення переговорів та укладання міжнародних угод. *Громадські механізми управління* включають у себе виконання програм і проектів соціальної, правової, гуманітарної допомоги,

²⁷ Піскун О.І. Основи міграційного права: Порівняльний аналіз: Навчальний посібник. – К.: “МП Леся”, 1998. – С.223.

інформаційне забезпечення мігрантів різними громадськими організаціями.

Мабуть, найбільше уваги потрібно приділяти розробці ефективних *економічних методів управління* трудовою міграцією, які спонукали б громадян обох країн працювати водночас на власний інтерес і на користь економіки держави, що їх приймає.

Такими є основні поняття і принципи, покладені в основу методики нашого дослідження. Відповідно до них і цілей нашого дослідження *методика* передбачає послідовне виконання таких *етапів*:

1) вивчення демографічної та міграційної ситуації в Чеській Республіці напередодні вступу країни до ЄС;

2) аналіз чинників, які впливали на міграційну ситуацію, та наслідків трудової міграції в Чеській Республіці;

3) аналіз особливостей державної політики міграції робочої сили Чеської Республіки.

Перший етап має на меті безпосередньо на основі статистичних даних вивчити демографічну ситуацію та особливості міжнародної трудової міграції в Чеській Республіці в період від створення незалежної держави і до вступу в ЄС. Інформаційну базу складають матеріали Міністерства праці та соціальних питань, Міністерства внутрішніх справ Чеської Республіки та Чеського статистичного офісу.

Тут передбачається застосувати методи історичного аналізу для виявлення етапності розвитку міграційних процесів у країні. Методи компаративного, економічного, статистичного і графічного аналізу, аналізу часових рядів будуть використані для оцінювання розмірів міграційних потоків, якісних і кількісних характеристик легальної та нелегальної міграції, динаміки чисельності чеського населення, зайнятості чеського населення і мігрантів.

Другий етап дослідження передбачає проведення більш глибокого аналізу, необхідного для розуміння внутрішніх причин і стимулів міграційних процесів у країні та їхніх наслідків. На цьому етапі буде використано методіку А.Каменського для аналізу "міграція – безробіття" на основі

показників трудового міграційного тиску²⁸. Мета аналізу – виявити на поточний момент і найближчу перспективу вплив міжнародних міграційних потоків на ринок праці країни в цілому, у розрізі регіонів, демографічних ознак і освітнього рівня мігрантів. Ця частина дослідження дозволить виявити реальну дію мігрантів на ринок робочої сили в Чеській Республіці.

Оскільки дана методика є специфічною і маловідомою, то пояснимо більш детально її зміст. Показники (коефіцієнти) міграційного тиску розраховуються, як кількість мігрантів, що припадає на одного безробітного за певний період у конкретному регіоні або в цілому по країні. Для більшої диференціації оцінки міграційного тиску на ринок праці цей показник розраховується для різних категорій: щодо всіх мігрантів, мігрантів працездатного віку на одного безробітного, жінок-мігрантів у зіставленні з жінками-безробітними. Відтак зазначені показники аналізуються разом з показниками рівня безробіття і напруженості на ринку праці.

З точки зору служб зайнятості кожен мігрант працездатного віку загострює проблему працевлаштування (оскільки потребує її розв'язання в найкоротші строки та перебуває в ситуації крайньої соціальної невлаштованості). Водночас серед мігрантів значна кількість непрацездатних також виявляє бажання шукати собі роботу (як літні люди, так і підлітки шкільного віку), що додатково загострює проблему працевлаштування. Тому в аналіз слід включати як загальний показник чисельності мігрантів, так і чисельність трудових мігрантів.

Необхідно брати до уваги показник зареєстрованих на одну вакансію незайнятих, що дасть змогу виявити основні тенденції на ринку праці. Спостерігають за тим, чи прагнуть мігранти в ті регіони, де нижчий рівень безробіття або більше вакансій на працевлаштування. Реальний вплив мігрантів на ринок праці також досліджується за рахунок порівняння темпів зростання міграційного тиску і темпів зростання безробіття.

Окрім методики розрахунку й аналізу показників міграційного тиску, під час дослідження істотності впливу

²⁸ Каменский А.Н. Проблемы международного трудового обмена и Россия...

різноманітних чинників на міграційні процеси та оцінки наслідків цього впливу буде використано кореляційний і регресійний аналіз. Кореляційний аналіз дозволить оцінити залежності між показниками міграції, зайнятості та економічного розвитку країни, а також виявити ті з них, які найтісніше пов'язані з міграційними показниками. Для побудови математичних моделей залежності між зазначеними показниками передбачається застосувати метод функціонального аналізу, зокрема множинного регресійного аналізу. Побудовані моделі будуть використані для прогнозування зростання чисельності мігрантів і аналізу впливу факторів на чисельність мігрантів.

Третій етап являє собою етап аналізу міграційної політики Чеської Республіки в різні періоди часу.

На цьому етапі, вивчаючи вплив чинників на вибір міграційної політики держави, після системного, логічного і компаративного аналізу чинників і їхнього взаємозв'язку передбачається використати когнітивне моделювання, яке дозволить виявити контури і чинники, які посилюють позитивні наслідки різних варіантів міграційної політики. Це дозволить відібрати той варіант державної міграційної політики, який призводить до стабільного поліпшення економічної ситуації, сприяє зменшенню безробіття і позитивно вплине на демографічну ситуацію в країні.

Далі використання системного підходу, а також історичного та логічного аналізу дозволить побудувати модель системи реалізації державної міграційної політики, спрямованої на розв'язання демографічних, економічних і міграційних проблем, яка водночас є адекватною ситуації, що склалася напередодні вступу Чеської Республіки в ЄС.

Під час аналізу особливостей пропагандистського забезпечення державної міграційної політики будуть використані дані соціологічних опитувань і експертних оцінок. Передбачається застосувати контент-аналіз для оцінювання матеріалів ЗМІ на предмет виявлення підтримки політики уряду або навпаки – негативного впливу ЗМІ на її здійснення.

Розділ II. ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ НАПЕРЕДОДНІ ВСТУПУ В ЄС

2.1. Етапи і закономірності розвитку міжнародної міграції

За останні півтора століття міграційні рухи в Чехії можна поділити на п'ять періодів:

- до Другої світової війни (1850-1939 рр.);
- роки післявоєнної відбудови (1945-1947 рр.);
- прихід до влади комуністів і встановлення прокомуністичного режиму в Чехословаччині (1948-1989 рр.);
- після "оксамитової" революції (1989-2004 рр.);
- після вступу в ЄС (з травня 2004 р.).

Період до Другої світової війни характеризується домінуванням еміграції над імміграцією. З 1850 р. до 1914 р. територія Чеської Республіки втратила (чисте переміщення) близько 1 млн. 600 тис. чол., упродовж 1920-1939 рр. – 90 тис. чол.²⁹.

Два наступні періоди охоплюють часи панування комуністичного режиму в Чехословаччині та мають спільні особливості: Чехословаччина разом з іншими посткомуністичними державами фактично існувала в режимі ізоляції від інших країн світу; міжнародна міграція, у тому числі трудова, була обмежена законодавством і здійснювалася в незаконній формі; серед причин міграції явно переважали економічні та політичні.

Період післявоєнної відбудови пов'язаний з наслідками Другої світової війни: близько 2 млн. 820 тис. німців були вислані з Чехословаччини до Німеччини; майже 220 тис. чехів і словаків, які виїхали до чи під час війни, а також сім'ї чехів, які покинули батьківщину раніше та проживали за кордоном

²⁹ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.8.

тривалий час, повернулися в Чехословаччину (реемігранти з СРСР, Австрії, Франції, Польщі, Німеччини, Югославії).

Міграція відбувалася у двох формах: індивідуальній та груповій. Держава приклала чималі зусилля для переселення нових людей з центру країни в райони, залишені німцями: майже 1 млн. 500 тис. чол. прибуло туди до 1949 р. Це були переселенці з центральної Чехії та Словаччини. Одну з хвиль іммігрантів представляли болгари. Упродовж 1946-1947 рр. 12 тис. болгарських селян поселилися в прикордонних областях і прожили тут до 1957 р.³⁰ Проте всі спроби успіху не мали – регіони так і не досягли попереднього рівня чисельності населення.

Інший – комуністичний період (1948-1989 рр.) – пов'язаний з двома важливими політичними подіями: 1948 р. – приход до влади комуністів; 1968 р. – зайняття території Чехословаччини Радянською Армією. Більшість переміщень носили незаконний характер. За статистичними даними, країна втратила нелегально близько 500 тис. жителів і офіційно 65 тис. зареєстрованих міжнародних мігрантів.

За 1970-1980 рр. втрати населення в результаті міграції оцінюються для Чеської Республіки в 30-40 тис. чол. Причини еміграції носили головним чином політичний характер (населення не витримувало антидемократичного і тоталітарного режиму). Однак мали місце й економічні корені (невдоволення рівнем життя). Більшість емігрантів (близько 80%) – економічно активні, віком до 35 років, кваліфіковані робітники, освічені, часто залишали країну разом із сім'ями. Упродовж 1980 рр. левову частку еміграції складало столичне та міське населення. Наприклад, Прага мала найвищі рівні нелегальної еміграції (23-29% усіх еміграційних рухів 1984-1988 рр.). Цілями для емігрантів з Чехословаччини стали західноєвропейські країни, особливо Німеччина, а також США, Канада, Австрія³¹.

³⁰ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.9-10.

³¹ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.9.

Окремий тип еміграції представлений відтоком з країни етнічних німців. Так, упродовж 1980-1989 рр. 12727 мігрантів залишили Чехословаччину та повернулися до Німеччини³².

Щодо імміграції, то після болгарських селян ще однією хвилею стали греки. Вони залишили батьківщину через громадянський збройний конфлікт у другій половині 1940 рр. За період 1949-1950 рр. Чехословаччина прийняла 12 тис. греків як політичних біженців. Спочатку вони розселилися в прикордонній частині країни – північній Моравії, проте поступово залишали цей район³³.

Важливе міграційне явище – взаємне переміщення людей між Чехією та Словаччиною, яке до часу створення двох незалежних держав у 1993 р. не мало міжнародного забарвлення. Упродовж усієї історії Чехословаччини в міграціях зі Словаччини до Чехії проявлялася певна закономірність. Історично народжуваність у Богемії та Моравії була значно нижчою, ніж у Словаччині, проте економічний розвиток цих районів Чехії був вищим. Тому словацькі громадяни прагнули до більш розвинутих районів Богемії та Моравії. У першій половині 1950 років потоки мігрантів зі Словаччини в Чехію сягали 33 тис. чол. на рік, зустрічні потоки – 21 тис. чол. Упродовж 1965-1969 рр. їх чисельність складала відповідно 16 тис. і 10,3 тис. чол. на рік. З часом переміщення зменшилися: у 1970-1980 рр. щорічні чисті втрати від переміщення для Словаччини дорівнювали 3,5 тис. чол.³⁴.

У 1970-1980 рр. у Чехії в обмежених кількостях тимчасово працювали іноземці з Польщі, В'єтнаму, Угорщини, Куби, Монголії, Анголи та Кореї. Отримавши навички та досвід роботи в Чехословаччині, вони заповнювали незайняті місця на чеському ринку праці: в оброблювальній промисловості, текстильній, взуттєвій і скляній галузях, гірській промисловості, металургії та сільському господарстві. Вербування студентів, учнів і робочих здійснювалися через міжурядові угоди та, певною мірою, через індивідуальні контракти (головним чином

³² Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.9-10.

³³ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.9-11.

³⁴ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.10.

польськими та югославськими працівниками) окремих фабрик, заводів, районів. Після "оксамитової" революції з квітня 1993 р. угоди були розірвані, а кількість працюючих, яким дозволили залишитися в країні, зменшилась до 1,33 тис. чол.³⁵.

Новий період міграції почався після "оксамитової" революції. Маючи чимало національних проблем, Чехія порівняно з іншими посткомуністичними країнами відносно успішно пройшла перехідний період, зберігаючи нормальний життєвий рівень населення. Відкриття кордонів на початку 1990 рр. і подальша ліберальна міграційна політика поклали початок важливим міграційним рухам, інтенсивність яких поступово зростала.

Економічні причини стали найважливішими мотивами трудової міграції в Чеській Республіці. Однак у різні роки особливості міграційних потоків визначалися конкретними подіями, що було зумовлено соціально-економічним розвитком країни³⁶:

1) 1990-1992 рр. – відбувається політична реформа, здійснюється економічний перехід до ринку, розпочато процеси масштабних перетворень у суспільстві; було розроблено міграційні механізми: створено відповідні органи та установи, прийнято законодавство, визначено програми регулювання міграції; з'явилися перші "пробні партії" іммігрантів до країни;

2) 1993-1996 рр. – країна успішно здійснила соціально-економічну трансформацію, зберігаючи провідні економічні параметри і випереджаючи інші східноєвропейські країни перехідного періоду; відбувся величезний приплив економічних мігрантів;

3) 1997-1999 рр. – порушення економічної рівноваги та запізнілі спроби чеського уряду боротися з несприятливою економічною ситуацією; міграційний режим став достатньо ліберальним, що виявилось сильним чинником для прибуття іммігрантів у країну; однак не зовсім виправдані нові економічні заходи уряду поступово призводять до погіршення

³⁵ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.11.

³⁶ Drbohlav D. Immigration and the Czech Republic (with Special Respect to the Foreign Labour Force)...– PP. 194-224.

макрорівневої економічної ситуації, що проявляється на мікроекономічному рівні у вигляді серйозних проблем: життєвий рівень чеського населення починає знижуватись через падіння реальних доходів; відтак міграційна політика стала обмежувальною, що зменшило приплив іноземних трудових мігрантів;

4) після 2000 р. – відбувається економічне поживлення; компетентна влада почала приділяти більше уваги проблемам міжнародної міграції, затверджено нові міграційні закони та положення; проте політика і практика імміграції залишаються обмежувальними; приплив іноземної робочої сили зменшується.

У Чеській Республіці з дня її заснування до 2000 р. близько 85,8 тис. іммігрантів прибули до країни, тоді як еміграція склала приблизно 13,4 тис.чол., чисте переміщення відповідно дорівнювало 72,4 тис. чол.³⁷.

Динаміку міграції за період з 1995 р. по 2003 р. можна побачити на рис. 2.1, побудованому на основі даних з³⁸ і³⁹. Слід мати на увазі, що з 2000 р. у країні запроваджена нова система реєстрації іммігрантів, згідно з якою до категорії постійних мешканців включають і власників віз на 90-денний термін, й іммігрантів, які залишилися на території республіки на період, що перевищує рік⁴⁰. Цим пояснюється різке зниження показника чистого переміщення в 2001 р. Відтак статистика до і після 2000 р. є не зовсім зіставною. Детальний аналіз засвідчує, що Чеська Республіка в 2001 р. втратила мігрантів з основних країн-донорів – Словаччини, України, Росії, Німеччини. Уже в 2002 р. імміграція значно збільшилася, і чисте переміщення досягло свого звичного позитивного рівня – 12,3 тис. чол.

³⁷ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.14.

³⁸ Salt J. Current trends in international migration in Europe / CDMG (2003) 39. December 2003. – Strasbourg: Council of Europe, 2003.– P.56-57. – http://www.geog.ucl.ac.uk/mru/docs/current_trends_2003.pdf

³⁹ Czech Republic in Figures. Vital Statistics of the Czech Republic between 2000 and 2004 (absolute figures) / Czech Statistical Office.– 2004.– [http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/1103719e614f3d54c1256ebc004336f2/\\$FILE/oby-cr_abs3q04.xls](http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/1103719e614f3d54c1256ebc004336f2/$FILE/oby-cr_abs3q04.xls)

⁴⁰ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.14.

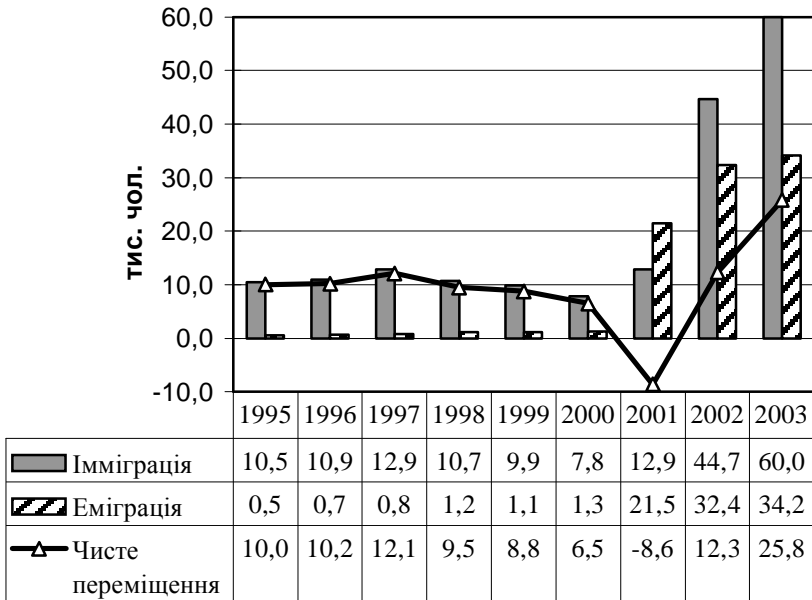

Рис. 2.1. Зареєстровані міграційні потоки в Чеській Республіці, 1995-2003 рр.

За даними статистики, кількість осіб, що офіційно перетнули кордон Чеської Республіки в обох напрямках з 1994 р. до 2002 р., складала 300 млн. чоловік на рік (табл. 2.1). Крім того, нелегально близько 100 тис. іноземців щороку перетинали кордони Чеської Республіки⁴¹.

Чеська Республіка – цільова країна імміграції в регіоні Центрально-Східної Європи. 80% імміграції до Чеської Республіки відбуваються з Європи, 17% – з Азії. Незважаючи на поділ спільної держави, імміграція зі Словаччини складає головну частину зовнішньої та трудової міграції. У 1990 рр. Словаччина була найважливішою країною-донором для Чеської

⁴¹ Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2002 / MVČR Ministerstvo Vnitřní. – Praha 2003. – S.31.

Таблиця 2.1

Кількість осіб, що перетнули кордон Чехії
в обох напрямках у 1993-2002 рр.

Роки	Показник	
	Оформлено осіб (приїзд – відїзд, млн.чол.)	З них іноземців (млн. чол.)
1993	211	146
1994	290	199
1995	282	192
1996	310	214
1997	304	213
1998	290	204
1999	278	199
2000	281	205
2001	277	204
2002	264	196

Республіки (дозволи на проживання мали 28% громадян). Наступними були Україна (26%) та В'єтнам (12%)⁴².

Станом на кінець 2003 р. словаки складають 80% загальної кількості іноземців у Чехії, поляки – 19%, частка громадян інших країн незначна. У групі іноземців з інших країн найбільш істотна кількість українців (у період 1994-2003 рр. їхня кількість збільшилася від 14,2 до 62,3 тис. чол.) і в'єтнамців (від 9,6 до 29 тис. чол.). Серед розвинених країн найбільшу частку склали громадяни Німеччини, Австрії та Великобританії⁴³.

Причини міграції в Чехії є різноманітними, однак серед них, за даними офіційної статистики (див. табл. 2.2), найвагомішою є пошук кращого місця роботи як для іммігрантів, так і для емігрантів. Саме цю причину називають відповідно 74,61% і 81,82% мігрантів. Наступними за

⁴² Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic...– P.4.

⁴³ Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic...– P.4.

Таблиця 2.2

Причини міграційних рухів у Чеській Республіці у 2003 р.
(чол.)

Причини міграції	Іммігранти	Емігранти
Зміна місця роботи	44777	28003
Переміщення вслід за іншими членами сім'ї	9396	2636
Навчання	2898	2367
Житлові причини	168	18
Одруження	61	139
Здоров'я	57	31
Переміщення ближче до місця роботи	42	16
Розлучення	27	4
Інші	2589	1012
РАЗОМ	60015	34226

Джерело: ⁴⁴

значущістю є міграції слідом за членами сімей, що також зумовлено економічними мотивами. Досить значними є міграції, пов'язані з навчанням. Легальних мігрантів умовно поділяють на групи:

- "трудовий туризм" (мігранти наймаються на роботу на короткий термін неофіційно та неформально);
- офіційне працевлаштування на довгострокову перспективу;
- іноземці-заявники про притулок;
- постійне перебування (осілість) .

Відповідно до закону про перебування іноземців розрізняються мігранти:

⁴⁴ 4019-04 Demographic Yearbook of the Czech Republic 2003. H.22.01 External migration: by age and reason of migration / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/F1D132D200F9F6D0C1256F4D0030B2D4/\\$File/4019rh22.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/F1D132D200F9F6D0C1256F4D0030B2D4/$File/4019rh22.xls)

– з повним правом тимчасового перебування на території Чехії без візи;

– такі, що мають короткострокові візи;

– такі, що мають довгострокові візи;

– такі, яким дозволене довгострокове перебування в країні.

За період 1992–2003 рр. кількість іноземців з дозволами на перебування в Чеській Республіці значно зросла. Так, у 2003 р. кількість іноземців, яким дозволили перебувати на території країни, склала 240421 чол. проти 49957 чол. у 1993 р. (див. табл. 2.3). На території Чеської Республіки з дозволом на проживання на кінець 2003 р. перебували мігранти в основному з Європи (80%) й Азії (17%), тоді як громадяни з Америки та Африки склали лише відповідно 2% і 1%⁴⁵. Водночас помітною є зміна динаміки співвідношення кількості іноземців, які перебувають у країні постійно і довгостроково. Якщо в 1992 р. іноземні громадяни з постійним місцем проживання переважали (58% від загальної кількості дозволів на перебування в Чехії), то в 2003 р. вони склали лише 33,63%, хоча їхня кількість за абсолютною величиною зросла у 2,8 раза. Відповідно зросла питома вага громадян, яким дозволене довготривале перебування на території країни.

Щодо етнічного складу іноземних громадян, то для зазначеного періоду можна помітити таку закономірність: якщо в 1992 р. серед іноземців більшість склали громадяни Польщі та Болгарії, то у 2003 р. серед іммігрантів, яким дозволено перебувати на території Чехії впродовж різних термінів, переважали вихідці з В'єтнаму, Словаччини, України, Росії та Польщі. Помітна й інша закономірність: якщо серед осілих за рік до входження в ЄС переважали в'єтнамці, то серед громадян з дозволом на довгострокове перебування перевага надана словакам.

Якісний склад мігрантів у Чеській Республіці напередодні вступу до ЄС можна розглядати з кількох боків (табл. 2.4). Серед іммігрантів переважали чоловіки, які склали 65,9% (39667

⁴⁵ Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic...– p.15.

Таблиця 2.3

Число іноземців з дозволом на перебування на території Чеської Республіки
за період 1992-2003 рр. (чол.)

Стан на 31.12	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Іноземці з дозволом на перебування в ЧР	49957	77668	104343	159207	199152	210311	220187	228862	200951	210794	231608	240421
<i>З них:</i>												
– осілість – перебування з візою понад 90 днів	29145	31072	32468	38557	45837	56281	63919	66754	66891	69816	75249	80844
– мінус підданство	20428	46070	71230	120060	152767	153516	155836	162108	134060	140978	156359	159577
	384	526	645	590	548	514	432	***	***	***	***	***
<i>Іноземці осілі (перші 10 країн):</i>												
– В'єтнам	712	1004	1083	1469	2519	5121	6785	7954	8238	9901	13372	16856
– Словаччина	–	631	2960	6540	9921	12689	14127	13 018	11129	10850	10996	11499
– Україна	528	1208	1563	2120	2769	4632	6240	7790	8774	9909	10704	11294
– Польща	11955	12580	11910	12071	12086	11940	12034	11598	11769	11592	11326	11135
– Росія	881	663	1734	1670	1971	2475	2874	3486	3806	4097	4459	4722
– Німеччина	835	966	1272	1696	2013	2261	2536	2517	2536	2535	2608	2670

Стан на 31.12	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
– Болгарія	2931	2877	2632	2686	2457	2352	2334	2331	2302	2166	2164	2118
– Югославія	1	4	91	107	1445	1620	1831	1747	1691	1658	1720	1830
– Румунія	542	550	619	804	1138	1384	1621	1714	1726	1737	1715	1766
– США	759	1015	1234	1427	1718	1880	1938	1826	1647	1506	1467	1403
<i>Перебування з візою понад 90 днів (перші 10 країн):</i>												
– Словаччина	2	1795	13818	33185	40334	39489	35494	27344	33136	42444	50106	53380
– Україна	320	4809	12667	26038	43534	38770	46444	58093	41438	41916	48441	50988
– В'єтнам	2838	6785	8550	12744	15101	15829	16090	16870	15318	14023	13771	12190
– Росія	80	525	1877	2717	4726	6463	7155	13420	9158	8326	8354	7883
– Польща	4193	8655	8111	10982	12405	13079	10132	6680	5281	4897	4670	4631
– Молдова	14	38	87	161	296	2093	3038	2757	1909	2160	2366	2816
– Німеччина	934	1976	2923	3857	2862	3666	3712	3595	2432	2402	2575	2518
– Китай	1365	2543	2872	4186	4731	4433	4106	4211	3410	3138	2821	2329
– Болгарія	617	1172	1140	1596	1845	4232	3625	2699	1716	1935	2019	1915
– Білорусь	–	74	95	236	977	3094	3454	3526	2134	1949	2066	1912

*Джерело:*⁴⁶.

⁴⁶ 2003 Status Report on Migration in the Czech Republic / MVČR Ministerstvo Vnitřní – Praha: MVČR, 2004. – S.119. – http://www.mvcr.cz/2003/odbor/oamp/zprava_03a.pdf

Таблиця 2.4

Якісний склад мігрантів у 2003 р.

(чол.)

Країна	Разом	Чоло-віки	Жінки	Рівень освіти (старші 15 років)					Вікова група		
				Початкова	Середня без атестації	Середня з атестацією	Вища	Невизначена	0 -14	15-64	65+
<i>Імміграція</i>	60015	39557	20458	335	647	674	479	53374	4506	55005	504
у тому числі із країн:											
– Словаччина	24385	17045	7340	106	177	168	98	23185	651	23598	136
– Україна	15692	10379	5313	30	38	42	31	14599	952	14693	47
– В'єтнам	3583	1916	1667	3	4	5	2	2454	1115	2459	9
– Російська Федерація	1834	908	926	4	2	4	2	1472	350	1448	36
– Польща	1653	1299	354	28	30	10	5	1548	32	1614	7
– Німеччина	1228	824	404	44	109	100	49	820	106	1069	53
– Молдова	1194	745	449	1	1	–	–	1128	64	1130	–
– США	1172	687	485	16	62	87	74	817	116	986	70
– Болгарія	646	447	199	5	4	4	5	570	58	580	8
– Білорусь	590	289	301	–	1	–	2	539	48	540	2
– Монголія	512	170	342	–	–	1	1	439	71	441	–

Країна	Разом	Чоло- віки	Жінки	Рівень освіти (старші 15 років)					Вікова група		
				По- чат- кова	Серед- ня без ате- стата	Серед- ня з атес- татом	Ви- ща	Неви- зна- чена	0 -14	15-64	65+
– Китай	489	293	196	–	–	–	1	391	97	391	1
– Великобри- танія	488	342	146	2	5	17	18	384	62	423	3
– Франція	462	291	171	3	4	3	13	368	71	388	3
– Румунія	440	298	142	23	37	5	–	330	45	388	7
<i>Еміграція</i>	<i>34226</i>	<i>23774</i>	<i>10452</i>	<i>127</i>	<i>448</i>	<i>221</i>	<i>72</i>	<i>32073</i>	<i>1285</i>	<i>32721</i>	<i>220</i>
у тому числі в країні:											
– Словаччина	18262	13567	4695	28	62	16	11	17929		17990	56
– Україна	5441	3690	1751	–	1	1	–	5286	153	5275	13
– Польща	1040	805	235	–	1	–	1	1027	11	1022	7
– Російська Федерація	1011	512	499	–	–	–	–	884	127	865	19
– Німеччина	950	590	360	39	153	47	11	621	79	825	46
– В'єтнам	930	631	299	–	–	–	–	758	172	752	6
– США	741	401	340	12	46	39	11	569	64	661	16
– Болгарія	502	322	180	–	–	1	–	485	16	484	2
– Молдова	485	314	171	–	–	–	–	475	10	475	–

Країна	Разом	Чоло- віки	Жінки	Рівень освіти (старші 15 років)					Вікова група		
				По- чат- кова	Серед- ня без ате- стата	Серед- ня з атес- татом	Ви- ща	Неви- зна- чена	0 -14	15-64	65+
– Велико- британія	454	292	162	9	19	24	8	367	27	423	4
– Білорусь	437	250	187	–	–	–	–	418	19	418	–
– Австрія	315	205	110	10	42	18	–	221	24	288	3
– Франція	283	170	113	2	7	6	2	230	36	247	–
– Монголія	268	96	172	–	–	–	–	253	15	251	2
– Китай	252	148	104	1	–	–	–	235	16	235	1

Джерело: ⁴⁷.

⁴⁷ 4019-04 Demographic Yearbook of the Czech Republic 2003. H.19.01 External migration - emigrants: by country, sex, educational attainment / Czech Statistical Office.– 2005. –
[http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/1215F8BFFD75B444C1256F4D0030B2D1/\\$File/4019rh19.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/1215F8BFFD75B444C1256F4D0030B2D1/$File/4019rh19.xls)

чол.). Судячи зі статистичних даних, під час в'їзду в країну іммігранти дуже рідко вказують рівень своєї освіти (не вказано у 53374 випадках із 60015 за 2003 р.). Проте серед указаних рівнів освіти домінувала повна (674 особи) та неповна (647 осіб) середня освіта. Кількість осіб з вищою освітою складала лише 479 осіб. Щодо віку, то переважали іммігранти вікової групи 15-64 роки, які склали близько 91,65%. Аналізуючи склад іммігрантів за країнами походження, слід відмітити, що на цей рік переважали іммігранти зі Словаччини (24385 чол. – 40,63%), України (15692 чол. – 26,15%), В'єтнаму, Російської Федерації, Польщі. Серед представників-вихідців з країн ЄС виділялися німці, британці та французи.

Подібна ситуація склалася і з емігрантами. В основному переважали чоловіки, проте їх частка в загальній структурі еміграції дещо вища, ніж частка чоловіків серед іммігрантів – 69,46%. Про освітній рівень емігрантів судити важко через неповноту даних, однак на основі наведених цифр можна зробити висновок, що еміграція людей із повною та неповною середньою освітою більш популярна, ніж серед чехів з початковою та вищою освітою. Як правило, емігрують люди віком 15-64 роки. У пошуках іншого життя чеські громадяни направляються переважно до Словаччини, України, Польщі, Росії та Німеччини.

Розселення іммігрантів по країні більш-менш рівномірне: істотної різниці між часткою іммігрантів у малих і великих містах немає (див. табл. 2.5, мапа і назви регіонів див. у додатку Д). Станом на кінець 2003 р. частка іноземців у загальній чисельності населення міст і поселень коливається в межах 1,7-2,7%. Найбільш популярною серед іммігрантів є столиця країни – Прага. На її території мешкає близько 30540 іммігрантів, що складає 2,6% від загальної чисельності населення міста. Прага приваблює в основному трудових мігрантів, пропонуючи кращі умови праці та можливості заробітку. Для Праги та її околиць типовими є мігранти з Північної Америки, Китаю, Західної Європи. Мігранти зі сходу, наприклад, українці, транзитні мігранти з країн СНД, працюють

на території всієї країни⁴⁸. Прага стала своєрідним мостом між розвиненою Західною Європою та іншими частинами Чехії і Центрально-Східної Європи. Найменше приваблює іммігрантів Моравсько-Сілезький регіон.

За даними на кінець 2003 р., емігранти також досить рівномірно представляють поселення різних розмірів. Хоча варто зазначити, що найменше покидають чехи відносно великі міста чисельністю понад 100 тис. чол. Еміграційна ситуація в регіонах така: найбільше емігрантів є вихідцями з Праги та Центральної Чехії, де вони складають відповідно 2,6% та 2,2% всього населення регіону. Найменше залишають Моравсько-Сілезький регіон – 0,6% до загальної міграції.

Нелегальна міграція, будучи достатньо поширеним феноменом сьогодення, складає загрозу внутрішній стабільності будь-якого суспільства. Ця загроза, насамперед, пов'язана з організованою злочинністю і торгівлею людьми, що є прибутковою справою. Європейська Комісія визнала нелегальну міграцію однією з ключових загроз безпеки ЄС. Боротьба з нелегальною міграцією стала одним із пріоритетів ЄС, зокрема в рамках проголошеної "Політики сусідства" та ініціативи "Розширена Європа"⁴⁹. Що стосується нелегальної трудової міграції, то проблема, насамперед, полягає в тому, щоб легалізувати міграційні потоки, а також тих іноземних працівників, які вже перебувають у Чехії, та чехів, які перебувають на роботі за кордоном. Нелегальну міграцію можна поділити на три різновиди:

- випадки нелегального входження осіб через державний кордон на цю територію;
- випадки недозволеного методу залишення держави;
- нелегальне перебування (порушення закону про умови перебування іноземців).

⁴⁸ Luptak M., Drbohlav D. Labour Migration and Democratic Institutions in the Czech Republic: The Example of Ukrainian Workers (Research report within Democratic Institutions Fellowship). – P.7. – <http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/luptak.pdf>

⁴⁹ Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами... – С.239.

Таблиця 2.5

Показники міграції по території Чеської Республіки за 2003 р.

(чол.)

Територія (область)	Загальна кількість населення	Показники міграційних потоків				
		Іммігранти		Емігранти		Чиста міграція
		к-сть	% заг.	к-сть	% заг.	
Разом по республіці	10201651	60015	0,6	34226	0,3	25789
По населених пунктах розміром:						
– 499	855141	23376	2,7	17284	2,0	6092
500 – 999	897261	25253	2,8	18263	2,0	6990
1000 – 1999	915467	25618	2,8	17879	2,0	7739
2000 – 4999	1130444	28780	2,5	22206	2,0	6574
5000 – 9999	911415	19378	2,1	18035	2,0	1343
10000 – 19999	958561	19540	2,0	20368	2,1	– 828
20000 – 49999	1207449	22494	1,9	25576	2,1	– 3082
50000 – 99999	1215237	20780	1,7	25749	2,1	– 4969
100000 +	2110676	44568	2,1	38638	1,8	5930
По регіонах:						
– Прага	1161851	30540	2,6	23466	2,0	7074
– Центральна Чехія	1131404	24710	2,2	15172	1,3	9538

Територія (область)	Загальна кількість населення	Показники міграційних потоків				
		Іммігранти		Емігранти		Чиста міграція
		к-сть	% заг.	к-сть	% заг.	
– Південно-Західний	1174265	11326	1,0	8084	0,7	3242
– Північно-Західний	1123929	12020	1,1	9711	0,9	2309
– Північно-Східний	1481205	12867	0,9	12343	0,8	524
– Південно-Східний	1639241	14277	0,9	10910	0,7	3367
– Центральна Моравія	1228527	8229	0,7	7948	0,6	281
– Моравсько-Сілезький	1261229	6503	0,5	7049	0,6	– 546

Джерело: ⁵⁰.

⁵⁰ 4019-04 Demographic Yearbook of the Czech Republic 2003. A.01.02 Population and vital statistics: numbers / Czech Statistical Office. – 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/0DA8227C8C091D12C1256F4D0030B2BF/\\$File/4019rh01.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/0DA8227C8C091D12C1256F4D0030B2BF/$File/4019rh01.xls)

За статистичними даними, упродовж аналізованого періоду основний приплив нелегальних мігрантів відбувався з країн Європи та Азії (табл. 2.6). Проте така тенденція була нестійкою. Так, загальне зменшення числа нелегальних мігрантів з Європи являло собою процес, що складався з почергового збільшення та зменшення міграційних потоків. Нелегали з країн Азії продовжували "хвилювати" чеські кордони, тенденція до зростання була зумовлена в основному напливом нелегальних мігрантів з Афганістану, Індії, Китаю, країн колишнього СРСР, В'єтнаму. Мігранти з Африки (албанці, нігерійці, вихідці з Анголи, Конго, Сьєрра Леоне, Ліберії) прямують через Чеську Республіку на західні землі, зокрема в ЄС. На землі ЄС прямує також населення балканського півострова, Росії та України. Поодинокими залишаються випадки нелегальної міграції до Чеської Республіки з Америки, Австралії та Океанії.

Статистичні дані (табл. 2.7-2.8) також свідчать і про певні зміни в напрямках нелегальної міграції з/до Чеської Республіки. Якщо в 1993-1995 рр. чеський кордон перебував під найбільшим тиском нелегальних мігрантів з Болгарії, то в 1997 р. – з Румунії та Югославії, у 1999 р. – з Румунії та Афганістану. Уже в 2003 р. найбільше проблем Чеській Республіці приносили нелегали з Росії та Китаю.

Максимальний тиск нелегальних мігрантів на чеські кордони припадав на 1998 р., коли кількість нелегалів збільшилася до 44672 особи, що є найбільшою цифрою від часів існування Чеської Республіки з 1993 р. Уже у 2003 р. проти 1999 р. тиск нелегалів зменшився понад три рази.

Новий період розвитку міграційних процесів у державі розпочався після вступу Чеської Республіки в ЄС. Відтоді минуло зовсім небагато часу для об'єктивного аналізу міграційної ситуації в країні. Проте вже можна відмітити ряд особливостей і закономірностей розвитку міграції.

Таблиця 2.6

Кількість нелегальних мігрантів на державних кордонах Чеської Республіки,
за частинами світу, 1993–2003 рр.

(чол.)

Частина світу	Рік										
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Загальна кількість осіб	43302	20480	19172	23705	29339	44672	32325	32720	23834	14741	13206
З них											
– Африка	1616	785	552	1122	1110	680	426	366	186	186	171
– Азія	4095	2328	6358	6211	8858	13109	13130	13157	9337	7063	4382
– Америка	25	43	19	50	126	167	40	29	18	21	58
– Європа	37472	17230	11959	15866	18766	30334	18513	18867	14118	7257	8422
– Австралія та Океанія	2	2	2	–	1	1	–	5	1	2	–
– невідомо	92	92	282	456	478	381	216	296	174	214	173

*Джерело:*⁵¹.

⁵¹ 2003 Status Report on Migration in the Czech Republic...– S.137.

Таблиця 2.7

Кількість нелегальних мігрантів на державних кордонах
Чеської Республіки за напрямками, 1993 - 2003 рр.
(чол.)

Рік	Загальна кількість осіб	З них		З них у напрямку	
		іноземці	громадяни ЧР	з ЧР	в ЧР
1993	43 302	41 765	1 537	41 327	1 975
1994	20 480	18 832	1 648	17 030	3 450
1995	19 172	17 132	2 040	15 374	3 798
1996	23 705	21 179	2 526	18 680	5 025
1997	29 339	27 325	2 014	22 011	7 328
1998	44 672	42 957	1715	37 142	7 530
1999	32 325	30 377	1 948	26 951	5 374
2000	32 720	30 761	1 959	27 586	5 134
2001	23 834	21 090	2 744	16 978	6 856
2002	14 741	12 632	2 109	9 232	5 509
2003	13206	11125	2081	9406	3800

Джерело: ⁵².

⁵² 2003 Status Report on Migration in the Czech Republic...– S.141.

Таблиця 2.8

Незаконна міграція через державний кордон Чеської Республіки за країною походження, 1993 - 2003 рр.
(чол.)

Рік	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Загальне число мігрантів	43302	20480	19172	23705	29339	44672	32325	32720	23834	14741	13206
у т.ч.											
– громадян ЧР	1537	1648	2040	2526	2014	1715	1948	1959	2744	2109	2081
– іноземців	41765	18832	17132	21179	27325	42957	30377	30761	21090	12632	11125
Переважають представники таких країн:											
– Росія	**	126	144	165	162	300	431	545	335	368	2912
– Китай	984	121	251	677	784	1055	984	926	512	2301	2152
– Польща	540	795	746	1227	1514	1011	1051	1604	1193	1019	793
– Німеччина	419	534	701	652	1780	716	502	1052	1764	1022	602
– Україна	191	382	574	746	842	985	1592	2265	758	559	575
– В'єтнам	902	323	644	256	477	1264	893	1826	1300	1074	550
– Грузія	17	18	6	8	5	4	25	148	1118	895	546
– Індія	412	163	612	362	550	1204	1613	2574	2706	1190	442
– Молдова	14	35	33	162	517	1105	1118	3010	1742	875	393
– Словаків	76	128	153	214	213	168	108	212	280	262	263
– Болгарія	4723	2380	2079	1936	1929	1691	1967	2323	669	294	206
– Румунія	4096	1299	1488	2378	3879	4372	5796	4281	3911	255	158
– Югославія	**	4529	1766	3202	3569	16052	2778	303	156	132	107

Джерело: ⁵³.

⁵³ 2003 Status Report on Migration in the Czech Republic...– S.141.

Зайнятість іноземців у період з початку 2004 р. до червня 2004 р. зросла на 1,3 тис.чол., з яких зайнятість громадян ЄС стала вищою на 4 тис. чол. Відбулося це головним чином за рахунок збільшення зайнятості громадян Словаччини (кількість перевищила 6 тис. чол.), тоді як з інших країн ЄС – знизилася (за винятком Іспанії та Португалії, їхня кількість зросла до 1 тис. чол.). Зайнятість громадян третіх країн знизилася на 2,8 тис. чол. В основному переважають громадяни В'єтнаму, України, Болгарії, Молдови, Румунії, Росії та Білорусі⁵⁴.

Найбільшим постачальником мігрантів, зокрема трудових, у Чеську Республіку залишається Словаччина. На кінець червня 2004 р. за ступенем зростання працюючих громадян у Чехії держави ЄС розмістилися в такому порядку: Словаччина – 72,5 тис. чол.; Польща – 7,2 тис. чол.; Німеччина – 2,1 тис. чол.; Великобританія – 1,3 тис. чол.; кількість громадян інших країн-членів ЄС не досягла однієї тисячі⁵⁵.

Щодо перспектив розвитку міграційних процесів у Чехії, то можна стверджувати таке. На міграційні процеси впливають політичні, соціальні та економічні чинники розвитку Чеської Республіки. Якщо країна досягне рівня економічного розвитку західних держав, то це дозволить їй істотно збільшити кількість іммігрантів. Незважаючи на спроби регулювати та обмежувати міграції, трудові мігранти ймовірно домінуватимуть серед інших видів мігрантів.

Також можна очікувати постійного припливу шукачів притулку, які скористаються стійким політичним кліматом і можливостями поліпшити свій життєвий рівень у Чехії.

Посилення контактів Чехії із західним розвинутим світом і гармонізація економічних, юридичних, соціальних та інших стосунків викличе постійний, хоча і незначний приплив західних іммігрантів. Наприклад, запровадження більш прозорих і загальних для ЄС правил ведення торгівлі може стати чинником імміграції для західних європейців.

⁵⁴ Horakova M. Průběh pracovních migrací v České republice od vstupu do Evropské Unie...

⁵⁵ Horakova M. Průběh pracovních migrací v České republice od vstupu do Evropské Unie...

Очікується, що приєднання до ЄС викличе нетривалу, проте потужну хвилю імміграції зі Сходу (головним чином з посткомуністичних республік) до Чехії, незважаючи на запровадження ще більш обмежувальної міграційної політики. Величезна соціально-економічна поляризація між орієнтованими на Захід, багатими та зміцнілими країнами (такими як Чехія, Польща, Угорщина й іншими країнами Центрально-Східної Європи) буде постійно стимулювати нерегулярні міграційні потоки. Транзитні міграції через Чеську Республіку "на Захід", певною мірою, утратять своє значення, оскільки місце призначення – розширений ЄС – збільшиться.

Отже, у цей час у Чеській Республіці сформувалася складна міграційна ситуація під впливом низки взаємодіючих географічних, соціально-політичних та економічних чинників. Виважена ефективна урядова політика повинна враховувати їх для отримання оптимального балансу міграційних потоків у країні.

2.2. Характеристика міжнародної трудової міграції

Для того, щоб зрозуміти особливості трудової міграції в Чеській Республіці, спочатку дамо характеристику демографічної ситуації та стану ринку праці в країні.

Упродовж 1990 рр. і до початку 2000 р. Чеська Республіка характеризувалася складною демографічною ситуацією. Насамперед відбувалося поступове зниження чисельності населення (табл. 2.9). Починаючи з 1994 р., природний приріст став від'ємним, а міграційні потоки лише пом'якшували складність ситуації. Найбільше зниження загального приросту мало місце у 2001 р., а наприкінці зазначеного періоду міграційний приріст навіть перевищив природний спад.

Таблиця 2.9

Динаміка чисельності населення Чеської Республіки за 1990 - 2003 рр.

(тис. чол.)

Рік	Середньорічна чисельність населення					Приріст		
	загальна	з них жінки	з них за віком			природний	міграційний	загальний
			0 -14	15-64	65+			
1990	10363	5326	2223	6844	1296	1,498	0,624	2,022
1993	10331	5314	2037	6957	1337	2,840	5,476	8,316
1994	10336	5315	1979	7006	1351	-10,794	9,942	-0,852
1995	10331	5311	1921	7044	1366	-21,816	9,999	-11,817
1996	10315	5301	1867	7066	1382	-22,336	10,129	-12,207
1997	10304	5293	1818	7089	1397	-22,087	12,075	-10,012
1998	10295	5287	1773	7114	1408	-18,992	9,488	-9,504
1999	10283	5280	1729	7138	1416	-20,297	8,774	-11,523
2000	10273	5273	1685	7165	1422	-18,091	6,539	-11,552
2001	10224	5245	1643	7168	1413	-17,040	-8,551	-25,591
2002	10201	5236	1605	7180	1416	-15,457	12,290	-3,167
2003	10202	5233	1571	7211	1420	-17,603	25,789	8,186

Джерело:⁵⁶.

⁵⁶ 10n1-04 Statistická ročenka České republiky 2004. Souhrnné ukazatele národního hospodářství / Czech Statistical Office.– 2004. – [http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/t/540053D599/\\$File/0101.xls](http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/t/540053D599/$File/0101.xls) ; 4019-04 Demographic Yearbook of the Czech Republic 2003. Population and vital statistics of the Czech Republic: 1921-2003 / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/CF11B90A7DCA4DE0C1256F4D0030B278/\\$File/4019ra01.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/CF11B90A7DCA4DE0C1256F4D0030B278/$File/4019ra01.xls)

Особливості демографічної ситуації проглядаються й у структурі чеського населення. Якщо статева структура населення залишалася більш-менш стабільною впродовж усього періоду (співвідношення чоловіків і жінок складало відповідно 51% проти 49%), то вікові зміни викликають занепокоєння. Від часу проголошення незалежності до 2003 р. чисельність дітей до 14 років зменшилася на 30% (466 тис. чол.), а в загальній структурі населення – від 20% до 15%. Істотно знизилася чисельність молодих людей віком 15-19 років, тоді як частка вікових груп 15-64 і старших – зросла.

Як бачимо, у країні відбувається старіння нації. За підрахунками науковців⁵⁷, за такої динаміки для нормального функціонування та розвитку економіки потреби в трудових ресурсах у 2030 р. складатимуть 420 тис. чол.

Наслідком зменшення чисельності населення Чеської Республіки та його старіння стало зниження економічної активності, що серйозно вплинуло на зростання безробіття в країні (див. табл. 2.10). Як свідчать наведені дані, з 1993 р. до 2003 р. рівень безробіття зріс у три рази.

Реальна картина стану зайнятості населення вимальовується зіставленням числа вакансій до загальної кількості претендентів на роботу. Якщо в 1995 р. число вакансій складало 57,53% від загального числа претендентів, то вже у 2003 р. вакансії задовольняють лише 7,4% претендентів. Або ще прозоріше: число претендентів зросло в три з половиною рази, а вакансії зменшилися більше, ніж удвічі.

Цікавим є те, що рівень безробіття зростав як серед чоловіків (у 1995 р. 2,32% і у 2003 р. – 9,16%), так і серед жінок (відповідно 3,63% та 11,77%). Проте жіноче безробіття завжди було вищим.

Ще складнішою виглядає ситуація стосовно тих, хто потребує полегшених умов праці. Рівень їхнього забезпечення роботою не лише був значно нижчим, але й зменшився: з 6,64% у 1995 р. до 2,21% у 2003 р.

⁵⁷ Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic...– P.2.

Таблиця 2.10

Кількість претендентів на роботу і зареєстрований рівень безробіття
на кінець року

Рік	Претенденти на роботу (чол.)					Рівень безробіття (%)			Вакансії (чол.)	
	усього	жінки	хто потребує полегшених умов праці	нові випускники	допомога по безробіттю	усього	жінки	чоловіки	усього	хто потребує полегшених умов праці
1990	39379	20169	—	—	—	0,73	0,76	0,70	—	—
1991	221749	127196	—	—	—	4,13	4,81	3,47	—	—
1992	134788	77684	—	—	—	2,57	3,00	2,15	—	—
1993	185216	103592	—	—	—	3,52	4,10	2,98	—	—
1994	166480	96632	—	—	—	3,19	3,97	2,51	—	—
1995	153041	88113	22687	20085	67623	2,93	3,63	2,32	88047	1506
1996	186339	105100	31455	27178	93430	3,52	4,29	2,85	83976	1489
1997	268902	151772	40460	44174	138107	5,23	6,68	4,08	62284	1291
1998	386918	205401	48951	68220	190396	7,48	9,01	6,28	37641	1242
1999	487623	248120	57615	70751	206836	9,37	10,80	8,24	35117	1349
2000	457369	229804	59025	57938	164139	8,78	9,98	7,82	52060	2811

Рік	Претенденти на роботу (чол.)					Рівень безробіття (%)			Вакансії (чол.)	
	усього	жінки	хто потребує полегшених умов праці	нові випускники	допомога по безробіттю	усього	жінки	чоловіки	усього	хто потребує полегшених умов праці
2001	461923	231870	61518	57393	169046	8,90	10,12	7,93	52084	2108
2002	514435	257438	66907	59895	192615	9,81	11,17	8,74	40651	1747
2003	542420	272498	71806	54217	189479	10,31	11,77	9,16	40188	1587

Джерело: ⁵⁸.

⁵⁸ 3108-04 Labour Statistics: Time Series of Basic Indicators (1948-2003). A17 Number of job applicants and registered unemployment rate: by gender (end of month) – 1990-2004 / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBCB/\\$File/31081700.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBCB/$File/31081700.xls) ; 3108-04 Labour Statistics: Time Series of Basic Indicators (1948-2003). A18 Number of job applicants and vacancies: by NUTS 3 (end of year) – 1995-1996 / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBCD/\\$File/31081801.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBCD/$File/31081801.xls) ; 3108-04 Labour Statistics: Time Series of Basic Indicators (1948-2003). A18 Number of job applicants and vacancies: by NUTS 3 (end of year) – 1997-2003 / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBD9/\\$File/31081802.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBD9/$File/31081802.xls)

Досить яскраво проявляється ще одна закономірність: чим нижчий рівень освіти людини, тим вища ймовірність стати безробітним. Зауважимо, що витрати на освіту в Чеській Республіці складають лише дві третини середнього показника по ЄС⁵⁹.

На рівень безробіття впливає і структура зайнятості, яка в Чеській Республіці докорінно змінилася. Хоча більшість працюючих є найманими працівниками, проте частка підприємців невпинно зростає і на початок 2004 р. була вищою за середню по ЄС-15⁶⁰. Водночас спостерігається цікава особливість: серед підприємців зросло число тих, хто працює без найманих працівників. Причина тому – небажання підприємців брати на себе відповідальність за своїх працівників. Відтак процвітає "система Шварца": для виконання робіт підприємці наймають людей, які реєструються підприємцями та виступають субпідрядниками. Формально це зменшує рівень безробіття, але такий "найманець"-підприємець позбувається багатьох соціальних гарантій і його становище стає дуже невизначеним і нестабільним.

Така ситуація на ринку праці призвела до зростання вартості життя: підвищилися ціни на житло і продукти харчування; стали жорсткішими умови виплат соціальних допомог. Поліпшення ситуації пов'язують з підвищенням добробуту населення, зниженням смертності та виходом на позитивне міграційне сальдо для країни. Водночас збільшення загальної зайнятості населення можливе лише за умови створення достатньої кількості вакансій. Одержання кваліфікації та професійних навичок – передумова для поліпшення стану на трудовому ринку. Тому перед урядом стояло завдання підтримки і розвитку якісної освіти, перекваліфікації робочої сили та створення умов для підвищення зайнятості населення.

У таких умовах міжнародна трудова міграція дуже швидко знайшла своє місце в ринковій економіці Чеської Республіки.

⁵⁹ Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic...– P.2.

⁶⁰ Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic...– P.2.

Хоча і тут мають місце свої проблеми. Якщо в 1997 р. частка іноземців у загальній структурі населення складала 2%, а іноземних працівників у загальній структурі робочої сили країни – 3,8%, то у 2003 р. ці показники дорівнювали відповідно – 2,4% і 3,2%⁶¹. Причини зниження зайнятості іноземців насамперед полягають у збільшенні напруги на трудовому ринку та природному процесі соціальної інтеграції іноземців. Останнє пов'язують з долученням до вже адаптованих на місцях найманих іноземців членів їхніх сімей. Тобто Чеська Республіка в особі іммігрантів одержує не лише додаткову робочу силу, але й потенціал для трудового ринку. Це підтверджує хоча б така статистика⁶²: серед зареєстрованих 155836 іммігрантів, яким надано довгостроковий дозвіл на проживання, 90% здійснює трудову діяльність. Крім цього, близько 200 тис. іноземних робітників залишаються або працюють нелегально впродовж декількох місяців.

Закордонну робочу силу в Чеській Республіці умовно поділяють на три групи: трудові мігранти зі східних країн; транзитні трудові мігранти до країн ЄС; західні професіонали.

Перша група мігрантів є найчисельнішою. До чеської біржі праці зверталися мігранти зі 190 країн. Станом на кінець 2003 р. зареєстровано на чеській біржі праці 39% робітників-мігрантів зі Словацької Республіки, 25% з України, 13% із В'єтнаму та 5% з Польщі. Така послідовність залишається незмінною впродовж останніх років. Далі з великим відривом від представників названих країн ідуть мігранти-громадяни Болгарії, Росії, Молдови⁶³. Трудова міграція з країн-членів ЄС є незначною – 4%. Найбільшою за кількістю є група мігрантів з Німеччини (34%)⁶⁴. Основний вік іноземних працівників – 20 - 49 років, а

⁶¹ Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic...– P.5.

⁶² Luptak M., Drbohlav D. Labour Migration and Democratic Institutions in the Czech Republic...

⁶³ Za práci do Česka: zákony, statistiky, nelegální migrace, brain drain, mýty, klientský systém, sankce // Člověk v tísni – společnost při ČT, o.p.s.– 2003.– S.6. <http://www.migraceonline.cz/doc/brozura.pdf>

⁶⁴ Za práci do Česka: zákony, statistiky, nelegální migrace, brain drain, mýty, klientský systém, sankce...– S.6.

найчисельніша група – 30 - 39 років. Серед трудових мігрантів, що отримали торговельні ліцензії, переважають іноземці віком 25-54 роки, найбільш чисельною є вікова група 25 -39 років⁶⁵. У статевому складі іноземних трудових мігрантів домінують чоловіки (72% на кінець 2003 р.), але частка жінок зростає (табл. 2.11).

Таблиця 2.11
Частка жінок серед іноземних мігрантів у Чеській Республіці

Показники	Рік			
	2000	2001	2002	2003
Наймані працівники (чол.)				
усього	103647	103652	101179	105758
жінки	23618	26764	26739	29619
%	22,79	25,82	26,43	28,01
Дрібні підприємці (чол.)				
усього	61340	64000	60532	62293
жінки	15369	16379	15925	16822
%	25,06	25,59	26,31	27,00

*Джерело:*⁶⁶.

Зросла частка жінок серед мігрантів зі східноєвропейських країн. Так, порівнюючи 2003 р. із 1995 р., маємо такі дані: Словачка Республіка – відповідно 14% і 27%; Україна – 22% і 33%; Росія – 40% і 47%. Крім того, значна частка жінок з дозволом на працевлаштування станом на кінець 2003 р. зафіксована серед громадян Кореї (98%), Монголії (69%), Білорусі (51%), Молдови (34%)⁶⁷.

У 2003 р. третина іноземців працювала в переробній промисловості, 26% – у будівництві, 8% – у галузях торгівлі та ремонтних робіт, 6% – у сільському господарстві, 5% – у видобувній промисловості.

Професійна зайнятість іноземців з дозволом працювати на чеському трудовому ринку тісно пов'язана з країною

⁶⁵ Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic...– P.5.

⁶⁶ Za práci do Česka: zákony, statistiky, nelegální migrace, brain drain, mýty, klientský systém, sankce...– S.10.

⁶⁷ Za práci do Česka: zákony, statistiky, nelegální migrace, brain drain, mýty, klientský systém, sankce...– S.11.

походження. Іноземці із західних країн використовуються як кваліфіковані експерти-професіонали, вихідці з країн Центральної та Східної Європи зазвичай працюють кваліфікованими та низькокваліфікованими робітниками.

За формою реалізації трудових відносин мігранти або наймаються на роботу, або ведуть власний бізнес на території Чеської Республіки (табл. 2.12). На кінець 2003 р. структура іноземної робочої сили, що тимчасово проживала в Чехії, була такою: іноземці з дозволом на роботу – 28%; словаки, зареєстровані чеськими трудовими офісами, – 35%; іноземці з торговельними ліцензіями – 37%⁶⁸.

Департамент торговельних ліцензій Міністерства промисловості і торгівлі Чеської Республіки на кінець 2003 р. зареєстрував 1726683 підприємців, що на 50462 більше, ніж у 2002 р. З них 62293 підприємців є іноземцями, що перевищує аналогічний показник 2002 р. Частка іноземних підприємців за 2002-2003 рр. є досить низькою (3,1%) і практично незмінною. Найбільша кількість іноземних підприємців зареєстрована в Празі, Середньочеському та Карловарському краї, найменша – на Височині (табл. 2.13).

За країнами походження переважають підприємці з В'єтнаму, України та Словаччини (табл. 2.14), які складають 76,8% усіх зареєстрованих підприємців-іноземців.

Зростає кількість малих підприємств, у тому числі іноземних. Серед них переважають ті, у яких засновниками є в'єтнамці, українці, словаки (табл. 2.14).

Таким чином, напередодні вступу до ЄС демографічна ситуація в Чеській Республіці істотно ускладнилася. Відбулося зниження економічної активності населення з одночасним зростанням безробіття. Вирішення названих проблем стало можливим лише через запровадження активної міграційної політики держави шляхом збагачення чеської нації та чеського ринку праці за рахунок легальних кваліфікованих працівників із-за кордону.

⁶⁸ Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic...– P.5.

Таблиця 2.12

Типи економічної імміграції в Чеській Республіці, 1997-2003 рр.

(чол.)

Мігранти	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Іноземці з дозволом на роботу	61044	49927	40312	40080	40097	44621	47704
Загальна кількість зареєстрованих підприємців-іноземців (торгівельні ліцензії)	63529	44962	58386	61340	64000	60532	62293
Словаки, зареєстровані в бюро по працевлаштуванню	69723	61320	53154	63567	63555	56558	58034
Загальна кількість економічно активних іноземців на ринку праці Чехії	194296	156209	151852	164987	167652	161711	168031

*Джерело:*⁶⁹.

⁶⁹ Drbohlav D., Cermakova D. Current Immigrants in the Czech Republic...– P.26; Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2002...– S.38; 2003 Status Report on Migration in the Czech Republic...– S.49; 2003 Status Report on Migration in the Czech Republic...– S.126-129.

Таблиця 2.13

Кількість підприємств по регіонах Чеської Республіки за 2002-2003 рр. (чол.)

Регіон (край)	2002			2003		
	чехи	іноземці	разом	чехи	іноземці	разом
м.Прага	261721	21585	283306	269300	21505	290805
Середньочеський край	183325	7011	190336	191022	6913	197935
Південно-Моравський край	172937	4424	177361	178586	4792	183378
Моравсько-Сілезький край	166540	3335	169875	171193	3569	174762
Устецький край	111012	4735	115747	113907	4845	118752
Південно-Чеський край	99544	2564	102108	102688	2606	105294
Злінський край	93724	1442	95166	95874	1547	97421
Оломоуцький край	90964	1322	92286	93697	1377	95074
Пльзенський край	86014	3838	89852	88594	3912	92506
Кралоупецький край	86800	1610	88410	88877	1864	90741
Ліберецький край	75542	1846	77391	77641	1954	79595
Пардубіцький край	72266	1347	73613	74459	1406	75865
Височина	66559	867	67426	68707	976	69683
Карловарський край	48741	4603	53344	49845	5027	54872
Разом	1615689	60532	1676221	1664390	62293	1726683

Джерело:⁷⁰.

⁷⁰ Drbohlav D., Cermakova D. Current Immigrants in the Czech Republic...– P.84; Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2002...– S.126.

Таблиця 2.14

Кількість підприємців і малих підприємств
у Чеській Республіці за 2002-2003 рр.

Громадянство	2002		2003	
	підпри- емці	підпри- емства	підпри- емці	підпри- емства
Чеська Республіка	1615689	2532514	1664390	2614759
В'єтнам	20081	23965	20964	23617
Україна	19047	22870	18752	22139
Словаччина	7175	9464	8123	10677
Росія	1667	2205	1622	2144
Югославія	1400	1868	1345	1763
Польща	1081	1491	1126	1570
Болгарія	1004	1430	1092	1476
Німеччина	949	1340	1005	1420
США	585	795	618	832
Хорватія	441	613	441	618
Італія	307	469	334	522
Боснія і Герцеговина	359	491	370	511
Вірменія	333	499	333	508
Білорусь	383	516	362	488
Молдова	382	457	399	467
Інші	5338	7188	5407	7305
Разом	1676221	2608175	1726683	2690816
з них іноземців	60532	75661	62293	76057

Джерело:⁷¹.

⁷¹ Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2002...– S.85-87; 2003 Status Report on Migration in the Czech Republic...– S.126-129.

2.3. Українські трудові мігранти в Чехії

Українська імміграційна спільнота в Чеській Республіці належить до однієї з найбільш представницьких і має давню історію. Сторінки цієї історії можна знайти в роботах Б.Зелінського, зокрема в ⁷².

Спочатку звернемося до статистики за досліджуваний період. Після словаків українці є найчисельнішою спільнотою з дозволом на постійне проживання і перебування на строк понад 90 днів (табл. 2.1). Так, станом на 31 грудня 2003 р. було зареєстровано 62282 громадян України з дозволом на тривале проживання в Чеській Республіці, або 25,9% від загального числа іноземців з таким дозволом. Причому виразно переважає число осіб, які мають дозвіл на перебування понад 90 днів. На думку Д.Дрбоглава⁷³, і серед нелегальних іммігрантів українці за чисельністю переважають представників інших національностей.

Більше того, чисельність української спільноти зростає. Це добре демонструє табл. 2.15: динаміка перетину українськими громадянами чеських кордонів має тенденцію до зростання, і від 1996 р. кількість прибулих переважає кількість вибулих.

Зауважимо, що хоча після запровадження у 2000 р. візового контролю щодо українців з боку Чеської Республіки і Словаччини загальне число осіб, які перетинають кордон у двох напрямках, зменшилося, однак тенденція залишилася незмінною. Щоправда, змінилися маршрути міграції: до 2000 р. для громадян України головними воротами в Чеську Республіку була Словаччина, після 2000 р. ними стала Польща.

Про масштаби імміграції українців у Чехії також свідчить статистика видачі дозволів на працевлаштування (табл. 2.16). Дозволи на працевлаштування для громадян України складали

⁷² Zilynskij V. Ukrajinci českých zemí po roce 1989 / Akademie věd České republiky.– 2003.– 23 s.–

file://localhost/files/clanky/124/Ukrajinci_ceskych_zemi_po_roce_1989.pdf

⁷³ Drbohlav D. Současná migrace Ukrajinců a Rusů do Česka: Podobnosti a rozdílnosti / Multikulturní centrum Praha.– 2003.–

http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=130054

впродовж усього досліджуваного періоду майже половину всіх дозволів, виданих іноземцям. Так, на 31 грудня 2003 р. Міністерство праці і соціальних питань зареєструвало 22489 діючих дозволів, що на 2531 більше, ніж у попередній рік.

З точки зору розселення, то "економічні" іммігранти з України працюють на всій території країни, однак найбільше їх сконцентровано в Празі та Центральній Чехії. Дозвіл перебування в Празі понад 90 днів станом на 31 грудня 2003 р. отримало 17681 осіб, а це складає 35% від числа українців, що мають такий дозвіл. Найчастіше приводом для отримання дозволів служить заняття підприємництвом (64%) і наймана праця (майже 26%).

За даними соціологічного дослідження, проведеного Д.Дрбоглавом⁷⁴, серед українських іммігрантів переважають молоді одружені чоловіки, які мають дітей. Дружини і діти іммігрантів, як правило, не їдуть слідом за главою сім'ї, а залишаються вдома.

Загалом високий освітній рівень (55% мають повну середню освіту і 27% – вищу) зовсім не корелює зі складністю і кваліфікованістю виконуваної роботи в Чехії. Традиційно українці в Чехії наймаються для виконання некваліфікованих будівельних робіт (61% за даними Д.Дрбоглава). Їхня праця є нелегкою і дуже інтенсивною, а винагорода за неї зовсім не відповідає витраченим зусиллям. Однак навіть на ці умови українці погоджуються. Більше того, як правило, працюють вони на одних і тих же роботах тривалий час.

Стосовно підприємництва, то у 2003 р. українські підприємці поступилися пальмою першості в'єтнамцям (табл. 2.14). Саме ці дві національні спільноти в результаті тривалої діяльності в країні сформували відповідно два підприємницькі феномени⁷⁵, які навіть зараз охоплюють за чисельністю найбільше іноземних підприємців.

⁷⁴ Drbohlav D. Současná migrace Ukrajinců a Rusů do Česka...

⁷⁵ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.66.

Таблиця 2.15

Перетин чеського кордону громадянами України

(чол.)

Показник	Рік								
	1995 15.10-31.12	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Усього	133398	751424	906999	786098	800155	418434	307995	335835	349831
– прибуло	58255	400297	468155	420798	432602	232867	172903	185047	191582
– вибуло	75143	351127	438844	365300	367553	185567	135092	150788	158249
– відхилення	-16888	49170	29311	55498	65049	47300	37811	34259	33333
У тому числі через кордон:									
SRN	14712	84365	91123	76886	78616	26007	8870	8394	7413
– прибуло	8064	42845	44157	39583	39511	12472	4666	4278	3862
– вибуло	6648	41520	46966	37303	39105	13535	4204	4116	3551
– відхилення	1416	1325	-2809	2280	406	-1063	462	162	311
Австрії	1224	6600	8141	10668	18413	10661	3852	5826	3446
– прибуло	654	3668	4343	6045	8161	4957	1980	3448	1904
– вибуло	570	2932	3798	4623	10252	5704	1872	2378	1542
– відхилення	84	736	545	1422	-2091	-747	108	1070	362
Словаччини	97647	521597	596238	446062	392902	147550	17885	21860	19818
– прибуло	40564	288027	321833	256439	230326	96530	8981	11423	10519
– вибуло	57083	233570	274405	189623	162576	51020	8904	10437	9299

Показник	Рік								
	1995 15.10-31.12	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
– відхилення	-16519	54457	47428	66816	67750	45510	77	986	1220
Польщі	16619	119723	191491	220848	282775	211301	254023	276073	292117
– прибуло	7248	55980	87757	103030	140972	107338	145431	153811	161451
– вибуло	9371	63743	103734	117818	141803	103963	108592	122262	130666
– відхилення	-2123	-7763	-15977	-14788	-831	3375	36839	31549	30785
Літаком	3196	19139	20006	31634	27449	22915	23365	23682	27037
– прибуло	1725	9777	10065	15701	13632	11570	11845	12087	13846
– вибуло	1471	9362	9941	15933	13817	11345	11520	11595	13191
– відхилення	254	415	124	-232	-185	225	325	492	655

*Джерело:*⁷⁶.

⁷⁶ Statistické údaje k občanům nesousedních států, kteří v roce 2003 figurovali na prvních místech statistiky nelegální migrace přes státní hranice České republiky. Rusko, Čína, Ukrajina / Samostatná příloha.– S.21.–
<http://www.mvcr.cz/2003/odbor/oamp/statistiky.pdf>

Таблиця 2.16

Видача дозволів на працевлаштування іноземців
у Чеській Республіці

Станом на 31 грудня	Усього виданих діючих дозволів на працевлаштування іноземців	У тому числі	
		для громадян України	%
1996	71001	42056	59,2
1997	61044	25166	41,2
1998	49927	19255	38,6
1999	40312	16646	41,3
2000	40080	15753	39,3
2001	40097	17473	43,6
2002	44621	19958	44,7
2003	47704	22489	47,1

Джерело: ⁷⁷.

В'єтнамський підприємницький феномен представлений дрібними торговцями, які займаються купівлею/продажем одягу й електроніки по всій країні. Більшість чехів оцінюють їхню роль у чеському суспільстві як негативну. Уважається, що єдиний позитивний момент такого бізнесу є те, що в'єтнамські підприємці стають постачальниками дешевих товарів для нижчих прошарків чеського суспільства. Як негатив насамперед виступає: порушення законодавства, пов'язаного з цінами, податками, захистом прав споживачів, дотриманням гігієнічних умов тощо. Для чеського бізнесу в'єтнамці видаються радше як небажані: вони підривають основи вільної конкуренції, використовуючи нечесні методи і руйнуючи зусилля чеських підприємців і навіть деяких фірм, наприклад, виробників текстильних товарів, щодо налагодження цивілізованих ринкових стосунків.

Другий підприємницький феномен – український. Українські підприємці виробили принципово інший стиль

⁷⁷ Statistické údaje k občanům nesousedních států, kteří v roce 2003 figurovali na prvních místech statistiky nelegální migrace... – S.24.

підприємництва, який за змістом є своєрідним "українським" аналогом згадуваної раніше "системи Шварта" і базується на поєднанні легального та нелегального бізнесу. Українські "незалежні" квазі-бізнесмени формально виступають підприємцями, які хоч і забезпечені торговельними ліцензіями, проте насправді виконують роботу "класичних" найманих працівників. Як правило, вони наймаються на роботи, які не потребують високої кваліфікації, через українського посередника, що підписує угоди з чеськими партнерами, організовує роботу і відтак працює "своєю командою" в чеського наймача. Такі фірми, іноді не володіючи ніяким майном, дуже часто стають учасниками реалізації великих будівельних проектів, промислового виробництва, експлуатації машинного устаткування тощо.

Формально все виглядає так: українська фірма посилає найнятих нею в Україні працівників на роботу в Чехію, а чеський роботодавець лише розраховується з українським посередником за виконану роботу, не сплачуючи жодних податків і страхових платежів (працівники не наймаються ним) і не беручи на себе витрат, пов'язаних із проживанням робітників. У такий спосіб "проект" для чеського роботодавця здешевлюється. Більше того, якщо робота того чи іншого робітника стає малопродуктивною або він у чомусь провинився перед роботодавцем, то його просто міняють на інших, яких в Україні чимало. Український посередник також не сплачує податків у Чехії завдяки наявності угод між країнами про уникнення подвійного оподаткування.

Ця схема організації підприємницької діяльності стає сприятливим ґрунтом для різноманітних зловживань з обох боків і насамперед використання нелегальної праці. Зазначимо, що вся діяльність українських "бізнесменів" має добре задокументоване прикриття, у тому числі шляхом укладання посередниками не однієї угоди, а цілого ланцюжка угод з іншими українськими фірмами, які працюють на території Чехії.

Відсутність контролю за діяльністю призводить до ситуації, коли чимало зобов'язань перед роботодавцями не виконуються і відверто порушується законність. Однак найбільшими жертвами стають самі українці. Зазвичай вони прибувають до Чехії як

туристи, не маючи дозволу на працю в країні, тому "добровільно" погоджуються на експлуатацію (погані умови праці, низька оплата, відбирання їхніх документів посередником тощо). Це створює ґрунт для процвітання сучасної форми рабства. Як зазначалося в⁷⁸, за даними соціологічного дослідження 1997 р. вид і умови роботи українців, їхня завантаженість роботою, оплата праці є значно гіршими за умови роботи і оплати основного населення. Наприклад, 53% респондентів – українських трудових іммігрантів – працювали і/або перебували в Чеській Республіці на нелегальному становищі: їхнє перебування і діяльність не було зареєстровані. 73% респондентів працювали як некваліфіковані робітники або помічниками некваліфікованих робітників; 62% працювали більше 12 годин на добу; 40% кваліфікували умови своєї роботи як важкі, дехто навіть уважав їх приниженням людської гідності; 51% працювали без вихідних; оплата праці була низькою – 80% отримували менше 8,000 крон на місяць; 85% респондентів стверджували, що виплату зарплати затримували протягом тривалого часу.

Соціологічне опитування, проведене в 1999 р.⁷⁹, дало аналогічні результати: початкова висока трудова активність іммігрантів поступово знижується через виснажливу роботу і численні зловживання роботодавців і посередників; 68% опитаних українських заробітчан за роботу отримували зарплату меншу, ніж 10000 чеських крон; 82% заробітчан працювали у важких умовах 8-12 годин на добу. Реально вивільнитися від такого рабства змоги немає, оскільки в частини робітників після приїзду до Чехії посередник або роботодавець відбирали документи.

Експлуатацію українських заробітчан підтверджує дослідження 2002 р.⁸⁰ Опитування проводилося серед 645

⁷⁸ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.67-68.

⁷⁹ Drbohlav D., Janská E., Šelepová P. Ukrajinská republika v České republice // Menšiny a migrantí v České republice; My a oni v multikulturní společnosti 21. století / Šišková T. (ed.).– Praha: Portál, 2001.– S.89-98.

⁸⁰ Křečková-Tůmová N., Dobiášová K., Šebek, P., Nesvadbová L., Háva P. Potřeba a spotřeba zdravotní péče Ukrajinci žijícími dlouhodobé nebo trvale v ČR. Výkumná zpráva.– Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2003.

українців, які більше року перебували в Чехії. З'ясувалося, що: 33% респондентів працювали від 11 до 12 годин на добу; їхня заробітна плата була низькою – 49 чеських крон за годину; 57% робітників боялися втратити свої заробітки через діяльність різного роду мафіозних структур.

Легальне перебування в Чехії українських трудових іммігрантів немалою мірою доповнюється нелегальним. Так, упродовж 2003 р. поліційними органами було виявлено 17595 українських громадян-нелегалів: 575 осіб (3,3%), які нелегально перетинали кордони країни, і 17020 осіб (96,7%), які порушили умови проживання⁸¹.

Про масштаби нелегальної міграції українських громадян також свідчать дані видворення за межі країни (табл. 2.17). Так, у 2003 р. в адміністративному порядку було прийняте рішення про видворення з території Чеської Республіки 8914 громадян України, або 62,9% від загального числа іноземців, щодо яких було прийняте таке рішення. Основною причиною видворення стало перевищення терміну перебування в країні або здійснення незаконної трудової діяльності. Цікаво, що хоча таких рішень у 2003 р. прийнято більше, ніж у попередньому році, проте виконано їх утричі менше. Детальний аналіз засвідчує, що тенденція "жити нелегально" є типовою радше для молодих іммігрантів, ніж для старших людей, обтяжених родинними зв'язками і проблемами.

Ще одним свідченням нелегального статусу і діяльності українців у Чехії є дані про притягнення до відповідальності. У цьому плані кілька років підряд громадяни України займали чільні місця, про що свідчить статистика (табл. 2.18). Проте аналіз переслідувань за видами правопорушень і скоєних злочинів (табл. 2.19) засвідчує, що більше 42% з них пов'язані з тими чи іншими порушеннями саме міграційного законодавства.

Хоча слово "дискримінація" в мові українців, які працюють у Чехії, звучить часто, однак навіть за цих умов Чехія

⁸¹ Statistické údaje k občanům nesousedních států, kteří v roce 2003 figurovali na prvních místech statistiky nelegální migrace...– S.28.

залишається привабливою для українців⁸². Основною причиною міграції українців у Чехію в період 1990 – початку 2000 рр. є економічна, пов'язана з катастрофічним станом української економіки, який призвів до зниження рівня життя в Україні. Чимало мігрантів побачили в міграції реальний засіб "боротьби за виживання". Хоча б тому, що місячна зарплата українських іммігрантів складала в Чеській Республіці майже 10000 чеських крон (або ж 400 доларів), що значно більше за те, на що вони могли сподіватися вдома.

Розглянемо ще одне вкрай важливе питання: майбутнє української трудової спільноти в Чеській Республіці.

На думку Д.Дрбоглава⁸³, маятникова трудова імміграція українців до Чехії з кінця 1990 рр. стає феноменом, який набирає інтенсивності і все більше наповнюється прагненням українців поселитися в Чехії на більш тривалий період і, можливо, назавжди. Це твердження науковець підтверджує результатами соціологічних досліджень.

Насамперед, вони засвідчують⁸⁴, що міграція трудових українців до Чехії не є випадковим і короточасним явищем та послідовно і виразно набуває рис "транснаціоналізації"⁸⁵. Об'єктивною умовою для цього виступало насамперед те, що в Україні поліпшення соціально-економічного становища є процесом не одного дня чи року. Розтягнення його в часі сприяє щораз глибшому "вживанню українців у чужину". У відповідях українських респондентів-мігрантів щодо поліпшення ситуації проглядається глибокий песимізм: 22% бачили позитивні зміни лише через 5 років, 29% вважали, що кризовий стан не минеться ніколи.

⁸² Holub P. Ukrajinci v Česku chtějí větší práva // *Economia OnLine*. – Praha. – 30. 9. 2004. – <http://www.ihned.cz/autori>

⁸³ Drbohlav D., Janská E., Šelepová P. Ukrajinská komunita v České republice... – P.2.

⁸⁴ Drbohlav D., Janská E., Šelepová P. Ukrajinská komunita v České republice... – P.7.

⁸⁵ Під *транснаціоналізацією* розуміють таку постійну поведінку мігранта, намагаються пов'язати два "світи": один як місце своєї діяльності на землі/імміграція, інший – родина і домівка на батьківщині.

Таблиця 2.17

Рішення про виселення незаконних імігрантів та їх реалізація

Рік	Усього прийнято рішень про виселення іноземців	у тому числі		Виконано рішень	у тому числі	
		громадян України	%		громадян України	%
1993	16441	659	4,0	366	22	6,0
1994	11792	1678	14,2	363	33	9,1
1995	8211	2719	33,1	297	68	22,9
1996	9525	4139	43,5	369	138	37,4
1997	17289	9145	52,9	736	326	44,3
1998	21935	10146	46,3	1519	453	29,8
1999	14539	7518	51,7	1891	239	12,6
2000	10042	5428	54,1	1065	544	51,1
2001	11064	5252	47,5	2258	942	41,7
2002	12700	7117	56,0	1481	937	63,3
2003	14176	8914	62,9	593	343	57,8
Разом	147714	62715	42,5	10938	4045	37,0

Джерело: ⁸⁶.

⁸⁶ Statistické údaje k občanům nesousedních států, kteří v roce 2003 figurovali na prvních místech statistiky nelegální migrace...– S.28.

Таблиця 2.18

Притягнення до відповідальності іноземних громадян
і громадян України

Рік	Усього притягнуто до відповідальності іноземців (чол.)	у тому числі	
		громадян України (чол.)	%
1993	2366	113	4,8
1994	6801	230	3,4
1995	7167	323	4,5
1996	7181	615	8,6
1997	6981	1062	15,3
1998	7698	1424	18,5
1999	7491	1665	22,2
2000	7261	1666	22,9
2001	6166	1259	20,4
2002	6238	1333	21,4
2003	6923	1710	24,7
Разом	72273	11406	15,8

Джерело: ⁸⁷.

⁸⁷ Statistické údaje k občanům nesousedních států, kteří v roce 2003 figurovali na prvních místech statistiky nelegální migrace...– S.30.

Таблиця 2.19

Переслідування українських громадян у Чеській Республіці за порушення законності (чол.)

Рік	Усього притягнуто до відповідальності	З них такі правопорушення і злочини:					
		насильство	моральні	майнові	економічні	інші злочини	інші правопорушення
1997	1062	306 (28,8%)	21 (2,0%)	307 (28,9%)	51 (4,8%)	329 (31,0%)	48 (4,5%)
1998	1424	349 (24,5%)	28 (2,0%)	332 (23,3%)	104 (7,3%)	551 (38,7%)	60 (4,2%)
1999	1665	415 (24,9%)	25 (1,5%)	435 (26,1%)	105 (6,3%)	588 (35,3%)	97 (5,8%)
2000	1666	347 (20,8%)	25 (1,5%)	450 (27,0%)	122 (7,3%)	659 (39,6%)	63 (3,8%)
2001	1259	246 (19,5%)	19 (1,5%)	292 (23,2%)	107 (8,5%)	535 (42,5%)	60 (4,8%)
2002	1333	283 (21,2%)	11 (0,8%)	247 (18,5%)	117 (8,8%)	616 (46,2%)	59 (4,4%)
2003	1710	300 (17,5%)	20 (1,2%)	182 (10,6%)	150 (8,8%)	978 (57,2%)	80 (4,7%)
Разом	10119	2246 (22,2%)	149 (1,5%)	2245 (22,2%)	756 (7,5%)	4256 (42,1%)	467 (4,6%)

Джерело: ⁸⁸.

Примітки:

1. Поняттям "інші злочини" позначається: хуліганство; утрата офіційного дозволу на перебування в країні; злочини, пов'язані з наркотиками; нелегальний перехід державних кордонів;

2. Поняття "інші правопорушення" означає: спричинення шкоди в результаті аварії, заподіяння шкоди через недбале ставлення до обов'язків тощо.

⁸⁸ Statistické údaje k občanům nesousedních států, kteří v roce 2003 figurovali na prvních místech statistiky nelegální migrace...– S.30.

Підтверджують сформульовану гіпотезу й інші ознаки:

– для багатьох українців, на відміну від більшості представників інших країн, в'їзд у Чеську Республіку став кінцевою метою міграції, і саме на її території вони сподівалися знайти і знайшли собі легальну або нелегальну роботу;

– інтенсифікувалися комунікації всередині української імміграційної спільноти (часті регулярні контакти з земляками задекларували 55% респондентів), комунікації, пов'язані з приїздом до Чехії родичів або знайомих респондента-іммігранта (26% мали контакти з кількома друзями з рідного села, міста, своєї місцевості, 11% – з родичами);

– уже не виглядають диваками ті, хто, хай навіть у декларативній формі, проявляють інтерес до постійного переселення на територію Чехії (11%);

– географія української трудової імміграційної спільноти розширилася, до неї ввійшли не лише представники західних, але й центральних і східних регіонів України.

Вагомим доказом на підтвердження висунутої гіпотези виступає і факт збільшення числа українців, яким за досліджуваний період надано право громадянства Чеської Республіки (табл. 2.20).

Однак не все сприяє інтеграції українців у чеське суспільство. До таких ознак можна віднести як внутрішні особливості української міграційної спільноти, так і ставлення до них самого чеського суспільства. До "консервативних" рис українців належить:

– погане знання мови (43% респондентів не знали не лише чеської, а й навіть жодної "західної");

– небажання прилучитися до культурного життя чехів у розумінні відвідування різноманітних культурних заходів;

– мінімальні прагнення до організованого життя як у плані прагнення створити в Чехії свої громадські організації чи об'єднання, так і розширення контактів з чеським та іншими національними організаціями будь-якого типу.

З іншого боку, чеська держава сама не сприяла налагодженню регулярних і повноцінних контактів між мігрантами-українцями й основним населенням країни. Як

Таблиця 2.20
Динаміка надання українським іммігрантам
громадянства Чеської Республіки (чол.)

Рік	Усього надано право громадян- ства іноземцям	У тому числі					
		громадяни України	%	з них			
				грома- дяни України	колишні вихідці з України	прохачі притул- ку	
1993	1469	212	14,4	212	–	–	
1994	1412	276	19,5	276	–	–	
1995	2000	825	41,3	226	599	–	
1996	1252	390	31,2	150	240	–	
1997	837	141	16,8	83	52	6	
1998	1128	225	19,9	95	121	9	
1999	1031	273	26,5	84	179	10	
2000	1059	376	35,5	119	254	3	
2001	1122	173	15,4	117	56	–	
2002	1152	251	21,7	46	205	–	
2003	1267	419	33,1	391	28	–	
Разом	13729	3561	25,9	1799	1734	28	

Джерело: ⁸⁹.

стверджує Д.Дрбоглав⁹⁰, "за винятком окремих індивідуальних короточасних контактів (зокрема бізнесових або приватних) масового адаптаційного процесу не відбувається". Тоді як потрібна роз'яснювальна робота серед чеського населення про те, хто такі українці та якими є позитиви і негативи їхньої адаптації в чеське суспільство.

Таким чином, українські іммігранти складають значну частку імміграції в Чеській Республіці. Хоча вони і зазнають нещадної експлуатації під час роботи в країні, однак отримувани доходи роблять її привабливою настільки, що поступово вимальовується тенденція до ширшої інтеграції українців у чеське суспільство і переїзду на постійне проживання до Чехії.

⁸⁹ Statistické údaje k občanům nesousedních států, kteří v roce 2003 figurovali na prvních místech statistiky nelegální migrace...– S.24.

⁹⁰ Drbohlav D., Janská E., Šelepová P. Ukrajinská komunita v České republice...– P.11.

2.4. Вплив міжнародної трудової міграції на ринок праці

Наведений вище аналіз статистики показав, що питома вага імміграції в міжнародній трудовій міграції Чеської Республіки практично завжди перевищувала, часом і на порядок, еміграцію. Тому перш ніж аналізувати міграційну політику держави, варто детальніше зупинитися саме на трудовій імміграції. Далі розглянемо три важливих аспекти з проблематики, пов'язаної з нею: імміграція та ринок праці, вплив імміграції на економіку країни в цілому та аналіз причин міграції.

Трудові ресурси багатьох країн значною мірою створюються за рахунок іммігрантів. Імміграція стала традиційним шляхом для поповнення трудового потенціалу. Розвиток міграційних рухів у Чеській Республіці ще раз підтвердив теоретичну аксіому: в умовах економічного піднесення масштаби імміграції збільшуються, а в часи економічних проблем (спад, кризи тощо) відбувається зменшення потоку іммігрантів як внаслідок "природних причин" (зменшення кількості робочих місць для іммігрантів), так і в результаті запровадження нових законодавчих обмежень. Разом з тим імміграція "створює не лише збільшення робочої сили і тим самим збільшує виробництво продукції, але й збільшує соціальні витрати: як на самих мігрантів, так і пов'язані з їхнім перебуванням. На перших порах у період облаштування мігрант виступає на ринку праці більше як споживач, а не виробник. Однак типова для мігрантів висока частка працездатних і державна політика відбору мігрантів за критеріями ринку праці призводять до того, що мігранти накопичуються у великих промислових центрах"⁹¹.

Для дослідження взаємозв'язку між імміграцією та ситуацією на ринку праці, нами висувалося декілька гіпотез, серед яких основними є:

– ступінь міграції істотно не впливає на зміни рівня безробіття в країні;

⁹¹ Каменский А.Н. Проблемы международного трудового обмена и Россия...– С.31.

– міграційний тиск є більшим у великих промислових центрах, ніж у малих містечках і сільських районах.

Одним із пояснень того, що в Чеській Республіці впродовж майже всього часу після "оксамитової" революції показники еміграції залишалися меншими за показники імміграції (див. рис. 2.1), є порушення рівноваги між зростанням доходів населення та продуктивністю праці. До 1997 р. реальні доходи збільшувалися швидшими темпами, ніж продуктивність праці. Тенденція цілком змінилася в 1998 р.: зростання безробіття стало одним із засобів підвищення продуктивності праці та відновлення втраченої рівноваги. Рівень безробіття в Чеській Республіці з кінця 1994 р. і до завершення 1998 р. зріс з 3,2% до 7,3%. В окремих регіонах у грудні 1998 р. норма безробіття офіційно перевищила 13%. У 1998 р. в цілому по країні рівень інфляції становив 10,7%, а спад економіки – 2,2%⁹². Відповідно до цього шанси іноземних робітників отримати роботу були зведені до нуля, що зменшувало міграційні потоки.

Подальше наше завдання: проаналізувати, який вплив на ринок праці Чеської Республіки мали і мають трудові міграційні потоки, наскільки цей вплив здійснюється в країні в цілому та окремих її регіонах у різні роки. Крім того, варто проаналізувати вплив жінок-мігрантів на ринок жіночої робочої сили, а також особливості ринку висококваліфікованої робочої сили. Для цього використаємо методику аналізу міграційного тиску, описану нами в п. 1.3.

Вихідні дані та розрахунок впливу міжнародної міграції на ринок праці в Чеській Республіці в період з 2000 р. по 2003 р. наведено в табл. А.1-А.4 додатка А. Зупинимося на аналізі отриманих результатів.

Зазначений період характеризується майже безперервним, хоча й повільним, зростанням рівня безробіття як по країні в цілому (1,53% – див. табл. 2.21), так і по регіонах (максимум 3,04% – див. табл. А.2 додатка А). Винятком були хіба що окремі регіони (Середньочеський, Устецький, Оломоуцький, Моравсько-Сілезький краї, Височина, м.Прага), у яких у 2001 р. рівень безробіття дещо зменшився, однак це не позначилося на

⁹² Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.44.

тенденції по країні в цілому. Що стосується числа вакансій, то тут ситуація виглядає досить цікавою: зростання безробіття не завжди супроводжується зменшенням вільних робочих місць. У цілому по країні їхня кількість спочатку зростає, а потім різко зменшується. Регіони можна поділити на три групи: у першій (м.Прага, Височина, Зелінський край) групі кількість вакансій зростає; у другій (Південно-Чеський, Пардубіцький, Південно-Моравський і Моравсько-Сілезький краї) – зменшується; у третій групі (решта регіонів) маємо ситуації, аналогічні по країні в цілому.

Таблиця 2.21

Динаміка коефіцієнтів загального міграційного тиску
в Чеській Республіці

Регіони / показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
По країні разом				
– рівень безробіття (%)	8,78	8,90	9,81	10,31
– напруженість на ринку праці (чол.)	8,79	8,87	12,65	13,50
– загальний міграційний тиск (чол.)	0,44	0,46	0,45	0,44

Попри такі, здавалося б, незначні зміни, напруженість на ринку праці є досить відчутною: у середньому по країні вона зросла від 8,79 до 13,50 безробітних на одне вакантне місце. Однак у регіонах маємо полярні ситуації: за чотири роки в Моравсько-Сілезькому краї напруженість на ринку праці зросла від 31,82 до 92,68 чоловік на вакансію, в Устецькому краї – з 23,79 до 42,86, у той час як на Височині – лише від 7,35 до 7,62. У м.Празі та Карловарському краї й до того незначна напруженість знизилася – відповідно від 4,45 до 3,00 та від 8,54 до 6,32.

Такою виглядала ситуація на ринку праці в Чеській Республіці в період 2000-2003 рр.

Аналіз міграційного тиску на ринок праці (табл. А.2 з додатка А) показує, що цей тиск є відносно незначним. Лише в м.Празі він перевищує одного мігранта на одного безробітного, а в усіх інших, у тому числі по країні в цілому, міграційний тиск є значно меншим за одиницю. Перевищення загальночеського рівня має місце в м.Прага, краях Середньочеському, Пльзенському, Карловарському, Ліберецькому. Майже збігається цей показник із загальночеським у Кралоувеградському краї. Найнижчий показник загального міграційного тиску спостерігається в Оломоуцькому краї (0,14-0,17). Аналогічні показники отримані за даними трудового міграційного тиску, у розрахунку якого бралися до уваги не всі мігранти, а лише люди працездатного віку від 15 до 64 років (табл. А.3 з додатка А).

Порівнюючи показники ринку робочої сили Чехії з міграційним тиском, бачимо: чим більшим є відхилення від загальночеського рівня, тим відчутнішою є "зворотна реакція" в регіонах, тобто чим вищим є рівень безробіття, тим меншим стає як загальний, так і трудовий міграційний тиск на ринок робочої сили. І навпаки. Так, у Моравсько-Сілезькому краї рівень безробіття перевищував у різні роки загальночеський на 6,35-6,53, а рівень міграційного тиску був найнижчим – 0,20-0,19. Аналогічно в Устецькому краї: 7,37-6,73 проти 0,22. У той же час у м.Прага рівень безробіття був найнижчим у країні та відхилявся від загальночеського на (-5,36) - (-6,29), а міграційний тиск перевищував загальночеський понад 6 разів.

Подібної залежності міграційного тиску від кількості вакантних місць не спостерігається, тобто можна зробити висновок, що в цілому є тенденція прагнення мігрантів у ті регіони, де нижчий рівень безробіття. Якщо розглянути динаміку трьох показників по країні (рис. 2.2), то бачимо, що кожен має власну тенденцію розвитку: рівень безробіття хоча повільно, але безперервно зростав (відповідно – 8,78; 8,90; 9,81; 10,31); напруженість на ринку праці після незначного застою зростала різко (8,79; 8,87; 12,65; 13,50); загальний міграційний тиск спочатку різко зріс, а потім поступово зменшувався (0,44; 0,46; 0,45; 0,44). Таким чином, як бачимо, прямий вплив міграції на ринок праці Чеської Республіки відсутній.

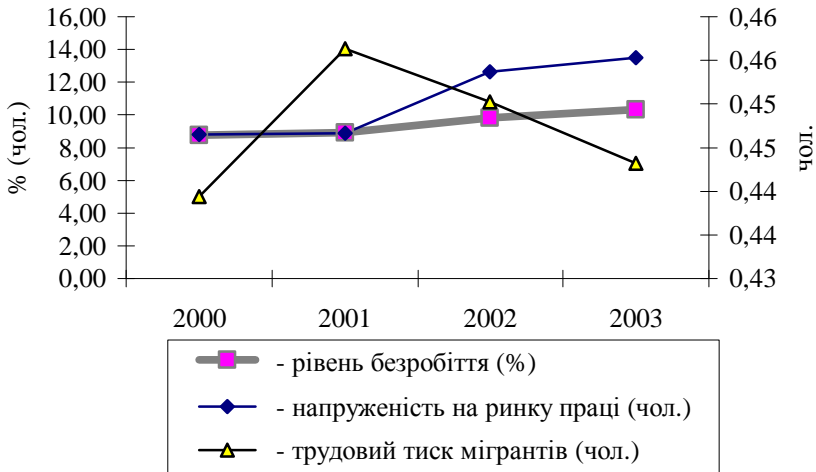

Рис. 2.2. Динаміка показників рівня безробіття та міграційного тиску по Чеській Республіці в цілому

Порівнюючи темпи приросту рівня безробіття з темпами приросту міграційного тиску, також не бачимо однозначної залежності. Якщо в цілому по країні темпи приросту рівня безробіття є вищими, то цього не можна сказати про регіони: в одних це співвідношення підтверджується (Карловарський, Устецький, Ліберецький краї, Височина); інші – мають протилежну ситуацію (Середньочеський та Оломоуцький край); у більшості ж регіонів співвідношення різне в різні роки. Цей аналіз також підтверджує, що прямого впливу міграційного тиску на ринок праці немає.

Ураховуючи, що безробіття серед жінок є більш поширеним, можна було сподіватися на зміну ситуації на ринку праці серед жінок. Однак аналіз також показує: співвідношення чисельності жінок-мігрантів і чеських жінок-безробітних цілком відповідає загальній картині, а коефіцієнти міграційного тиску для жінок як у цілому по країні, так і по регіонах є меншими. Отже, і жінки-мігранти не створюють особливої напруженості на ринку праці Чехії.

Шукаючи пояснення отриманим результатам, знову повертаємося до теоретичного припущення: міграційні потоки

спрямовані туди, де їх чекають, тобто де присутній економічний розвиток і піднесення. Саме там мігранти можуть знайти роботу. Більше того, як стверджує А.Каменський у⁹³, "мігранти створюють приблизно стільки ж робочих місць, скільки вони і заповнюють". На підтвердження наведемо статистику: якщо в 2003 р. у Чехії було зареєстровано 240421 мігрантів з дозволом на тривале перебування або постійне проживання (табл. А.1 з додатка А), то серед них мали ліцензію на проведення підприємницької діяльності 62293 чол., а також працювало 76057 підприємств, у яких засновниками є іноземці (табл. 2.13 і 2.14). Іншими словами, чинник безробіття береться до уваги мігрантом під час прийняття рішення про те, куди їхати і чи потрібно їхати взагалі. З іншого боку, велику роль відіграє політика держави, яка обмежує та контролює потоки міграції, регулюючи безробіття. Особливо якщо врахувати нелегальну міграцію, яка наразі є досить значною в Чехії.

Таким чином, міграція не прямо, а опосередковано та відносно м'яко впливає на безробіття, більше орієнтуючись на економічне піднесення.

2.5. Аналіз чинників впливу на міграційну ситуацію

Природно виникає питання: як міграції пов'язані з економічною ситуацією в країні? Відповідь на нього ми намагалися отримати, використовуючи кореляційний і регресійний аналіз⁹⁴.

⁹³ Каменский А.Н. Проблемы международного трудового обмена и Россия...– С. 33.

⁹⁴ Методи кореляційного та регресійного аналізу достатньо широко описані в літературі, зокрема: Болч Б., Хуань К.Дж. Многомерные статистические методы для экономики.– М.: Финансы и статистика, 1979.– 317 с.; Айвазян С.А., Енюков И.С., Мешалкин Л.Д. Прикладная статистика: Исследование зависимостей.– М.: Финансы и статистика, 1985.– 607 с.; Ханк Д.Э., Уичерн Д.У., Райте А.Дж. Бизнес-прогнозирование.– М.: Издательский дом "Вильямс", 2003.– 656 с.

Для проведення аналізу потрібно було визначитися з переліком показників, між якими потрібно шукати зв'язок. Деякі теоретичні міркування з цього приводу можна віднайти в⁹⁵. Їхній аналіз дозволив виділити чотири групи показників: міграційні показники, показники економічного розвитку країни, показники ринку праці, показники доходів населення. Перша група у нас представлена показником "кількість постійних мігрантів", який чисельно дорівнює сумі мігрантів, що отримали право постійного перебування в Чеській Республіці, та мігрантів, що мають дозвіл на перебування в країні понад 90 днів. Друга група включає чотири показники, які з різних сторін характеризують економічний розвиток країни: виробництво продукції і надання послуг (показник "валовий внутрішній продукт"), рівень інвестицій у майбутній розвиток ("міра інвестицій"), фінансовий розвиток ("рівень інфляції") та ціновий розвиток на споживчому ринку ("індекс цін у споживчій сфері"). Третя група показників дає характеристику ринку праці Чехії: оцінку розмірів ринку праці, виходячи з демографічного стану країни ("чисельність населення віком 15-64"), рівень безробіття ("рівень безробіття"), чисельність безробітних ("офіційно зареєстровані безробітні"), а також наявні вільні місця на ринку праці ("кількість вакансій"). Останню групу утворюють показники заробітної плати – "середньомісячна номінальна заробітна плата в національній економіці", "індекс реальної заробітної плати", а також показник "індекс реальних витрат на одного члена сім'ї", який опосередковано, але досить повно характеризує доходи населення. Значення показників за період 1993-2003 р. наведено в табл. Б.1 додатка Б.

Перший крок аналізу – дослідження кореляційної залежності між показниками. Отримана кореляційна таблиця (табл. Б.2 додатка Б) свідчить, що всі показники, за винятком "кількості вакансій", "міри інвестицій" та "індексу реальної заробітної плати", мають сильний кореляційний зв'язок з

⁹⁵ Каменский А.Н. Проблемы международного трудового обмена и Россия...– 260 с.; Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...; Горшунев И., Кадочников П., Ньюбоулд К., Трунин И., Юдин А. Место северных регионов в бюджетной системе Российской Федерации и оценка последствий массовой миграции...

"кількістю постійних мігрантів", що підтверджується близькими до одиниці коефіцієнтами кореляції. Зауважимо, що лише "рівень інфляції" має сильний негативний зв'язок (коефіцієнт кореляції $R = -0,82$), інші – позитивний (збільшення показника призводить до збільшення кількості мігрантів). Така практична "одностайність" сили зв'язку наочно та кількісно переконує в тісному зв'язку міграції з економічним розвитком країни. Що стосується групи показників, які характеризують ринок праці, то вони стоять на останньому місці. Найтісніше пов'язані з міграцією "індекс реальних витрат на одного члена сім'ї" ($R = 0,97$) та "валовий внутрішній продукт" ($R = 0,91$).

На другому етапі ми намагалися формалізувати залежність у вигляді множинної регресійної моделі. Її побудова базувалася на використанні методу покрокової регресії з урахуванням колінеарності "незалежних" змінних (розрахунок див. у табл. Б.3 додатка Б). Як наслідок, найбільш адекватною виявилася модель не множинної, а парної лінійної регресії

$$Y = -449741,3554 + 7108,137609 * X_9,$$

у якій роль єдиної незалежної змінної відігравав показник X_9 ("індекс реальних витрат на одного члена сім'ї"). Значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,946983076$ (нормований $R^2 = 0,941092307$) свідчить, що більше 94% варіації залежної змінної Y ("кількістю постійних мігрантів") пояснюється саме впливом "індексу реальних витрат на одного члена сім'ї". Отримане рівняння та всі його коефіцієнти виявилися значущими з досить високим рівнем значущості (похибка 10^{-6}). З регресійної моделі також випливає, що збільшення на 1% реальних витрат на одного члена чеської родини призводить до збільшення кількості мігрантів на 7108 чол. Спроби ввести в рівняння додаткові змінні з числа інших показників призводили до зниження значення коефіцієнта детермінації і/або неадекватності моделі через проблеми мультиколінеарності. Наприклад, якщо побудувати модель, у якій як незалежна використана змінна X_1 ("валовий внутрішній продукт"), то коефіцієнт детермінації вже знизиться до $R^2=0,824343$, а коефіцієнт при незалежній змінній виявиться незначущим навіть для ймовірності 0,1.

Таким чином, статистичний аналіз наочно демонструє, що у випадку Чеської Республіки міграційні процеси більшою мірою залежать від підвищення рівня добробуту населення та розвитку економіки країни, ніж безпосередньо від стану на ринку праці.

Тепер спробуємо конкретизувати цей висновок. Визначення впливу будь-якого феномена на економіку конкретної країни завжди є проблематичним. Стосується це і міжнародної трудової міграції, з якою пов'язують як негативи, так і позитиви. Дискусії з даного приводу стосовно Чеської Республіки можна віднайти в літературі, зокрема в⁹⁶. До позитивів трудової імміграції в Чехію відносять:

1) іноземні працівники заповнюють ті вакантні місця, які не забезпечені чеською робочою силою, що дозволяє не відволікати кошти на перекваліфікацію чеської робочої сили. Головним чином даний позитив стосується низькокваліфікованої та малопrestiжної праці в будівництві, легкій промисловості, деревообробній галузі, сільському господарстві, а також роботи на периферії, яка погано забезпечена транспортними комунікаціями;

2) чеський роботодавець має можливість за невисоку плату наймати іноземного працівника вищої кваліфікації, а не власного безробітного, який за таких же умов на аналогічну роботу не погодиться;

3) дешева іноземна робоча сила зменшує вартість робіт, а відтак і заробітну плату на чеському трудовому ринку. Готовність іноземців працювати без вихідних, перерв, у нічні зміни, за шкідливих і негігієнічних умов, при обмежених або відсутніх засобах безпеки створюють конкурентне середовище на ринку праці. Підприємства, що наймають іноземців, дістають відчутні переваги порівняно з тими, що використовують національну робочу силу. Зауважимо, що відмова конкурувати з боку чеської робочої сили може призвести до зростання рівня безробіття чеських громадян у окремих районах;

⁹⁶ Za prací do Česka: zákony, statistiky, nelegální migrace, brain drain, mýty, klientský systém, sankce...– 38 s.; Luptak M., Drbohlav D. Labour Migration and Democratic Institutions in the Czech Republic...

4) підприємства, наймаючи висококваліфіковану іноземну робочу силу, створюють умови для підвищення продуктивності праці, удосконалення організації виробництва, збагачення новим досвідом і культурою.

Щодо впливу еміграції на економіку Чехії, то до позитивів можна віднести фінансові надходження з-за кордону, зароблені іммігрантами, а також набуття ними досвіду та вищої кваліфікації, які можна використовувати після повернення додому.

Негативні сторони трудової імміграції проявляються насамперед у такому:

1) використання нелегальної іноземної робочої сили зменшує надходження податків, страхових зборів, інших платежів як з боку роботодавців, так і з боку самих робітників. Водночас більшість зароблених мігрантами (легальними та нелегальними) коштів витрачаються не в Чехії, а перетворюються в родинні заощадження та переказуються ними на батьківщину;

2) використання примітивної іноземної робочої сили стає гальмом у розвитку чеської економіки, оскільки не стимулює модернізації існуючих і запровадження більш продуктивних і перспективних технологій у трудомістких секторах економіки;

3) міграція нерідко супроводжується небезпечними для суспільства соціопатологічними явищами (наркотики, проституція, злочинність, корупція), посиленням напруженості в міжетнічних відносинах, поширенням інфекційних захворювань тощо.

Серйозну небезпеку складає "відплив мізків", що потенційно може призвести до глибокого економічного спаду. У найближчій перспективі він проявляється у вигляді:

– утрати капіталовкладень, які були використані на освіту мігрантів;

– казначейських витрат, наприклад, зменшення сплати податків (чим вищий рівень освіти, тим вищими є втрати);

– додаткових витрат (час і кошти), пов'язаних з відтворенням утраченого інтелектуального ресурсу.

Загалом усі чинники, що впливають на міграційні потоки, поділяються на три групи: географічні, політичні й економічні.

Жодних сильних чинників еміграції, які впливали б на масові виїзди чеських громадян, не існувало. Економічні причини були найважливішими серед мотивів еміграції. Незважаючи на чималу кількість проблем, Чеська Республіка успішно пройшла перехідний період, забезпечуючи нормальний рівень життя своїх громадян. Найчисленніші еміграційні рухи припали на 1991-1993 рр., коли країна переживала соціально-економічний спад. Однак поступово масштаби еміграції знизилися і стабілізувалися. Відбулася переоцінка чеської крони відносно західних валют, з'явилися можливості розпочати власну справу та придбати гідне для себе житло на батьківщині; життєвий рівень зріс. Західноєвропейські країни надавали менші можливості, тому робота за кордоном стала не такою привабливою, як раніше.

Щодо імміграції, то її потоки змінювалися більш динамічно. З цим можна пов'язати дві групи причин: які зменшували та які стимулювали припливи мігрантів. Причинами зменшення потоків іноземців до Чеської Республіки стали⁹⁷:

– депресія окремих індустриальних секторів і галузей економіки, що природно зменшувало можливості зайнятості. В основному ця проблема стосувалася будівництва;

– зменшення купівельної спроможності чеського населення, що ускладнило розвиток підприємств, на яких могли б працювати іноземці, а також "травмувало" іноземців, які вели власну справу і безпосередньо залежали від платоспроможності клієнтів. З іншого боку, іммігранти, що пропонували дешеві товари на чеському ринку, могли отримувати прибуток від зростаючої економічної диференціації;

– адміністративні та судові вигнання, застосування заходів типу "заборона на перебування". "Заборона на перебування" є засобом залякування. Кількість мігрантів, на яких вплинула ця причина, збільшилася від 9525 чол. у 1996 р. до 14539 чол. у 1999 р. Загалом 2985 іноземців були вислані з країни в 1999 р. (проти 1065 чол. у 1996 р.).

⁹⁷ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.42.

Причинами припливу іммігрантів і поглинання економічних іммігрантів чеським суспільством були⁹⁸:

- глобалізація та інтернаціоналізація економіки;
- вимоги чеського ринку до рівня кваліфікації та професій працівників. Наприклад, відчувався дефіцит висококваліфікованих професіоналів і водночас бажаючих виконувати непривабливу роботу;

- відсутність бажання деяких категорій чеських громадян працювати за дуже низьку оплату праці за наявності високих соціальних субсидій. Водночас іноземні громадяни з країн із набагато слабшими економіками були готові працювати навіть на найгірших робочих місцях;

- бажання чеських підприємців використовувати дешеву робочу силу;

- відносно низька мобільність чеської робочої сили, спричинена крахом будівництва житла, відсутністю реального ринку квартир. Іммігрантів упродовж певного часу влаштовували і найгірші побутові умови.

Вагомим чинником імміграції стало формування етнічних анклавів (родичі, друзі) у країні перебування. Саме вони відіграли важливу роль у залученні мігрантів. Навіть якщо ці етнічні поселення були незначними, з різних причин анклавни полегшували імміграцію для співвітчизників.

До перелічених чинників еміграції та імміграції долучаються особливості чеського менталітету, "національна пам'ять" як відбиток історії країни, поточна соціально-економічна ситуація, домінуюча суспільна думка, застосовувані міграційні інструменти. Кожен з них по-своєму впливав на міграційну ситуацію, сприяючи або перешкоджаючи міграції та адаптації іноземних громадян у країні (див. табл. 2.22).

Зазначені чинники завжди діють у сукупності, формуючи цілком конкретну міграційну ситуацію, стосовно якої державі потрібно виробляти власну міграційну політику. Зокрема, до недавнього часу існували такі умови, коли, з одного боку, Чеська Республіка сама стала привабливим місцем осілости мігрантів, насамперед з азіатських країн і країн СНД, а, з іншого

⁹⁸ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.44.

боку, близькість до класичного західного світу створили умови у перетворення Чеської Республіки в "буферну зону" для східно-західних міжнародних міграційних потоків. Після вступу Чеської Республіки до ЄС ситуація змінилася. Ключовими стали чинники, характерні для ЄС у цілому. Як наслідок, мігранти дістали можливість користуватися всіма перевагами членства в ЄС, а Чехія змушена була формувати свою міграційну політику, орієнтуючись на ЄС.

Таблиця 2.22

Чинники, що визначали міграційні рухи та адаптацію мігрантів у Чеській Республіці на початку 2000 р.

Чинник	Аспекти, що полегшують міграцію й адаптацію	Аспекти, що ускладнюють міграцію й адаптацію
Наднаціональний вимір	<ul style="list-style-type: none"> – геополітичні зобов'язання; – міжнародні угоди; – співробітництво з міжнародними організаціями в галузі міграції; – „глобальна глобалізація” 	<ul style="list-style-type: none"> – антиглобалістські процеси (виклики глобалізації)
Соціально-економічна ситуація	<ul style="list-style-type: none"> – відносно успішні перехідні економічні трансформаційні процеси 	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність вільної економіки в країні; – загальний дефіцит фінансових ресурсів; – крах житлового будівництва; – житлова криза
Суспільна думка	<ul style="list-style-type: none"> – позитивна спадщина 1920-1930 рр.; – традиційна солідарність з людьми, що потребують допомоги 	<ul style="list-style-type: none"> – обмежений досвід імміграції в період 1948 -1989 рр.; – неадекватна та перекручена інформація про іммігрантів у суспільстві; – ненависть до іноземного

Чинник	Аспекти, що полегшують міграцію й адаптацію	Аспекти, що ускладнюють міграцію й адаптацію
Застосовувані міграційні інструменти	– установлена схема інтеграції, програми для біженців та використання іноземної робочої сили (активний вибір кваліфікованих іноземних працівників)	– недосконала політика міграції та використовуваних методів; – неузгодженість у діяльності установ і відомств; – недоліки системи контролю за міграційними рухами; – відсутність науково обґрунтованих міграційних програм

Джерело: ⁹⁹.

⁹⁹ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries... – P.46.

Розділ III. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

3.1. Обґрунтування вибору політики регулювання міжнародної трудової міграції

Перш ніж аналізувати міграційну політику Чехії, коротко розглянемо закономірності формування європейської міграційної політики.

Європейські уряди вже тривалий час намагаються віднайти спільні підходи до регулювання міграцій. Сучасна європейська міграційна політика визначається кількома пан'європейськими угодами та конвенціями, прийнятими впродовж останніх десятиліть – Шенгенська угода 1985 р. і Шенгенська конвенція 1990 р., Дублінська Конвенція 1990 р., Маастрихтський договір 1992 р. та Амстердамський договір 1997 р. Непроста демографічна ситуація в країнах ЄС (швидке старіння населення, зниження народжуваності нижче рівня простого заміщення поколінь) та відповідні наслідки для ринків праці, пенсійних систем і системи охорони здоров'я чітко демонструють, що Європі мігранти необхідні. Водночас позиція ЄС щодо чіткого дотримання Шенгенського доробку країнами-кандидатами "народжена подвійним побоюванням з боку нинішніх членів ЄС: побоювання імміграції з країн, які не є кандидатами на вступ (стосовно цих громадян діє візовий режим), а також побоювання імміграції з країн-кандидатів"¹⁰⁰. Таким чином, довгострокова політика країн ЄС, з одного боку, спрямована на обмеження таких патологічних феноменів, як нелегальна міграція, а з іншого – не бажає ізолювати їх від безпосередніх сусідів.

Країни ЄС по-різному вирішують питання вибору міграційної політики. На думку фахівців Світового Банку,

¹⁰⁰ Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами... – С.299.

найчастіше реалізується один із трьох типів міграційної політики: збереження "status quo"; посилення контролю; активне залучення іноземної робочої сили¹⁰¹. Перший варіант полягає в намаганні законсервувати стан міжнародних міграцій на існуючому рівні, а довготривала міграція в країну за такої політики можлива лише через троє "воріт для в'їзду": возз'єднання сімей, отримання політичного притулку, зворотна етнічна міграція. Політика посилення контролю за міграцією полягає в намаганні зробити жорсткішим контроль на зовнішніх кордонах ЄС / Шенгенської зони та всередині країни, зокрема за місцем роботи. Експерти вважають, що скорочення внаслідок цього легальних міграцій може призвести до подальшого збільшення нелегальної міграції. Активна міграційна політика, даючи нові можливості для систематичного і активного найму кваліфікованих мігрантів і відкриваючи їх для легальної економіки, має на меті отримання якомога більшої користі від міграції.

На вказані варіанти міграційної політики припадає близько 90 відсотків недавнього припливу мігрантів у Північну і Північно-Західну Європу. Однак, як констатує О.Піскун, "ухвалені останнім часом законодавчі акти свідчать, що європейські країни займають більш обмежувальну позицію щодо в'їзду і перебування нових іммігрантів. Лише окремі країни проводили політику сприяння переселенню кваліфікованих іммігрантів"¹⁰².

Міграційна ситуація в Чеській Республіці аналогічна тій, що має місце в багатьох європейських країнах. Однак напередодні вступу до ЄС вона була подвійно ускладнена: внутрішні проблеми доповнювалися зовнішніми, пов'язаними насамперед із намаганням виконати вимоги щодо членства в ЄС.

Як ми вже бачили, серед внутрішніх проблем Чехії на кінець 1990 – початку 2000 рр. на передній план виступили економічні, демографічні та міграційні проблеми. Демографічна ситуація в країні тісно пов'язана зі значним і сталим зниженням

¹⁰¹ Холзманн Р., Мюнз Р. Проблемы и перспективы развития международной миграции в ЕС... – С.25.

¹⁰² Піскун О.І. Основи міграційного права... – С.178.

чисельності населення та його старінням. В умовах економічної кризи і важкої демографічної ситуації відбулося зниження економічної активності населення з одночасним зростанням безробіття. Разом з тим у країні створилися умови, коли, з одного боку, Чеська Республіка сама стала привабливим місцем осілости мігрантів, особливо з азіатських країн і країн СНД, а, з іншого боку, близькість до класичного західного світу перетворила Чеську Республіку в "буферну зону" (країну "транзитних" міграцій) для східно-західних міжнародних міграційних потоків. Експерти фонду народонаселення ООН, оцінюючи рівень міграцій у країні і необхідність державного втручання, віднесли міграційну ситуацію Чехії до 6 типу стосовно імміграції та 5 типу щодо еміграції, що означає: "імміграція задовільна, однак потребує державного втручання для її зниження" та "еміграція задовільна, державного втручання не потребує"¹⁰³ (класифікації типів міграційної політики див. у додатка В).

Отже, перед країною постало питання розвитку економічних відносин, поліпшення стану економіки країни, підвищення добробуту і зайнятості населення, а також необхідності вирішення динамічно зростаючих міграційних проблем.

Умови майбутнього членства в ЄС загалом також вимагали вирішення аналогічних проблем: поліпшення стану економіки, зростання добробуту населення, зменшення нелегальних міграцій тощо. Тобто вирішення як внутрішніх, так і зовнішніх проблем не тільки не суперечило одне одному, а навпаки – сприяло обом. Відтак перед урядом Чеської Республіки постало завдання вибору адекватної державної політики в галузі міжнародних трудових міграцій.

Політика збереження "status quo" відкидається одразу, оскільки вона консервує існуючу ситуацію та не вирішує проблем. Тому залишається дилема: політика обмежених міграцій або активна міграційна політика.

¹⁰³ Каменский А.Н. Проблемы международного трудового обмена и Россия...– С.9.

Як було показано раніше, міжнародна трудова міграція має як позитивні, так і негативні наслідки. Це дає підстави вважати, що обидва варіанти політики міграції мають під собою ґрунт, і для здійснення вибору одного з них потрібні додаткові вагомі аргументи. Такі аргументи були знайдені під час дослідження взаємозв'язку міграційної політики з політикою євроінтеграції.

Між міграційними процесами та процесами євроінтеграції існує тісний взаємний зв'язок. Політика євроінтеграції безпосередньо не впливає на вибір міграційної політики, який країна має здійснити самостійно. Для євроінтеграції важливим є досягнення визначеного рівня певних параметрів, серед яких: недопущення нелегальних міграцій, зростання соціального захисту населення та мігрантів, зменшення рівня безробіття в країні, зростання ВВП тощо. З іншого боку, правильно вибрана міграційна політика істотно сприяє досягненню цілей уходження країни в ЄС.

Для детального дослідження зв'язку між політикою міграцій та євроінтеграційною політикою розглянемо таку систему чинників:

- 1) чисельність легальних іммігрантів;
- 2) чисельність нелегальних іммігрантів;
- 3) ВВП;
- 4) рівень безробіття в країні;
- 5) активна міграційна політика;
- 6) обмежувальна міграційна політика;
- 7) політика євроінтеграції.

Взаємозв'язок між ними представлений у табл. 3.1.

Пояснимо зміст цих зв'язків. Збільшення чисельності легальних і нелегальних мігрантів позитивно позначається на ВВП і водночас через проблеми з мігрантами, що виникають, служить основою для запровадження обмежувальної міграційної політики. Разом з тим неконтрольоване збільшення нелегальних мігрантів призводить до зменшення числа легальних мігрантів, сприяє зростанню безробіття в країні та витісненню з ринку праці національних робітників, і в такий спосіб протиставляється політиці євроінтеграції.

Таблиця 3.1

Взаємний вплив чинників політики міжнародних трудових міграцій і політики євроінтеграції Чеської Республіки

Чинники	1. Чисельність легальних іммігрантів	2. Чисельність нелегальних іммігрантів	3. ВВП	4. Рівень безробіття в країні	5. Активна міграційна політика	6. Обмежувальна міграційна політика	7. Політика євроінтеграції
1. Чисельність легальних іммігрантів			+			+	
2. Чисельність нелегальних іммігрантів	-		+	+		+	-
3. ВВП	+	+		-	+	-	+
4. Рівень безробіття в країні	-	-			-	+	-
5. Активна міграційна політика	+	-	+			-	
6. Обмежувальна міграційна політика	-	-		-	-		
7. Політика євроінтеграції		-	+	-			

ВВП є індикатором економічного стану країни, а його зростання завжди супроводжується збільшенням зайнятості населення, залученням нової робочої сили, у тому числі легальних і нелегальних мігрантів, шляхом зняття міграційних обмежень і стимулювання активної міграційної політики та загалом працює на політику євроінтеграції.

Збільшення рівня безробіття завжди супроводжується зменшенням чисельності легальних і нелегальних мігрантів (мігранти їдуть туди, де є робочі місця і високий рівень заробітної платні), переходом від активної до обмежувальної міграційної політики та служить негативним показником під час реалізації політики євроінтеграції.

Розгортання активної міграційної політики є протиположним процесом втілення обмежувальної політики. Активна міграційна політика має на меті обмеження нелегальних міграцій та інтенсивний відбір і використання кваліфікованої легальної робочої сили для потреб країни і, як наслідок, сприяє зростанню ВВП. Зовсім інші цілі переслідує обмежувальна політика, яку тісно пов'язують з абсолютним обмеженням використання мігрантів для зменшення безробіття в країні.

Останній чинник – політика євроінтеграції – як цільові установки має зменшення нелегальної міграції, економічний розвиток, зменшення рівня безробіття в країні.

Для дослідження залежностей між чинниками була використана методика когнітивного моделювання, опис елементів якої можна знайти, наприклад, у¹⁰⁴. Спочатку було побудовано когнітивні моделі (карти), які відповідають обома варіантам міграційної політики (рис. 3.1 і 3.2).

¹⁰⁴ Когнитивные исследования за рубежом: Идеи и методы искусственного интеллекта в изучении политического мышления. – М., 1990; Плотинский Ю.М. Модели социальных процессов.– М.: Логос, 2001. – С.54-86; Роберте Ф.С. Дискретные математические модели с приложениями к социальным, биологическим и экологическим задачам. – М.:Наука, 1986; Сергеев В.М. Когнитивные методы в социальных исследованиях // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М.: Прогресс, 1987. – С.3-20; Хейс Д. Причинный анализ в статистических исследованиях. – М., 1983; Трахтенгерц Э.А. Компьютерная поддержка принятия решений. – М.: СИНТЕГ, 1998. – 376 с.

Далі, відповідно до методики, за когнітивною картою визначають усі контури зворотного зв'язку¹⁰⁵, у які одночасно входять досліджувані чинники, та встановлюють їхні знаки: позитивний (якщо кількість негативних дуг у контурі є парною) або негативний (якщо кількість негативних дуг у контурі непарна). М.Маруяма доводить, що досліджувані чинники тоді позитивно впливають (посилують один одного), коли кількість спільних позитивних контурів перевищує кількість негативних, оскільки кожен контур позитивного зворотного зв'язку посилює зміни (відхилення від усталеного значення) будь-якого елемента цього контуру, тоді як негативний контур – протидіє відхиленню, тобто стабілізує¹⁰⁶.

У табл. 3.2 і 3.3 представлені відповідно контури зворотного зв'язку для чинників "6 – Обмежувальна міграційна політика" і "7 – Політика євроінтеграції", побудовані на основі когнітивної карти з рис. 3.1, та контури зворотного зв'язку для чинників "5 – Активна міграційна політика" і "7 – Політика євроінтеграції", побудовані на основі когнітивної карти з рис. 3.2.

Таблиця 3.2

Оцінювання когнітивного впливу обмежувальної міграційної політики на політику євроінтеграції

№ п/п	Контур зворотного зв'язку	Знак контуру
1	6-1-3-7-4-6	(-)(+)(+)(-)(+) = (+)
2	6-1-3-7-4-2-6	(-)(+)(+)(-)(-)(+) = (-)
3	6-1-3-7-2-6	(-)(+)(+)(-)(+) = (+)
4	6-1-3-7-2-4-6	(-)(+)(+)(-)(+)(+) = (+)
5	6-1-3-4-7-2-6	(-)(+)(-)(-)(-)(+) = (+)
6	6-1-3-2-7-4-6	(-)(+)(+)(-)(-)(+) = (-)
7	6-4-7-3-6	(-)(-)(+)(-) = (-)
8	6-4-7-3-1-6	(-)(-)(+)(+)(+) = (+)

¹⁰⁵ Контур зворотного зв'язку в когнітивній карті – це замкнутий орієнтований граф, що не має однакових вершин.

¹⁰⁶ Плотинский Ю.М. Модели социальных процессов... – С.64.

№ п/п	Контур зворотного зв'язку	Знак контуру
9	6-4-7-3-2-6	$(-)(-)(+)(+)(+) = (+)$
10	6-4-7-3-2-1-6	$(-)(-)(+)(+)(-)(+) = (-)$
11	6-4-7-2-6	$(-)(-)(-)(+) = (-)$
12	6-4-7-2-3-6	$(-)(-)(-)(+)(-) = (+)$
13	6-4-7-2-3-1-6	$(-)(-)(-)(+)(+)(+) = (-)$
14	6-4-7-2-1-6	$(-)(-)(-)(-)(+) = (+)$
15	6-4-7-2-1-3-6	$(-)(-)(-)(-)(+)(-) = (-)$
16	6-4-1-3-7-2-6	$(-)(-)(+)(+)(-)(+) = (-)$
17	6-4-2-7-3-6	$(-)(-)(-)(+)(-) = (+)$
18	6-4-2-7-3-1-6	$(-)(-)(-)(+)(+)(+) = (-)$
19	6-2-7-3-6	$(-)(-)(+)(-) = (-)$
20	6-2-7-3-1-6	$(-)(-)(+)(+)(+) = (+)$
21	6-2-7-3-4-6	$(-)(-)(+)(-)(+) = (-)$
22	6-2-7-3-4-1-6	$(-)(-)(+)(-)(-)(+) = (+)$
23	6-2-7-4-6	$(-)(-)(-)(+) = (-)$
24	6-2-7-4-1-6	$(-)(-)(-)(-)(+) = (+)$
25	6-2-7-4-1-3-6	$(-)(-)(-)(-)(+)(-) = (-)$
26	6-2-4-7-3-6	$(-)(+)(-)(+)(-) = (-)$
27	6-2-4-7-3-1-6	$(-)(+)(-)(+)(+)(+) = (+)$
28	6-2-3-7-4-6	$(-)(+)(+)(-)(+) = (+)$
29	6-2-3-7-4-1-6	$(-)(+)(+)(-)(-)(+) = (-)$
30	6-2-1-3-7-4-6	$(-)(-)(+)(+)(-)(+) = (-)$
<p>Разом контурів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • позитивних – 14; • негативних – 16. 		

Таблиця 3.3

Оцінювання когнітивного впливу активної міграційної політики на політику євроінтеграції

№ п/п	Контур зворотного зв'язку	Знак контуру
1	5-3-7-4-5	(+)(+)(-)(-) = (+)
2	5-3-7-2-4-5	(+)(+)(-)(+)(-) = (+)
3	5-3-2-7-4-5	(+)(+)(-)(-)(-) = (-)
4	5-1-3-7-4-5	(+)(+)(+)(-)(-) = (+)
5	5-1-3-7-2-4-5	(+)(+)(+)(-)(+)(-) = (+)
6	5-1-3-2-7-4-5	(+)(+)(+)(-)(-)(-) = (-)
7	5-2-7-3-5	(-)(-)(+)(+) = (+)
8	5-2-7-3-4-5	(-)(-)(+)(-)(-) = (+)
9	5-2-7-4-5	(-)(-)(-)(-) = (+)
10	5-2-7-4-1-3-5	(-)(-)(-)(-)(+)(+) = (+)
11	5-2-4-7-3-5	(-)(+)(-)(+)(+) = (+)
12	5-2-1-3-7-4-5	(-)(-)(+)(+)(-)(-) = (+)
Разом контурів: • позитивних – 10; • негативних – 2.		

Підрахуємо сумарні коефіцієнти зворотного зв'язку для обох варіантів міграційної політики. Сумарний для двох чинників коефіцієнт зворотного зв'язку дорівнює кількості контурів позитивного зв'язку мінус кількість контурів негативного зв'язку. У випадку першої моделі він набуває значення:

$$R_{67} = R_{67}^+ - R_{67}^- = 14 - 16 = -2.$$

Це означає, що посилення обмежувальної міграційної політики загалом не сприяє впровадженню / посиленню політики євроінтеграції в Чеській Республіці.

Для другої моделі сумарний коефіцієнт дорівнює:

$$R_{57} = R_{57}^+ - R_{57}^- = 10 - 2 = +8.$$

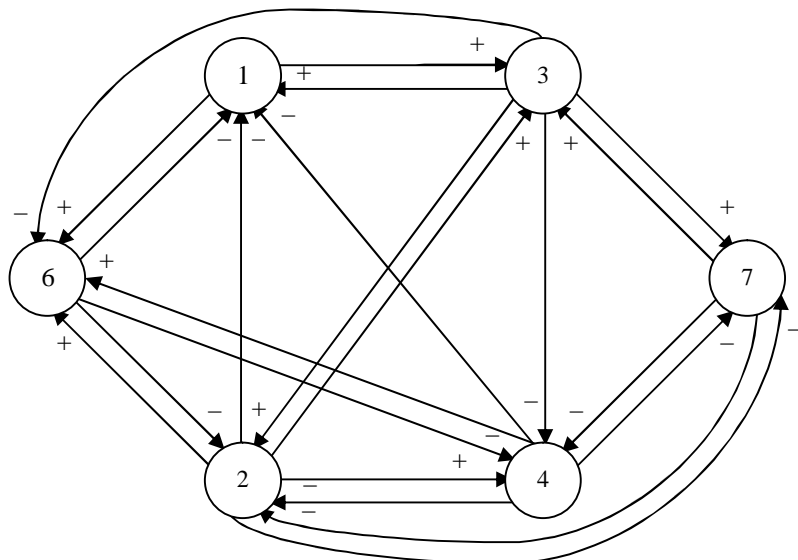

Рис. 3.1. Когнітивна карта взаємодії факторів у випадку обмежувальної міграційної політики

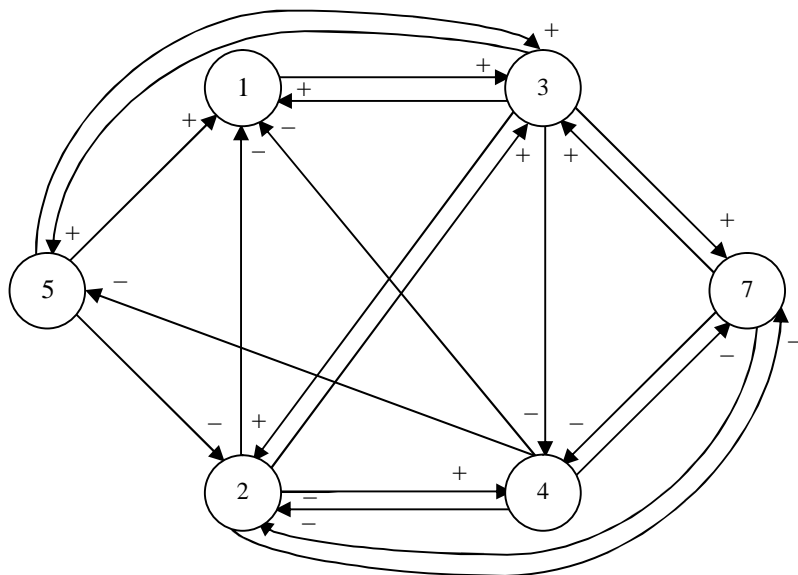

Рис. 3.2. Когнітивна карта взаємодії факторів у випадку активної міграційної політики

На основі такого позитивного значення коефіцієнта можна впевнено стверджувати про наявність тісного позитивного зв'язку між активною міграційною політикою і політикою євроінтеграції, тобто на відміну від попереднього випадку імпульс, який передає активна міграційна політика, сприяє вирішенню проблем на шляху до євроінтеграції. У свою чергу політика євроінтеграції також позитивно позначається на активності залучення мігрантів до вирішення внутрішніх, у тому числі міграційних, проблем Чеської Республіки.

Далі проведемо якісний аналіз чинників, що стимулюють активну міграційну політику. Для цього вивчають, які з решти чинників пов'язані контурами позитивного зв'язку із показником "5 – Активна міграційна політика". Для аналізу використовується когнітивна карта з рис. 3.2, у якій вилучено елемент "7 – Політика євроінтеграції". У такий же спосіб, як це було зроблено раніше, отримуємо табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Сумарні коефіцієнти зворотного зв'язку для чинників, які впливають на активну міграційну політику

Чинник	Кількість позитивних контурів	Кількість негативних контурів	Сумарний коефіцієнт зворотного зв'язку
1. Чисельність легальних іммігрантів	$R^+_{15} = 4$	$R^-_{15} = 2$	$R_{15} = +2$
2. Чисельність нелегальних іммігрантів	$R^+_{25} = 4$	$R^-_{25} = 4$	$R_{25} = 0$
3. ВВП	$R^+_{35} = 7$	$R^-_{35} = 4$	$R_{35} = +3$
4. Рівень безробіття в країні	$R^+_{45} = 5$	$R^-_{45} = 3$	$R_{45} = +2$

Аналіз результатів показує, що найбільш значущим щодо реалізації політики євроінтеграції шляхом проведення активної міграційної політики є чинник "3 – ВВП" (сумарний коефіцієнт зворотного впливу дорівнює +3). Позитивний вплив на

реалізацію політики євроінтеграції через активну міграційну політику має показник "1 – Чисельність легальних іммігрантів" (+2). У той же час критичним може виявитися показник "4 – Рівень безробіття в країні", у якого кількість позитивних контурів перевищує кількість негативних, але який пов'язаний з активною міграційною політикою негативним зв'язком, тобто він може спричиняти несприятливі зміни в активній міграційній політиці. Однак вагомою протидією тут служить чинник "3 – ВВП", зростання якого призводить до зниження безробіття. Іншими словами, запорукою втілення планів щодо активної міграційної політики, а через неї політики євроінтеграції, служить економічне піднесення в країні, індикатором чого є зростання ВВП.

Таким чином, вибір уряду Чеської Республіки на користь активної міграційної політики був не лише виходом на розв'язання міграційних проблем, але й правильним кроком на шляху євроінтеграції.

3.2. Особливості державного регулювання міграційних процесів

Державна міграційна політика Чеської Республіки сформувалася не одразу, а поступово, тісно прив'язуючись до процесів, що відбувалися в країні. Як наслідок, можна виділити такі етапи¹⁰⁷:

– 1990-1997 рр. – відкрита ліберальна міграційна політика, що вела до відкриття кордонів та побудови в країні ринкової економіки;

– 1998 р. – посилення обмежувальної політики щодо видачі дозволів на перебування в країні працюючим іноземцям через високий рівень безробіття;

– 1999 р. – запровадження концепції інтеграції іноземців, які тривалий час легально проживали в Чехії;

¹⁰⁷ Za prací do Česka: zákony, statistiky, nelegální migrace, brain drain, mýty, klientský systém, sankce...

– 2000 р. – контроль та боротьба з нелегальною міграцією, гармонізація візової політики Чеської Республіки з політиками країн-членів ЄС, відхилення закону про перебування, притулок і зайнятість, підприємництво з метою зниження розмірів нелегальної міграції та неофіційної роботи іноземців;

– 2002 р. – урядом затверджено пілотний проект щодо відбору зовнішньої кваліфікованої робочої сили, який був уведений у дію в серпні 2003 р.

До 1999 р. чеська міграційна політика і методи її регулювання мали безліч недоліків. Насамперед вона була недалекогоглядною і не ставила перед собою чітко визначених цілей, окрім приєднання до західних демократичних структур, зокрема ЄС, і відтак погоджувала свою міграційну політику і методи регулювання з тими, що були присутні на Заході¹⁰⁸. Чимало економічних і фактично всі демографічні, культурні та географічні аспекти ігнорувалися. Мало місце негативне сприйняття проблеми міжнародної міграції, а її позитивні ефекти ігнорувалися або не були визнані. Відтак послідовної, системної діяльності щодо розв'язання цих проблем не велося – уряд і парламент мали на порядку денному інші пріоритети. У першу чергу недоліки проявлялися в нерозробленості міграційного законодавства, удосконалення якого велося вкрай повільно.

Починаючи з 1999 р., у міграційній політиці Чеської Республіки відбулися значні позитивні зміни. Важливим стимулом став той факт, що економічна міграція почала розвиватися досить інтенсивно. Тому перед чеським урядом виникла потреба здійснення сильного централізованого контролю за міграційними потоками, зменшення нелегальної міграції, ефективного управління міграцією з метою задоволення потреб у кваліфікованій робочій силі.

Уряд Чеської Республіки приймає рішення: буде державну міграційну політику на концепції активізації міграційної політики шляхом збагачення чеської нації та чеського ринку праці за рахунок легальних кваліфікованих працівників із-за кордону з одночасним дотриманням вимог ЄС.

¹⁰⁸ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– 146 p.

Відтак вирішення міграційних проблем відбувалося за трьома, уже традиційними для Західної та Північної Європи, напрямками:

- розробка та реалізація загальноприйнятих заходів щодо посилення контролю за міграційними потоками і проведення ефективнішої боротьби з нелегальною міграцією;

- здійснення інтеграції мігрантів у Чехії;

- участь у спільних міжнародних заходах з метою вдосконалення управління міграційними потоками на двосторонньому та регіональному рівнях.

Політика щодо регулювання та контролю за потоками, як правило, спрямовується на поліпшення управління потоками мігрантів, чітке визначення умов в'їзду та проживання іноземців, перегляд законодавства та процедур, пов'язаних з правом на отримання притулку, зміцнення системи контролю на кордонах і всередині країни з метою запобігання нелегальній міграції. У цьому плані насамперед було прийняте нове міграційне законодавство, що дозволило поєднати міграційну теорію і практику. Головна його мета полягала в посиленні міграційного контролю згідно зі стандартами і вимогами ЄС. Увага уряду була спрямована на законодавство, а саме: досягнення його сумісності з вимогами ЄС, уключення Шенгенських вимог і створення оптимального юридичного навколишнього середовища.

Уведений у дію в січні 2000 р. Закон "Про перебування іноземців на території Чеської Республіки" та Закон "Про притулок" представляють собою детальний набір правил для регулювання всіх аспектів міграції і процедур надання притулку іноземцям. Упродовж квітня 2002 р. до літа 2003 р. більша кількість умов для узгодження міграційної сфери Чехії з вимогами ЄС були виконані.

2003 р. став для Чеської Республіки періодом підготовки до вступу в ЄС та його структури. Незважаючи на те, що упродовж 2000-2002 рр. до національного законодавства було внесено ряд істотних поправок, саме 2003-й став роком, упродовж якого законодавчий процес досяг свого піку. 29 січня 2003 р. Уряд Чеської Республіки схвалив Закон "Про тимчасовий захист іноземців" і зробив доповнення та вніс поправки до Закону "Про

резиденцію іноземців у Чеській Республіці". Основні зміни стосувалися проблеми затримання іноземців у Поліційних органах. Крім того, були зроблені поправки до Закону "Про притулок".

Важливими змінами в міграційному законодавстві є запровадження нового режиму отримання віз. Громадяни третіх країн, які мають на меті працевлаштуватися в Чехії, повинні спочатку одержати відповідну візу в країні їх походження через чеські посольства або консульські офіси. У загальному, як у інших країнах ЄС, зовнішній засіб управління було посилено.

Актуальною залишається проблема зайнятості іноземців. Як вважають науковці та практики, політика Чеської Республіки щодо регулювання зайнятості і власне видача торговельних ліцензій на право іноземним громадянам вести бізнес у країні надто ліберальні. Спостерігається постійне відхилення від інструкцій і в межах закону, і поза законом. Як стверджує Д.Дрбоглав, ця ситуація ставить чеських підприємців, які чітко дотримуються законів, у не вигідне становище порівняно з іноземцями¹⁰⁹.

У політиці Чеської Республіки щодо зайнятості іноземців не можна не помітити двох таких аспектів, які привертають до себе увагу: надто вільний режим для словацьких працівників; адміністративно досить складний процес організації зайнятості для громадян інших національностей, зокрема українців. Навіть двосторонні угоди не вирішують проблеми з огляду на те, що десятки тисяч іноземців працюють у Чехії нелегально або ухиляються від міграційного законодавства.

Багато негативних моментів пов'язано з нелегальною працею іноземців. Борючись з цим явищем, уряд Чеської Республіки в жовтні 2000 р. затвердив "Концепцію боротьби з організованою злочинністю" та створив окремий орган для боротьби з нелегальною трудовою діяльністю іноземців, який співпрацює з Міністерством соціальної політики. Одним з інструментів боротьби проти нелегальної зайнятості став

¹⁰⁹ Drbohlav D. Immigration and the Czech Republic (with Special Respect to the Foreign Labour Force)...– PP. 194-224.

пілотний проект "Активний вибір кваліфікованих іноземних працівників".

Однак і надалі проблема незаконної зайнятості стоїть досить гостро. Аналіз цієї проблеми дозволяє виділити два аспекти¹¹⁰: 1) існують значні відмінності між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються; 2) з одного боку, іде боротьба держави з незаконною зайнятістю мігрантів, а з іншого боку, присутнє бажання підприємців, а також до певної міри й держави, ефективно використати незаконну робочу силу. Нарешті, існує моральний вимір проблеми, який суперечить багатьом установленим нормам і правилам.

Другим важливим напрямом міграційної політики Чеської Республіки стала інтеграція іммігрантів, які віддавна проживають у країні та мають намір залишитися на тривалий час. Серед проблем інтеграції важливе місце займає політика і процедури натуралізації, тобто набуття мігрантами чеського громадянства. Адже обсяг натуралізації є індикатором процесу інтеграції.

Інтеграційна політика в Чеській Республіці до другої половини 1990 рр. була досить обмеженою. Важливі зміни в ній були зроблені, коли уряд послідовно прийняв три головні концепції інтегральної політики¹¹¹:

1) принципи концепції інтеграції іноземців на території Чеської Республіки (1999 р.);

2) концепція інтеграції іноземців на території Чеської Республіки (2000 р., щороку актуалізувалася);

3) принципи політики уряду в сфері міграції іноземців (2003 р.).

Напрями формування чеської інтеграційної політики відображені в планах інтегральної політики Міністерства праці та соціальної політики Чеської Республіки на 2004-2006 рр. План визначає принципи політики, які впливають з міжнародних зобов'язань та вимог ЄС.

Переходячи до *третього напрямку міграційної політики*, варто насамперед зазначити, що напередодні вступу в ЄС

¹¹⁰ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries... – P.82.

¹¹¹ Horakova M. Obyvatelstvo, trh práce a migrace v České republice... – P.6.

Чеська Республіка намагалася спрямувати свої зусилля на зміцнення існуючої співпраці з країнами-членами ЄС і країнами-кандидатами на вступ, і водночас посилити співпрацю з іншими європейськими країнами та СНД. Намагання підсилювалося як двосторонніми, так і багатосторонніми домовленостями, зокрема в межах ЄС.

Міністерство внутрішніх справ у своїй двосторонній співпраці з більшістю європейських країн, країнами СНД та Австралією, націлювалося на досягнення таких цілей:

- у співпраці з країнами-членами ЄС, зокрема з Швейцарією і Норвегією, поліпшення якості імміграції в Чеську Республіку і втілення політики надання притулку відповідно до встановлених умов, необхідних для членства в ЄС;

- підсилення взаємного діалогу, укладання міжнародних угод з країнами-членами ЄС і країнами-претендентами із завданням координувати виконання умов європейської імміграції та політики надання притулку, зокрема заради запобігання нелегальної імміграції з сусідніх країн;

- розширення діалогу з країнами походження мігрантів і транзитними для мігрантів країнами (зокрема країни Східної і Південно-Східної Європи, країни СНД) з метою посилення співпраці відповідно до міжнародних угод, концентрації на проблемах міграції, заснованих на обміні необхідними юридичними інструментами статистики та взаємного інформування щодо розвитку міграційної політики, розширення можливостей регулювання нелегальних міграційних потоків і розвитку системи притулку за допомогою проектів розвитку для окремих країн, а також через кооперацію в запобіганні нелегальній міграції.

Представники Чеської Республіки брали участь у роботі комітетів Ради Європи, що мають справу з імміграцією, проблемами біженців та інтеграцією мігрантів, а саме:

- Комітету експертів щодо юридичних аспектів територіального притулку біженців і осіб без громадянства;

- Європейського Комітету з питань міграції;

- групи фахівців з проблем інтеграції та суспільних відносин;

– групи фахівців з проблем юридичного статусу і прав мігрантів.

Уряд розширив свою співпрацю з міжнародними організаціями, що мають справу з імміграцією та наданням притулку, зокрема Міжнародним Центром Розвитку Міграційної Політики, Міжнародною Організацією з Міграції, Радою Європи, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців.

Серед міжнародних угод про співпрацю, починаючи з 1990 р., є домовленості з Україною, Словацькою Республікою та Польщею. Договір між Чеською Республікою та Словацькою Республікою про взаємну співпрацю громадян, підписаний ще в жовтні 1992 р., дозволяє громадянам обох держав вільне переміщення робочої сили. Для праці не потрібен дозвіл, реєстрація, а в разі необхідності інформація буде подана роботодавцем до відповідної біржі праці. Договір між Чехією, Словаччиною та Польщею про взаємозв'язок чеських, словацьких та польських громадян підписаний у червні 1992 р. Договір між урядами Чеської Республіки та України про взаємну співпрацю громадян обох країн, підписаний у березні 1999 р., діяв до лютого 2002 р.

Варто окремо зупинитися на окремих проектах, здійснюваних у рамках міжнародної співпраці. Мабуть, найбільшої уваги заслуговує пілотний проект "Активний вибір кваліфікованих іноземних працівників"¹¹². Проект було розроблено за зразком канадської моделі відбірної міграції (про канадський проект див.¹¹³) у 2002 р. і з липня 2003 р. почато експериментальне впровадження. Він реалізує ідею керованої міграції кваліфікованих працівників, який став потенційно важливим кроком щодо збагачення чеського ринку праці за рахунок кваліфікованих працівників з-за кордону. В основі лежить принцип відбору іноземних працівників за критерієм освіти (не нижче середньої). Даний проект стосується мігрантів

¹¹² Сайт проекту: Pilotní projekt Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků / Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.– <http://www.imigracecz.org/?lang=cz&article=project>

¹¹³ Каменский А.Н. Проблемы международного трудового обмена и Россия...– С.29.

з Болгарії, Хорватії, Казахстану, Молдови та Білорусі¹¹⁴. Щодо українців, то автори проекту побоюються: урядовці не зможуть упоратися з надто великим напливом бажаючих. Хоча саме українці могли б стати основним джерелом поповнення чеської популяції, оскільки міграційний потенціал України дуже великий, а географічна та культурна близькість є сприятливим чинником для швидкої інтеграції новоприбулих. Проект надавав відібраним працівникам і членам їх сімей дозвіл на постійне проживання в межах скороченого терміну – 2,5 замість 10 років відповідно до закону¹¹⁵.

І на завершення коротко зупинимося на структурних підрозділах, які реалізують державну міграційну політику. До них належать Міністерство внутрішніх справ, Поліція, Міністерство закордонних справ, Міністерство праці та соціальних питань, Міністерство промисловості та торгівлі, Міністерство юстиції, Міністерство шкільництва, молоді та спорту.

Виконавцем основних функцій управління у сфері міграції виступає Міністерство внутрішніх справ. На Поліцію покладено повноваження захисту державних кордонів країни. Міністерство закордонних справ бере участь у переговорах, підготовці документів, укладає міжнародні угоди з питань міграції. Міністерство праці та соціальних питань регулює ситуацію на ринку праці відповідно до міждержавних угод про взаємну зайнятість. Міністерство промисловості та торгівлі здійснює управління у сфері підприємницької діяльності іноземців. На Міністерство юстиції покладена відповідальність за судочинство в питаннях міграції. Відповідальність за підтримку освітнього рівня мігрантів та їх дітей несе Міністерство шкільництва, молоді та спорту. Детальний перелік функцій наведений у табл. 3.5.

Таким чином, побудована на таких принципах і за такою організацією державна міграційна політика Чеської Республіки

¹¹⁴ Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic... – P.3.

¹¹⁵ Легальна міграція – відкритий шанс, але цього разу не для Вас... // Пороги: Часопис для українців у Чеській Республіці. – 2004. – №4. – С.25.

дозволила країні виконати вимоги ЄС і стати його повноцінним членом. Водночас Республіка стала цільовою країною для мігрантів не тільки в Центрально-Східній Європі, але й серед країн усієї Європи завдяки активному використанню міжнародних трудових мігрантів.

3.3. Інформаційне забезпечення міграційних процесів

Важлива роль у реалізації програми регулювання міжнародної трудової міграції в Чеській Республіці відводиться інформаційно-комп'ютерному забезпеченню. Насамперед це стосується запровадження Шенгенської інформаційної системи.

Вимога повної імплементації країнами-кандидатами Шенгенського доробку є однією з умов вступу в ЄС. Саме для практичної реалізації положень Шенгенської Угоди була створена Шенгенська інформаційна система (Schengen Information System – SIS). Принципи її дії та основи архітектури визначені Конвенцією про застосування Шенгенської Угоди¹¹⁶.

SIS – це інформаційна система, призначена для надання установам країн-учасниць Угоди сукупності процедур автоматизованого пошуку, що дозволяє одержувати відомості про осіб і майно, здійснювати прикордонний, поліцейський і митний контроль на території будь-якої країни-учасниці, а також забезпечувати дотримання однакових вимог у процесі видачі Шенгенських віз і обліку іноземців.

¹¹⁶ Див. укр. текст: Конвенція про застосування Шенгенської Угоди від 14 червня 1985 року між урядами держав Економічного Союзу Бенілюкс, Федеративної Республіки Німеччини та Французької Республіки про поступове скасування перевірок на спільних кордонах / Центр миру конверсії та зовнішньої політики України.–

http://cpcfpu.org.ua/projects/borders/papers/shengen/document_4

Суб'єкти державного управління міграційними процесами
в Чеській Республіці та їхня діяльність

Суб'єкти державного управління міграційними процесами	Діяльність суб'єктів управління
Міністерство внутрішніх справ	<ul style="list-style-type: none"> – займається проблемами міжнародної міграції та притулку на законодавчому та на стратегічному рівні; – веде переговори та бере участь у процесі укладання міжнародних угод з питання міжнародної міграції; – у кооперації з поліцією та Міжнародна організація з міграції бере участь у складанні програми репатріації; – виступає координатором інтеграції іноземців.
Поліція	<ul style="list-style-type: none"> – захист національних кордонів; – контроль резиденції іноземців на території країни; – виявлення та запобігання нелегальній міграції
Міністерство закордонних справ	<ul style="list-style-type: none"> – надання дозволів на проживання іноземців на території країни; – підтримка імунітету іноземних громадян відповідно до міжнародного права

Суб'єкти державного управління міграційними процесами	Діяльність суб'єктів управління
Міністерство праці та соціальних питань	<ul style="list-style-type: none"> – визначає категорії суб'єктів, що діють як роботодавці щодо іноземних громадян; – встановлює трудові ринкові критерії доступу для кожної категорії іноземців; – відповідальне за виконання експериментального проекту "Активний вибір кваліфікованих іноземних працівників"
Міністерство промисловості та торгівлі	<ul style="list-style-type: none"> – юридично регулює видання торговельних ліцензій; – здійснює державне управління у сфері підприємницької діяльності; – підтримує розвиток підприємницької діяльності; – займається проблемами ділової активності іноземців.
Міністерство юстиції	<ul style="list-style-type: none"> – надає дозволи на видачу іноземних громадян для кримінального переслідування
Міністерство шкільництва, молоді та спорту	<ul style="list-style-type: none"> – відповідає за питання забезпечення іноземців практичними або професійними навиками та досвідом; – відповідає за доступ дітей іноземців до освіти; – організовує короткострокові контракти для іноземних експертів, які працюють як лектори або наукові працівники в навчальних закладах країни

Інформаційна система складається з мережі, до якої підключаються національні інформаційні центри, а також системи для підготовки відповідей на запити національних підрозділів SIRENE (Supplement d'information Requis a l'entree Nationale). З вересня 2001 р. її замінили на нову – SISNET, у якій додатково обробляються відомості про імміграцію. Функції технічної підтримки системи забезпечує Французька Республіка, служби технічного забезпечення знаходяться в Страсбурзі.

Відповідно до Угоди ліквідація контролю під час перетину внутрішніх кордонів у межах Шенгенської зони компенсується спільним контролем перетину її зовнішніх кордонів, який здійснюється національними підрозділами. Під час такого контролю перевіряються як громадяни країн Шенгенської зони, так і громадяни інших країн. Контроль передбачає перевірку документів особи, яка ідентифікується, а для громадян інших країн додатково – наявності офіційного дозволу на в'їзд і відсутності підстав для затримання особи в будь-якій Шенгенській країні. Необхідна для цього інформація, яка поновлюється в режимі реального часу, надається системою.

SIS містить такі вхідні дані, що стосуються осіб (стаття 94 Конвенції¹¹⁷):

– прізвище, ім'я, а також інші імена (псевдоніми, прізвиська), якими користується особа і які можуть бути зареєстровані;

– особливості зовнішнього вигляду, його сталі характеристики;

– першу літеру імені по-батькові;

– дату і місце народження;

– стать;

– національність;

– наявність зброї;

– агресивність (готовність до вчинення насильства);

– підстави для внесення відомостей до системи;

– заходи, які повинні бути вжиті до особи у випадку її ідентифікації під час контролю.

¹¹⁷ Конвенція про застосування Шенгенської Угоди від 14 червня 1985 року...

SIS містить відомості про всі ордери на затримання, видані в Шенгенських країнах, а також відмови на в'їзд негромадянам.

1 червня 2001 р. Європейська Комісія подала пропозиції про створення другого покоління Шенгенської інформаційної системи – SIS-II, яка буде введена в експлуатацію в березні 2007 р. і полегшить розширення Шенгенської зони новими членами ЄС. Як і її попередниця, SIS-II має на меті забезпечення інформаційного обміну з новими членами ЄС, однак вона також матиме більш гнучку технічну інфраструктуру і додаткові ідентифікаційні можливості. Зокрема зберігатиме біометричні ідентифікатори (відбитки пальців, цифрові фотографії) для перевірки ідентичності особи. Крім того, SIS-II служитиме основним інструментом підтримки співпраці правоохоронних і судових органів ЄС.

Етапом на цьому шляху стало впровадження в ЄС з 15 січня 2003 р. централізованої системи EURODAC реєстрації відбитків пальців прохачів політичного притулку і нелегальних іммігрантів. Тепер країни, що входять у Євросоюз, отримали можливість ідентифікації осіб, які просять політичного притулку або нелегально перетинають кордони. EURODAC також полегшує виконання Дублінської конвенції ЄС про імміграцію. Конвенція передбачає, що в якій би країні Союзу іммігрант не намагався оселитися, його справа направляється в ту країну, де він уперше був зареєстрований на території ЄС.

EURODAC складається з центральної системи, керованої Єврокомісією в Брюсселі, і центральної бази даних, яка зберігає відбитки пальців ідентифікованих осіб, а також комп'ютерної мережі, за допомогою якої держави-члени Євросоюзу підключаються до цієї бази даних. Брюссельська база даних EURODAC заповнюється прикордонними й імміграційними службами країн ЄС. Відбитки десяти пальців знімаються і вводяться в електронні бази практично на всіх порушників візового режиму Шенгенської зони. Наприклад, у пасажирів літаків і потягів із простроченими чи неправильно оформленими документами, в осіб, які прибувають до країн-членів ЄС у пошуках роботи.

Повертаючись до Чеської Республіки, одразу зауважимо, що матеріали з підготовки країни до запровадження Шенгенської інформаційної системи постійно публікуються в щорічних статистичних звітах з міграційної ситуації Міністерства внутрішніх справ¹¹⁸.

Після підписання 16 квітня 2003 р. в Афінах Угоди про вступ Чеської Республіки в ЄС, основним документом, яким керувалася Чеська Республіка для запровадження Шенгенського доробку, став Шенгенський план дій. До середини 2004 р. Чеська Республіка виконала більшу частину плану. У загальному моніторинговому звіті Європейської Комісії від 5 листопада 2003 р. щодо підготовки Чеської Республіки до вступу в ЄС серед інших пунктів виконання Шенгенського плану дій було оцінено як задовільне.

Одним із важливих пунктів плану стало запровадження Національної Шенгенської інформаційної системи N.SIS CR.

Чеська Республіка здійснила організаційну та технічну підготовку з під'єднання до SIS. Відповідальною за запровадження її національної частини N.SIS CR, операційної системи SIRENE CR45, а також VISION.CR (Visa Inquiry Open-Border Network – мережа Шенгенських консультацій) стала Поліційна президія Чеської Республіки. Департамент інформації та комп'ютерних технологій Поліційної президії Чеської Республіки відповідає за запровадження і роботу NI-SIS.CR у Поліційній президії. Водночас він через Робочу групу з Шенгенської співпраці координує процес здійснення відповідних робіт іншими Міністерствами: внутрішніх справ, фінансів, закордонних справ, юстиції та інших.

Усі ці дії супроводжуються розвитком відповідної мережі доступу до центральних баз даних SIS, погодження національних баз даних зі стандартами SIS, обладнання робочих місць відповідною технікою, створення програмного забезпечення. Також була вироблена стратегія адаптації в

¹¹⁸ Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2001: Oficiální dokumenty / MVČR Ministerstvo Vnitřní – Praha 2002; Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2002...; 2003 Status Report on Migration in the Czech Republic...

процесі переходу від системи SIS-I до SIS-II, яка передбачає вироблення конкретних завдань згідно з визначеними строками і виділеними фінансовими ресурсами.

Маючи як стратегічний інтерес якомога швидше та цілковите приєднання до Шенгенського співробітництва, а також урахування, що SIS-II запроваджується з початку 2007 р., Чеська Республіка спрямувала зусилля на завершення підготовки на кінець 2006 р.

Готуючись до запровадження SIS-II, відповідно до Шенгенського доробку та національного законодавства було визначено перелік осіб, які отримали повноваження безпосереднього доступу до записів бази даних і введення даних. На підставі міжнародного досвіду, Офіс захисту персональних даних досліджує ефективні альтернативи безпосередньому під'єднанню до системи.

19 грудня 2002 р. був підписаний контракт з однією з найвідоміших чеських фірм ICZ a.s. на створення і впровадження інформаційної системи AIS, яка здійснює перевірку правильності туристичних документів і порівнює їх з електронним каталогом справжніх або підроблених документів. Вироблення віз здійснюватиметься прикладними програмами через AIS, пов'язаною з VISION CR. До кінця 2003 р. програмне забезпечення AIS було доведено до стадії експлуатації і почалося навчання працівників відповідних Поліційних служб.

Міністерство внутрішніх справ розпочало роботи з розвитку національних компонент системи EURODAC і забезпечення приєднання до Центральної бази даних у Люксембурзі. До робіт підключені відповідні Поліційні служби, завдяки яким як доповнення до EURODAC CR почала використовуватися система AFIS (Automatic Fingerscan Information Systems) для автоматичного зняття та розпізнавання відбитків пальців.

Таким чином, у процесі реалізації власної програми регулювання міжнародної трудової міграції Чеська Республіка скористалася можливостями та інструментарієм, виробленим ЄС у рамках Шенгенського доробку. Основними компонентами інформаційно-комп'ютерного забезпечення стали Шенгенська інформаційна система, Міжнародна інформаційна система AIS і

EURODAC, які адаптовані до національних умов і підготовлені для експлуатації в процесі підготовки до вступу в ЄС.

3.4. Пропагандистська підтримка активної міграційної політики держави

Упровадження активної міграційної політики наштовхнулося на цілий ряд проблем і непорозумінь з боку чеського суспільства і вимагало певних комунікаційних зусиль щодо європейської спільноти, оскільки ця політика реалізувалася практично в рамках євроінтеграції країни.

Насамперед вагомою перешкодою на шляху реалізації активної міграційної політики стала ксенофобія власного населення. Як зазначалося раніше (див. табл. 2.22), історичні стереотипи, географічне і геополітичне становище Чеської Республіки, особливості соціально-економічної ситуації, наповненість інформаційних каналів по-різному впливали на громадську думку та сприйняття мігрантів/міграцій. Як природна відповідь на численні виклики і загрози безпеці нації і державі, сформувалася специфічна модель чеської національної ідентичності, яка полягала в намаганні зберегти етнічну чистоту і культурну однорідність на протипагу плюралізму, притаманному, наприклад, сусіднім Німеччині й Австрії. "Побоювання іноземців або сильних етнічних меншин у країні є повсюдним... Цей факт відбивається і в людях, і в офіційній державній політиці, однак більшою мірою в практиці діяльності держави"¹¹⁹. Як не парадоксально, навіть деякі заходи обмежувальної міграційної політики ЄС, які Чеська Республіка повинна була виконати як умови вступу в ЄС, також працювали на ізоляцію чехів.

На відміну від деяких інших країн Центрально-Східної Європи, рівень ксенофобії в Чеській Республіці є високим. Це добре ілюструють результати досліджень Центру оцінювання

¹¹⁹ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries... – P.69.

громадської думки Інституту соціології Академії наук Чеської Республіки, проведені в кінці 1990 - на початку 2000 рр.¹²⁰ :

1) лише 55% опитаних прийняли б рішення залишити в Чехії всіх іноземців, які порушують безпеку їхнього життя (11% не побажали нікого залишити за таких умов); 28% могли б залишити в країні іноземців, які зазнають переслідувань з політичних, расових і етнічних причин (21% – нікому не дозволили б залишитися); 11% залишили б у країні іноземців, які шукають кращі умови для проживання (50% не залишили б нікого);

2) 61% респондентів вважали, що іммігранти повинні максимально пристосуватися до "чеського" стилю життя, тоді як лише 5% "дарували" б іноземцям шанс жити за власними звичками і традиціями;

3) 8% задекларували, що шукачі притулку і ті, що мають дозвіл на тривале перебування в країні, представляють загрозу чеському суспільству; 10% навпаки – убачали в біженцях позитив;

4) 24% рішуче настроєні проти того, щоб поруч з їхньою домівкою було відкрито притулок для шукачів притулку; 31% – швидше "проти", ніж "за"; 3% – не могли відповісти; і 29% – погодилися б на пропозицію влаштувати притулок;

5) добре ставляться до окремих іноземців, які працюють у Чехії, лише 38% респондентів, тоді як 21% – майже ні до кого; 10% декларують хороші стосунки з усіма, а 31% – із більшістю з них.

Ставлення до іноземців у чеському суспільстві є неоднорідним. Зокрема їх негативно сприймають ті представники корінного населення, що мають лише початкову освіту, безробітні і пенсіонери, з якими пов'язують низькі життєві стандарти, а також симпатичні комуністичних ідей. З іншого боку, ті, що мають високий рівень життя, успішні підприємці, люди з вищою освітою настроєні більш проіммігрантськи. Найгірше ставляться до іммігрантів мешканці заходу країни, тоді як представники східних і центральних регіонів, м.Праги – позитивно сприймають етнічні меншини та

¹²⁰ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.69.

іммігрантів. Добре ставлення до них у мешканців немалих (більше 2 тис. осіб) і не дуже великих (менше 100 тис. осіб) міст, а також серед літніх людей, тоді як молодь віком 15-19 років надзвичайно погано сприймає представників етнічних меншин. Терпляче ставляться до іноземців віруючі.

Для чеського суспільства типовим є наявність "етнічних стереотипів", які залишалися практично незмінними протягом тривалого часу. Проте й вони останнім часом починали змінюватися: якщо порівняти початок 1990 рр. з початком 2000 рр., то загальне ставлення до окремих етнічних груп поступово поліпшується, за винятком хіба що взаємин із представниками балканських країн (табл. 3.6). Одне з останніх досліджень¹²¹ показало, що окрім словаків, дуже популярними серед корінного населення Чехії є громадяни Франції, Швеції, Великобританії. На противагу до них, як доповнення до українців, найбільш непопулярними були курди, палестинці та афганці.

На можливості інтеграції іноземців у чеське суспільство значною мірою впливав і образ тієї чи іншої категорії іноземців, який формували і розповсюджували засоби масової інформації. Вони дуже часто пов'язують з іноземцями негативні події: зі сторінок газет і телеекранів чужинці постають учасниками більшості кримінальних справ, аварій, різноманітних нещасних випадків, а також курйозних і виняткових випадків. Зразком медіа-прийому, який ефективно в плані негативу працює проти іноземців, виступає так звана "заголовкова ксенофобія"¹²² – винесення в заголовки матеріалів як атрибута злочинця або жертви національності або етнічної належності, навіть там, де це не є істотним або доведеним. Позначення учасників негативних подій етнічними категоріями формує негативну думку читачів, навіть не зважаючи на те, що в самому тексті статті автор може лише робити припущення щодо національності злочинця або вказаний у заголовку учасник подій насправді є тільки жертвою. Особливо акцентується в ЗМІ на тих особливостях іноземців, які

¹²¹ Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.70.

¹²² Karhanová K., Kaderka P. Obraz cizinců v médiích. Zpráva o projektu za rok 2001.– Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2001.– S.6.

роблять їх "чужими", наприклад, опис незвичного вигляду або "некоректної" поведінки, незрозумілість або нелогічність мови тощо. У результаті категорія "чужинець" стає невіддільною складовою іншої категорії – "злочинець". Приклади негативного показу чужинців у чеських медіа і стереотипів їхнього сприйняття чехами можна знайти в матеріалах дослідження "Образ чужинців у медіа"¹²³, проведеного Мультикультурним центром "Прага" у 2001-2002 рр.

Немало проблем виникло безпосередньо під час підготовки до вступу в ЄС. Причому, чим ближче країна підходила до довгоочікуваної дати – 1 травня 2004 р., тим більше проблем впливало назовні: від зовсім нових і актуальних до тих, про які варто було б уже давно забути.

Однією з проблем, яка помітно зашкодила новому "євроміджу" Чеської Республіки, стала проблема, пов'язана з так званими "Декретами Бенеша", які на час вступу в ЄС діяли на території Чехії та Словаччини. Ці закони, які в 1945 р. підписав президент Чехословаччини Едвард Бенеш, дозволили видворити з країни приблизно 3 млн. етнічних німців і угорців, звинувачених у підтримці фашизму. Їхнє майно було націоналізоване, а люди насильно видворені за межі країни. Упродовж усього переговорного процесу щодо вступу Чехії до ЄС ця тема набула широкого розголосу, хоча офіційний Брюссель постійно акцентував, що вона не є частиною переговорного процесу і жодним чином не впливає на офіційні оцінки з боку ЄС.

Як продовження попередньої проблеми, ще одним негативним аспектом стало те, що особи, яких у 1945 р. видворили з Чехословаччини і які у 2003 р. мешкали на території сусідніх держав, зокрема в Німеччині, Австрії та Угорщині, здійснювали тиск на:

¹²³ Karhanová K., Kaderka P. *Obraz cizinců v médiích. Zpráva o projektu za rok 2001.*– Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2001.– 8 s.; Kaderka P., Karhanová K. *Obraz cizinců v médiích. Zpráva o projektu za rok 2002.*– Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2002.– 13 s.

Таблиця 3.6

Динаміка ставлення з боку чеського населення до етнічних менших і іммігрантів
упродовж 1993–2001 рр.

(хороше/погане), %

Ставлення до	Роки								
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
– словаків	62/82	65/7	66/5	69/5	70/4	74/4	77/2	71/3	74/3
– поляків	39/12	37/11	39/8	43/7	48/5	53/5	57/3	52/3	53/4
– німців	35/21	35/20	33/22	33/19	39/18	45/13	45/14	41/16	42/16
– євреїв	33/7	36/7	34/6	35/5	37/5	43/5	43/5	36/6	34/8
– в'єтнамців	13/39	14/33	9/39	12/41	20/28	24/26	21/29	18/34	18/32
– представників колишнього СРСР	–	–	11/36	11/44	13/43	10/50	9/55	11/46	12/45
– представників балканських країн	12/40	10/36	10/33	9/44	12/41	11/44	9/48	11/44	9/45
– циган	3/77	5/68	5/69	5/69	7/62	12/52	9/55	8/61	8/60

Джерело: ¹²⁴.

Примітка: У клітинах таблиці в чисельнику вказується відсоток тих, хто добре ставиться до представників відповідних національностей або країн, у знаменнику – погано.

¹²⁴ O vztahu k cizincům pracujícím a žijícím u nás // Sociologický ústav AV ČR, Centrum pro výzkum veřejného mínění.– Praha, 2001.

– владу Чехії з вимогою повернути їм конфісковане майно і землю або надати грошову компенсацію;

– владу країн, у яких вони мешкали, намагаючись змусити своїх політиків тиснути на офіційну Прагу, відстоюючи власні вимоги;

– офіційні органи Євросоюзу, привертаючи увагу до неправомірних дій Чехії і пропонуючи не приймати її в ЄС.

Чимало запитань викликала в громадян Чехії неможливість працевлаштування в країнах ЄС протягом перших п'яти років після вступу, хоча це обмеження не було абсолютним: воно не стосувалося Великобританії, Нідерландів, Ірландії, Данії та Швеції. Протягом останніх місяців 2003 р. політики різних рівнів у процесі двосторонніх перемовин з представниками європейських країн зверталися до цього проблемного питання, однак усі спроби змінити хід подій залишалися безуспішними: європейські країни закрили свої ринки праці для громадян нових країн-членів, забезпечуючи своїм громадянам більші шанси працевлаштуватися вдома.

Болючим питанням для Чеської Республіки був масовий вплив нелегальних трудових мігрантів, про що зазначалося раніше. Зокрема дуже гостро постала проблема стосовно українських мігрантів, коли у 2000 р. Чехія і Словаччина запровадили візовий режим з Україною, а після них – те ж саме зробила Польща. Як наслідок, українці-нелегали виявилися просто "зачиненими" на території Чехії. З цієї ситуації також потрібно було знайти достойний вихід.

Ще одна проблема, якій значну увагу приділяли не лише національні ЗМІ, – міграції словацьких циган. Чехи побоювалися, що після вступу в ЄС Чехії і Словаччини, коли зникнуть перепони на шляху пересування словацьких циган, вони масово ринуть на територію сусідньої Чехії.

Відтак наявність сукупності проблем, які тісно перетинаються з міжнародною міграцією, змушувала чеську владу не обмежуватися подачею інформації, тлумаченням специфічних правил, канонів і законів, а проводити широку пропагандистську роботу як у середині країни, так і на європейську спільноту, роз'яснюючи водночас нову політику у сфері міжнародної міграції та європейської інтеграції країни.

Зазначимо, що насправді мова йшла не про окремі пропагандистські кампанії, а радше про єдину систему цільової пропаганди, яка мала на меті досягнення обох цілей. Однак далі ми свідомо виокремлюємо заходи стосовно активної міграційної політики, оскільки саме вони цікавлять нас безпосередньо.

Схематично процес інформаційно-пропагандистської підтримки активної міграційної політики Чехії представлено на рис. 3.3.

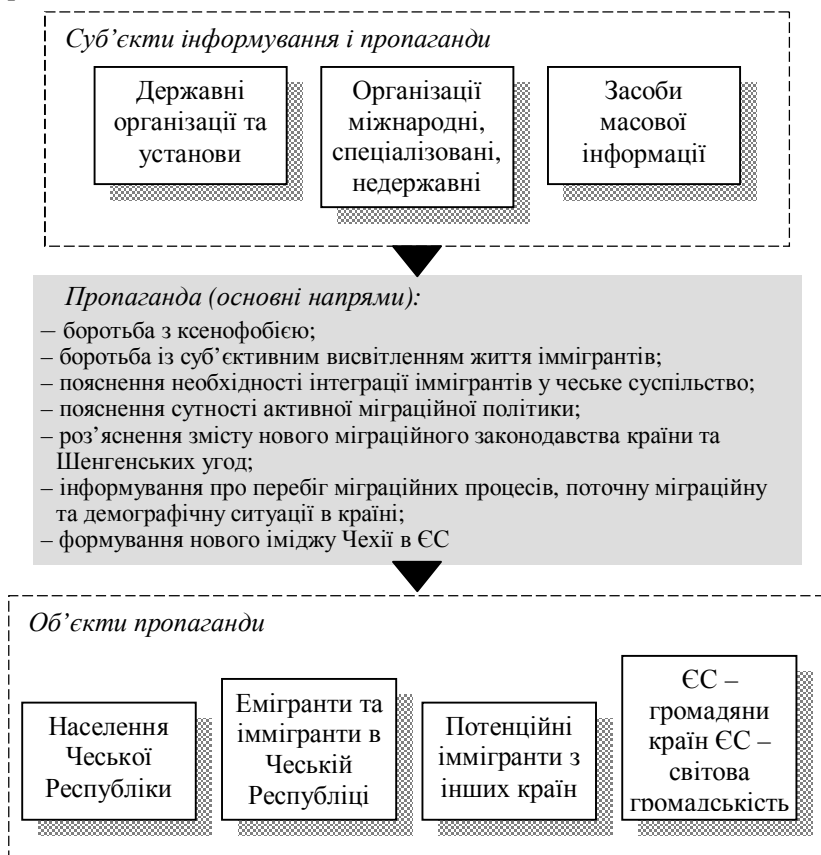

Рис. 3.3. Процес інформаційно-пропагандистської підтримки активної міграційної політики в Чехії

Як можна побачити з рис. 3.3, основними об'єктами інформування та пропагандистських впливів виступають:

- населення Чехії;
- іммігранти, які проживають і працюють у Чехії;
- потенційні іммігранти в інших країнах;
- ЄС і європейська громадськість.

Аналіз доступної нам інформації дозволив сформулювати такі завдання пропагандистської діяльності уряду:

- роз'яснення помилок і проблем минулого, пов'язаних із міжнародною міграцією;

- боротьба з ксенофобією серед основного населення країни;

- боротьба з неправдивим і суб'єктивним висвітленням у ЗМІ дій і способу життя іммігрантів у країні;

- пояснення необхідності використання іммігрантів в умовах складної демографічної ситуації і системи зайнятості населення та їх інтеграції в чеське суспільство;

- пояснення сутності активної міграційної політики уряду;

- роз'яснення змісту Шенгенських угод, нового міграційного законодавства країни, яке виражає європейське бачення міграційних процесів;

- повідомлення про поточну міграційну, демографічну ситуації в Чехії, зайнятість населення та іммігрантів, процеси, які мають місце в країні і стосуються міжнародної трудової міграції;

- створення і роз'яснення засад нового європейського іміджу Чеської Республіки та її місця в ЄС.

Схематично спрямування пропаганди представлено в табл. 3.7.

Як бачимо з рис. 3.3, у процесі інформування та здійснення пропаганди основну роль відігравали державні інституції, а також залучалися недержавні організації, міжнародні та спеціалізовані організації і фонди. Зрозуміло, що здійснювалася вся діяльність через ЗМІ.

Таблиця 3.7

Напрями інформування та пропаганди стосовно суб'єктів

Напрями пропаганди	Суб'єкти пропаганди			
	населення країни	іммігранти та емігранти	потенційні іммігранти	громадяни країн ЄС, світова громадськість
– роз'яснення помилок і проблем минулого	+	+	+	+
– подолання ксенофобії	+	+		
– боротьба з неправдивим висвітленням у ЗМІ діяльності іммігрантів	+	+		
– пояснення необхідності використання іммігрантів	+			
– пояснення сутності активної міграційної політики уряду	+	+	+	+
– роз'яснення змісту Шенгенських угод, нового міграційного законодавства країни	+	+	+	
– повідомлення про міграційну і демографічну ситуації в країні	+			+
– створення і роз'яснення нового європейського іміджу Чехії	+		+	+

Серед державних інституцій основна пропагандистська робота припала на Міністерство праці і соціальних питань. Поглянемо на кампанію щодо впровадження і реалізації пілотного проекту "Активний вибір кваліфікованих іноземних працівників". Задля цього міністерством регулярно проводилися активні цільові PR-заходи: дискусії, круглі столи, прес-конференції, брифінги. Поява інформаційних матеріалів у ЗМІ була ініційована саме цими заходами, чимало матеріалів готувалося і самими співорганізаторами пілотного проекту.

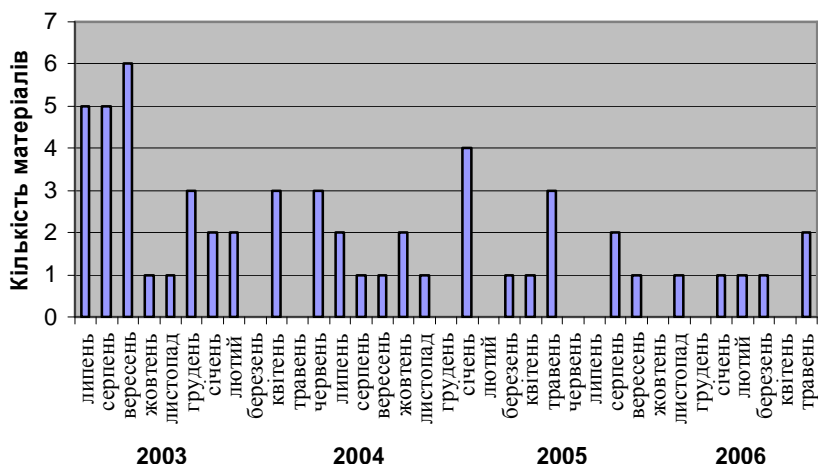

Рис. 3.4. Інформація про пілотний проект в чеських ЗМІ

Якщо проаналізувати час появи (рис. 3.4) і зміст повідомлень стосовно реалізації проекту¹²⁵, то можна побачити такі закономірності. Найбільше медійних матеріалів і відповідно заходів припало на початок проекту – другу половину 2003 р. У той час з'явився 21 матеріал. У наступні роки кількість медіа-повідомлень поступово зменшується: 2004 р. – 17, 2005 р. – 13,

¹²⁵ Для аналізу були взяті тексти, представлені на web-сайті:

Pilotní projekt "Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků": Zprávy a média / Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). Mezinárodní organizace pro migraci (IOM). – <http://imigrace.mpsv.cz/?lang=cz&article=media&page=1>

за січень-травень 2006 р. – 5. Як бачимо, медійна активність проекту проявилася напередодні вступу країни в ЄС.

Цікавою видається пропагандистська логіка 2003 р. Початок був дуже обережним, і перші публікації спрямовувалися винятково на формування позитивного сприйняття проекту суспільством; відчувалося навіть деяке побоювання, що ксенофобія може звести нанівець усі зусилля. Ось назви перших матеріалів: "Іноземці допомагають нам помолодіти", "Завезення іноземної еліти – приваблива ідея", "Влада приваблює іноземців", "Не асиміляція, а інтеграція іноземців". Більше того, влада намагалася не просто інформувати, а організувала відкриті теле-, радіодискусії, online-конференції на тему залучення для роботи в Чехії кваліфікованих працівників. Як правило, на них мова йшла про фахівців з Німеччини, Австралії, Канади, США, Британії, тобто тих іноземців, до яких чеське суспільство є прихильним. І лише напередодні нового року звучить інша тема: проект є "відкритим шансом для легальної міграції". Таким чином, загальна логіка першого року полягає в намаганні заспокоїти суспільство і призвичаїти його до думки: іноземці – благо для країни.

Наступні роки не відрізнялися особливою пропагандистською тактикою. Фактично вони зводилися до звітування щодо відбору учасників і оголошення змін у проекті, які вносив уряд. Єдиним, на нашу думку, цікавим моментом було проведення в липні 2004 р. конкурсу серед журналістів для написання кращого матеріалу на тему трудової міграції.

Для забезпечення широкого доступу до матеріалів пілотного проекту, оперативного інформування про хід його реалізації Міністерством праці і соціальних питань спільно з Міжнародною організацією з питань міграції було розроблено web-сайт (адреса вказана в попередньому посиланні). На сайті представлена детальна інформація про проект, критерії відбору учасників, види робіт, які їм пропонуються, умови та місця праці, статистичні дані про хід реалізації проекту. Окремою сторінкою подаються тексти матеріалів про проект, які були надруковані або звучали в ЗМІ за весь період реалізації проекту. Сьогодні навіть важко однозначно відповісти, заради чого власне створений сайт: привабити майбутніх іноземних

учасників проекту чи заспокоїти чеську громадськість "демонстрованою" відкритістю.

Загалом Міністерство праці і соціальних питань дуже активно використовує Інтернет у своїй діяльності. Окрім згадуваного сайту воно пропонує користувачам низку Інтернет-ресурсів:

portal.mpsv.cz – інтегрований портал Міністерства;

portal.mpsv.cz/eures/ – сторінка представництва EURES у Чехії, яке займається працевлаштуванням у Чехії та в ЄС, інформує про особливості життя і роботи в ЄС;

www.cssz.cz – сайт чеської адміністрації соцзабезпечення;

www.suip.cz – сайт чеської урядової інспекції з питань праці;

www.esfcr.cz – сайт представництва в Чеській Республіці Європейського соціального фонду допомоги;

osha.mpsv.cz – сайт чеського спеціального пункту з питань охорони праці і техніки безпеки;

www.vupsv.cz – сайт дослідного інституту праці і соціальних питань;

www.cizinci.cz – сайт з проблем інтеграції іноземців у Чехії, створений разом з Міжнародною організацією з питань міграції та який інформує про заходи і зміни щодо інтеграції іноземців у зв'язку зі вступом у ЄС (правові норми Чеської Республіки і ЄС, основні і політичні документи, міжнародні угоди, проекти, аналітичні огляди і результати досліджень);

www.domavCR.cz – сайт, створений спільно з Міжнародною організацією з питань міграції, який має на меті надання іноземцям інформації про життя в Чеській Республіці (практичні поради для отримання медичної допомоги і соціального забезпечення, ведення підприємницької діяльності, здійснення контактів з урядовими установами та неурядовими організаціями тощо).

Цікаво знати, що за розрахунками А.Шинкарука¹²⁶, портал Міністерства праці і соціальних питань є найбільш відвідуваним інтернет-ресурсом чеського Інтернету.

¹²⁶ Дані наведені в презентації до доповіді:

Міністерство внутрішніх справ Чеської Республіки також було залучене до інформування як власного населення, так і іноземців. Ось деякі його інтернет-сторінки:

www.mvcr.cz/rady/cizinci/index.html – інформація про перебування громадян і негромадян ЄС у Чехії;

www.mvcr.cz/agenda/labyrint/stat_obc.html – умови для отримання чеського громадянства;

portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam – правові норми для отримання дозволу на працевлаштування і відповідні бланки;

www.mvcr.cz/agenda/labyrint/manzel.html – інформація про документи, необхідні на випадок одруження з іноземцями;

www.mvcr.cz/azyl/ – інформація про отримання дозволів біженцями та прохачами притулку згідно з Дублінською і Шенгенськими угодами.

Для прикладу наведемо зміст україномовної сторінки "Трудова діяльність іноземців"¹²⁷ Міністерства внутрішніх справ, яка включена до складу інтегрованого порталу Міністерства праці і соціальних питань:

– юридичні нормативні акти (зі сфери трудової діяльності іноземців);

– працевлаштування іноземців (визначення понять; вступ іноземців на ринок праці; порядок дій роботодавця; порядок дій іноземця; особливі випадки; направлення іноземця до ЧР; міжнародні договори; відрядження; подовження дозволу на трудову діяльність; строк дії дозволу на трудову діяльність; адміністративні правопорушення);

– працевлаштування громадян ЄС (працевлаштування громадян ЄС/ЄЕП, Швейцарії та членів їх сімей; юридичний статус; вступ на ринок праці; обов'язок роботодавця);

– робота для іноземців (база даних про вільні робочі місця в Чеській Республіці для всіх іноземців і для учасників пілотного проекту "Вибір кваліфікованих іноземних працівників";

Shynkaruk A. Network Principles in Foreign Policy of Central European Countries // 4th Convention of CEEISA Reflecting on a wider Europe and beyond: norms, rights and interests University of Tartu, Estonia, 25-27 June 2006.– <http://www.ceeisaconf.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=164142/Shynkaruk.doc>

¹²⁷ Трудова діяльність іноземців.– http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam

безкоштовна он-лайн реєстрація пропозиції та попиту; пошук вакантних місць; реєстрація претендентів на роботу);

– реєстрація іноземців та громадян ЄС (реєстрація іноземців; реєстрація громадян ЄС/СЕП, Швейцарії і членів їхніх сімей).

Додамо також, що важлива роль у інформуванні населення та мігрантів відводилася Чеському Статистичному Офісу, який став джерелом агрегованих статистичних і аналітичних даних з будь-яких питань, у тому числі трудової міграції. Оперативний доступ до даних забезпечувався через відповідний сайт. Сторінка сайту, присвячена життю іноземців у Чеській Республіці, містить¹²⁸: урядову концепцію інтеграції іноземців, статистичні дані про перебування іноземців у країні, зокрема трудових мігрантів і іноземних підприємців, дані про підприємницькі повноваження іноземців, засудження і видворення, отримання віз, лікування тощо.

Як уже говорилося, ще одним суб'єктом системи пропагандистського забезпечення міграційної політики Чеської Республіки є неурядові спеціалізовані організації. Тут, мабуть, найголовніша роль відводилася Міжнародній організації з питань міграцій. Ми бачили вище, що вона задіяна практично в більшості урядових програм.

До числа неурядових неприбуткових чеських організацій, які активно працювали на теренах міграційних досліджень і пропаганди, належить створений у 1999 р. Мультикультурний центр "Прага". Довести, що співіснування багатьох культур у Чехії є можливим і воно служить взаємному збагаченню цих культур, такою є місія центру. Регулярна його робота спрямована на інформування не лише фахівців, а й широкого загалу про міжетнічне і міжнаціональне життя в Чехії та за її кордонами, організацію і проведення різноманітних форумів, конференцій різного рівня на міжкультурну тематику, ініціювання публічних дискусій задля створення в країні плюралістичного мультикультурного суспільства. Серед тематики заходів одну з провідних займає міграційна. Для

¹²⁸ Cizinci v ČR / Český statistický úřad.– 2006.–
http://www.czso.cz/ciz/cizinci.nsf/i/cizinci_v_cr

прикладу, у 2002-2003 рр. центр реалізував проект "Медіа і меншини"¹²⁹, що мав на меті вивчити образ іноземців, етнічних і національних меншин, який формується чеськими ЗМІ, та розповсюдити отримані знання про цей образ у шкільному і студентському середовищі, серед педагогічних працівників.

Проте найбільшим здобутком центру став проект "Migrace online", який початково фокусувався на дослідженнях міграційних проблем у Чеській Республіці в контексті проблем Центрально-Східної Європи. На сторінках створеного в рамках проекту web-сайту (www.migraceonline.cz) подавалися і сьогодні подаються результати оригінальних розвідок, аналітичні звіти, наукові статті, інтерв'ю, дискусії, медійні повідомлення, інформація про проекти численних чеських неурядових організацій тощо. З 2004 р. проект і відповідно web-сайт більше приділяє уваги проблемам міграції в Центрально-Східній Європі, а, починаючи з 2006 р., основною сферою досліджень стала власне трудова міграція, зокрема становище і статус трудових мігрантів у Чехії, проблеми експлуатації мігрантів, впливу тих чи інших груп мігрантів на економіку країни, ефективність візової та міграційної політики держави, особливості інтеграції іноземців у чеське суспільство.

Найчисельнішою групою суб'єктів забезпечення пропаганди є ЗМІ. Розглянемо їхню діяльність на прикладі "Радіо Прага"-іномовлення.

"Радіо Прага"-іномовлення є складовою частиною чеського громадського радіо, яке веде мовлення чеською, англійською, німецькою, французькою, іспанською та російською мовами. Для оцінки напрямів пропаганди нами було проведено тематичний контент-аналіз архіву "Радіогазети"-іномовлення – однієї з новинних програм "Радіо Прага". Архів містить матеріали, починаючи з 23 жовтня 2000 р.¹³⁰ Тому досліджуваний період був: з 23 жовтня 2000 р. по 4 червня 2006 р. Оцінювалися матеріали з точки зору таких категорій:

¹²⁹ Migrace online. Projekt "Média a menšiny" / Multikulturního centra Praha.– http://migraceonline.cz/projekty_f.shtml?x=163324

¹³⁰ Радио Прага – иновещание. Радиогазета. – <http://www.radio.cz/ru/rubrika/radiogazeta/komplet>

- взаємини Чеської Республіки з ЄС;
- еміграція та емігранти;
- імміграція та іммігранти;
- національні меншини в Чеській Республіці;
- зайнятість населення;
- демографічна ситуація в країні;
- біженці та шукачі притулку;
- ситуація на кордоні, візовий, митний контроль.

Детальні результати аналізу в розрізі місяців подаються в табл. Г.1 додатка Г.

Аналіз даних показує (рис. 3.5): якщо не зважати на тематику євроінтеграції, то, починаючи з другої половини 2002 р., найбільше уваги припадає на висвітлення імміграційних проблем. Саме в цей час, стимульована підготовкою до вступу в ЄС, починалася реалізація нової імміграційної політики держави. Як не дивно, але інші аспекти міжнародної міграції і пов'язані з нею – еміграція, біженці, зайнятість, демографічна ситуація, система контролю на кордонах – на таку повагу журналістів не заслужили, хоча окремі матеріали з'являлися. Більше того, загальний пік щомісячної появи числа всіх матеріалів маємо напередодні вступу в ЄС: друга половина 2003 р. – перша половина 2004 р.

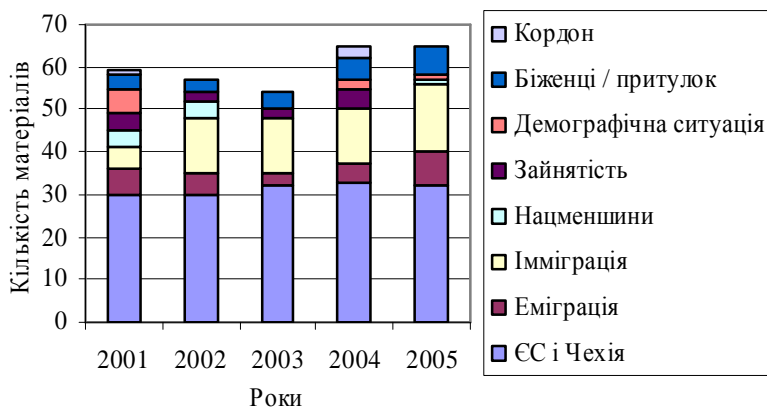

Рис. 3.5. Тематика матеріалів радіогазети "Радіо Прага"

Якщо поглянути на ситуацію з якісного боку, то ситуація не виглядає настільки райдужною. У 2001-2002 рр. більше було матеріалів щодо проблем з іноземцями, наприклад: "Російська мафія – головний біль чеської поліції" (12.07.2001), "Захоплене угруповання з нелегального переправлення людей" (12.10.2001), "Українським ув'язненим чеські тюрми не по душі" (30.10.2001), "Облави на російськомовних іноземців" (09.08.2002), "Дискримінація представників національних меншин на ринку праці і як з нею боротися" (01.11.2002), "Словаки в Чехії: як і колись, як у себе вдома" (17.12.2002).

З 2003 р. починають переважати матеріали іншого змісту: "Чи потрібні Чехії закордонні спеціалісти?" (18.02.2003), "Ми хочемо декриміналізувати феномен міграції" (03.04.2003), "Чехія і Україна готують міжнародну угоду про працевлаштування" (25.04.2003), "Через 2 тижні стартує проект із залучення на чеський ринок праці" (15.07.2003), "Чехія стане членом Шенгену" (23.07.2003), "В понеділок будуть відібрані перші *легальні іммігранти*" (31.10.2003), "Іноземцям у ЧР допомагають нові інтернет-сайти" (01.04.2004), "Чехія залучає на ринок праці спеціалістів з Молдови і Білорусі" (21.04.2004, 29.09.2004).

Водночас у цей же період не зникають матеріали на зразок: "Зустрітися з українцем? У жодному разі!" (09.04.2004), "В'єтнамці і проститутки залишаються в нас і після вступу в ЄС" (30.04.2004), "Яку *білу силу* представляють українці, що співають на концерті неонацистів у Чехії" (18.07.2004). Поставимо поруч заголовки матеріалів іншого плану: "Чехів буде все менше" (09.01.2004), "У деяких чеських селищах безробіття досягає 50%" (10.02.2004), "Чеська Республіка в п'ятірці європейських країн з найвищим безробіттям" (09.03.2004).

Відтак вимальовується ситуація: з одного боку, чеський уряд намагається проводити адекватну новій ситуації медійну політику; з іншого боку, ксенофобні настрої настільки вкоренилися у свідомості чехів і зокрема журналістів, що досягти потрібних результатів надзвичайно важко. Подібний стан з публікаціями маємо в інших чеських друкованих і електронних ЗМІ.

Тим не менше, незважаючи на вказані труднощі і недоліки, пропагандистська діяльність уряду дала хороші плоди. Головним, хоча й непрямим, доказом цього виступило те, що чеські громадяни прийшли на референдум влітку 2003 р. і 77,3% виборців проголосувало за приєднання країни до ЄС, а з 1 травня 2004 р. ЄС прийняв Чеську Республіку як свого нового повноцінного члена. В умовах чеського суспільства без відповідної пропагандистської роботи досягти такого результату було б неможливо.

ВИСНОВКИ

Сьогодні міжнародна трудова міграція стала фігурувати в числі найважливіших проблем на порядку денному світового співтовариства. Їх глобалізація змушує проводити дослідження на всіх рівнях: міжнародному, регіональному і національному. Організацією таких досліджень займаються міжнародні та спеціалізовані організації, створюються регіональні дослідницькі мережі, формуються спеціальні фонди та виконуються численні проекти. У результаті досліджень активно розвиваються різноманітні теорії міграції, які на мікро-, мезо- та макрорівнях і з урахуванням економічних, соціальних, психологічних та інших чинників намагаються пояснити ті чи інші міграційні тенденції і процеси. До таких теорій відносять мікро- та макрорівневі економічні неокласичні моделі, теорію "нової економічної міграції", соціально-економічні та соціально-психологічні макро- і мікрорівневі моделі, моделі суб'єктивно очікуваної корисності SEU, теорії увічнення міграції. Розроблені теоретичні моделі стали основою багатьох практичних досліджень, пов'язаних з міжнародною міграцією робочої сили.

До країн, які мають чималий досвід управління міграційними процесами, можна з повним правом віднести Чеську Республіку. Однак, на жаль, цінний досвід управління міграційними та демографічними процесами в цій країні ще не знайшов відображення в публікаціях українських науковців.

Проведене дослідження показало, що міжнародна трудова міграція в Чеській Республіці має свої яскраво виражені тенденції. Якщо періоди до 1989 р. характеризуються домінуванням еміграції над імміграцією, то в період після "оксамитової" революції імміграційні процеси стали основними й інтенсивно зростають. Напередодні вступу до ЄС демографічна ситуація в Чеській Республіці істотно ускладнилася через загальне зниження чисельності та старіння нації. Як наслідок, відбулося зниження економічної активності чехів з одночасним погіршенням ситуації на ринку праці: рівень безробіття зростав швидше за збільшення числа вакансій, істотно змінилася структура зайнятості. Така ситуація на ринку

праці призвела до зростання вартості життя. У цих умовах міжнародна трудова міграція швидко знайшла своє місце в ринковій економіці Чехії, а уряд скористався потенційними можливостями мігрантів для збагачення чеської нації та чеського ринку праці.

Проведений емпіричний аналіз взаємозв'язку між імміграцією та ситуацією на ринку праці доводить, що імміграція (на протигагу побоюванням деяких урядовців і практиків) не тільки не збільшує безробіття серед чехів, а навпаки: міграційні потоки насамперед орієнтуються на економічне піднесення, тобто в ті місця, де рівень безробіття нижчий, і, більше того, у багатьох випадках мігранти самі створюють для себе робочі місця в країні, тим самим позитивно впливаючи на економіку загалом. Відтак можна стверджувати: не обмежувальна, а активна міграційна політика була оптимальним рішенням уряду Чеської Республіки.

Уряд Чехії, орієнтуючись на виконання вимог щодо вступу Чехії в ЄС і розв'язання внутрішніх проблем у країні, виробив міграційну політику, реалізація якої здійснювалась за трьома напрямками:

- здійснення заходів на посилення контролю за міграційними потоками та проведення ефективної боротьби з нелегальною міграцією;

- здійснення інтеграції з населенням Республіки;

- активна участь у спільних міжнародних діях з метою вдосконалення управління міграційними потоками на двосторонньому і регіональному рівнях.

Це насамперед потребувало внесення змін до законодавства й адаптація його до законодавства європейських країн та істотної організаційної перебудови суб'єктів державного управління міграційними процесами в країні. Така політика виявилася цілком успішною та дозволила Чеській Республіці розпочати розв'язання внутрішньодержавних проблем, а відтак стати повноправним членом ЄС. Саме така політика могла б сьогодні стати орієнтиром для вироблення політики міжнародної трудової міграції в Україні.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. 10n1-04 Statistická ročenka České republiky 2004. Souhrnné ukazatele národního hospodářství / Czech Statistical Office.– 2004. – [http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/t/540053D599/\\$File/0101.xls](http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/t/540053D599/$File/0101.xls)
2. 2003 Status Report on Migration in the Czech Republic / MVČR Ministerstvo Vnitra.– Praha: MVČR, 2004.– 166 s.– http://www.mvcr.cz/2003/odbor/oamp/zprava_03a.pdf
3. 3108-04 Labour Statistics: Time Series of Basic Indicators (1948-2003). A17 Number of job applicants and registered unemployment rate: by gender (end of month) – 1990-2004 / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBCB/\\$File/31081700.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBCB/$File/31081700.xls)
4. 3108-04 Labour Statistics: Time Series of Basic Indicators (1948-2003). A18 Number of job applicants and vacancies: by NUTS 3 (end of year) – 1995-1996 / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBCD/\\$File/31081801.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBCD/$File/31081801.xls)
5. 3108-04 Labour Statistics: Time Series of Basic Indicators (1948-2003). A18 Number of job applicants and vacancies: by NUTS 3 (end of year) – 1997-2003 / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBD9/\\$File/31081802.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/t/880038BBD9/$File/31081802.xls)
6. 4019-04 Demographic Yearbook of the Czech Republic 2003. A.01.02 Population and vital statistics: numbers / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/0DA8227C8C091D12C1256F4D0030B2BF/\\$File/4019rh01.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/0DA8227C8C091D12C1256F4D0030B2BF/$File/4019rh01.xls)
7. 4019-04 Demographic Yearbook of the Czech Republic 2003. H.19.01 External migration - emigrants: by country, sex, educational attainment / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/1215F8BFFD75B444C1256F4D0030B2D1/\\$File/4019rh19.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/1215F8BFFD75B444C1256F4D0030B2D1/$File/4019rh19.xls)

8. 4019-04 Demographic Yearbook of the Czech Republic 2003. H.22.01 External migration: by age and reason of migration / Czech Statistical Office.– 2005. –
[http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/F1D132D200F9F6D0C1256F4D0030B2D4/\\$File/4019rh22.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/F1D132D200F9F6D0C1256F4D0030B2D4/$File/4019rh22.xls)
9. 4019-04 Demographic Yearbook of the Czech Republic 2003. Population and vital statistics of the Czech Republic: 1921-2003 / Czech Statistical Office.– 2005. –
[http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/CF11B90A7DCA4DE0C1256F4D0030B278/\\$File/4019ra01.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/CF11B90A7DCA4DE0C1256F4D0030B278/$File/4019ra01.xls)
10. Almerová Z. Migrační program / Open Society Fund Praha.– 2004.– <http://osf.cz/?x=000-007-014>
11. Catalogue of United Nations Population Division Publications, Databases and Software 2003. –
<http://www.un.org/esa/population/publications/catalogue2003/catalogue.htm>
12. Czech Republic in Figures. Vital Statistics of the Czech Republic between 2000 and 2004 (absolute figures) / Czech Statistical Office.– 2004.–
[http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/1103719e614f3d54c1256ebc004336f2/\\$FILE/obyacr_abs3q04.xls](http://www.czso.cz/eng/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/1103719e614f3d54c1256ebc004336f2/$FILE/obyacr_abs3q04.xls)
13. Czech Republic: key macroeconomic indicators / Czech Statistical Office.– 2005.–
[http://www2.czso.cz/eng/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/7a0a49b88025240dc1256e4600386612/\\$FILE/AHLMMAKR0200502.xls](http://www2.czso.cz/eng/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/7a0a49b88025240dc1256e4600386612/$FILE/AHLMMAKR0200502.xls)
14. Czech Statistical Office.– <http://www.czso.cz/csu>
15. Drbohlav D. Czech Republic // EU and US approaches to the management of immigration / Niessen J., Schibel Y., Magoni R. (eds.).– Brussels/Prague: Migration Policy Group, 2003.– 22 p.–
<http://www.migpolgroup.com/uploadstore/Czech%20Republic.pdf>
16. Drbohlav D. Immigration and the Czech Republic (with Special Respect to the Foreign Labour Force // International Migration Review.– 2003.– Spring.– Vol. 37.– No. 1.– PP. 194-224.–
http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/drbohlav_clanek02.pdf

17. Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries. Vol. II. Czech Republic / International Organization for Migration.– 2004.– 146 p.–

http://www.iom.int//documents/publication/en/iom_ii_cz.pdf

18. Drbohlav D. Současná migrace Ukrajinců a Rusů do Česka: Podobnosti a rozdílnosti / Multikulturní centrum Praha.– 01.03.2003.–

http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=130054

19. Drbohlav D., Cermakova D. Current Immigrants in the Czech Republic – Spatial Patterns (Border Zone vis-a-vis Interior) / Workshop "Transfrontier Migration in the CEE Countries: Problems and Experience in Regulation", December 12-15, 2002, Budapest.–

<http://www.pef.zcu.cz/pef/kge/veda/migrace/buda.htm>

20. Drbohlav D., Janská E., Šelepová P. Ukrajinská komunita v České republice (Výsledky dotazníkového šetření) / Migrace online.– 2000.– 14 p.–

http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/Ukrajinci_Drbohlav_2.pdf

21. Ekonomické aktivity migrantů podle občanství a gender v České republice (k 30.6.2004) / Migrace online.– 2004.–

<http://www.migraceonline.cz/graf.shtml>

22. Eurostat / U.S. Bureau of the Census. – 2005.–

http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_EMPLOI&root=STRIND_EMPLOI/emploi/em072

23. H.18.01 Zahraniční stěhování podle země, pohlaví, vzdělání a věkových skupin –přistěhovalí / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/1215F8BFFD75B444C1256F4D0030B2D1/\\$File/4019rh18.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/1215F8BFFD75B444C1256F4D0030B2D1/$File/4019rh18.xls)

24. Holub P. Ukrajinci v Česku chtějí větší práva // *Economia OnLine*.– Praha.– 30. 9. 2004.– <http://www.ihned.cz/autori>

25. Horáková M. Migrace v České republice před vstupem ČR do Evropské Unie.– Praha: VÚPSV, 2005.– 42 p.–

http://www.vupsv.cz/Horakova-Migrace_v_CR_pred_vstupem.pdf

26. Horakova M. Migration, demographic and labour market development in the Czech Republic // *European Community Studies Association Canada; 2004 Biennial Conference "A Constitution For Europe" Governance And Policy Making In The European Union,*

27-29 May 2004, Montreal, Canada.– 33 p.–
http://aa.ecn.cz/img_upload/3bfc4ddc48d13ae0415c78ceae108bf5/Horakova_Montreal.en.pdf

27. Horakova M. Obyvatelstvo, trh práce a migrace v České republice // European Community Studies Association Canada; 2004 Biennial Conference "A Constitution For Europe " Governance And Policy Making In The European Union, 27-29 May 2004, Montreal, Canada.– 33 p.–

http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/Horakova_Montreal.cz.pdf

28. Horakova M. Population, Labour Market and Migration in the Czech Republic // European Community Studies Association Canada; 2004 Biennial Conference "A Constitution For Europe " Governance And Policy Making In The European Union, 27-29 May 2004, Montreal, Canada.– 33 p.–

http://aa.ecn.cz/img_upload/3bfc4ddc48d13ae0415c78ceae108bf5/Horakova_Montreal.en.pdf

29. Horakova M. Průběh pracovních migrací v České republice od vstupu do Evropské Unie / Migrace online.– 2004.–

http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/pr_b_h_pracovn_ch_migrac_.pdf

30. Informace o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2000: Oficiální dokumenty / MVČR Ministerstvo Vnitra.– Praha 2000.

31. International Centre for Migration Policy Development (ICMPD). –

<http://www.icmpd.org/uploadimg/Panel%20statement%20JW%20Metropolis%20Vienna%20180903.pdf>

32. International Migration Report 2002 / Department of Economic and Social Affairs Population Division,

ST/ESA/SER.A/220. – New York: United Nations, 2002. – P.3. –

http://www.un.org/esa/population/publications/ittmig2002/2002ITT_MIGTEXT22-11.pdf

33. International Organization for Migration.–

<http://www.iom.int//documents/publication>

34. Kabeleová H. Ekonomické ukazatele ovlivňující migraci / Migrace online.– 29.07.2003 –

http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=142675

35. Kabeleová H. Vliv mezinárodní migrace na české hospodářství / Migrace online.– 12.02.2003 –
http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=165778
36. Kabeleová H. Získávání kvalifikovaných pracovníků - programy jiných zemí / Migrace online.– 11.12.2003 –
http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=161885
37. Kaderka P., Karhanová K. Obraz cizinců v médiích. Zpráva o projektu za rok 2002.– Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2002.– 13 s.
38. Karhanová K., Kaderka P. Obraz cizinců v médiích. Zpráva o projektu za rok 2001.– Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2001.– 8 s.
39. Krieger H. Migration Trends in an Enlarged Europe / European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Dublin.– 2004.–
http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/2004_migration_trends.pdf
40. Luptak M., Drbohlav D. Labour Migration and Democratic Institutions in the Czech Republic: The Example of Ukrainian Workers (Research report within Democratic Institutions Fellowship).– <http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/luptak.pdf>
41. Migrace na území České republiky: Informace o situaci v oblasti migrace na území ČR v roce 1998 / MVČR Ministerstvo Vnitřní.– Praha: MVČR, 2004.–
<http://www.mvcr.cz/migrace/1998/iom.html>
42. O vztahu k cizincům pracujícím a žijícím u nás.– Praha: Sociologický ústav AV ČR, Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2001.
43. Pilotní projekt "Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků" / Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.–
<http://www.imigracecz.org/?lang=cz&article=project>
44. Pilotní projekt "Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků": Zprávy a média / Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). Mezinárodní organizace pro migraci (IOM).–
<http://imigrace.mpsv.cz/?lang=cz&article=media&page=1>

45. Salt J. Current trends in international migration in Europe / CDMG (2003) 39. December 2003. – Strasbourg: Council of Europe, 2003. – P.123. –

http://www.geog.ucl.ac.uk/mru/docs/current_trends_2003.pdf

46. Shynkaruk A. Network Principles in Foreign Policy of Central European Countries // 4th Convention of CEEISA Reflecting on a wider Europe and beyond: norms, rights and interests University of Tartu, Estonia, 25-27 June 2006. –

<http://www.ceeisaconf.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=164142/Shynkaruk.doc>

47. Source OECD.– <http://new.sourceoecd.org>; Council of Europe: Publications and Reports – Migration/ – http://www.coe.int/T/E/Social_Cohesion/Migration/Documentation/Publications%20and%20reports.asp#TopOfPage

48. Statistické údaje k občanům nesousedních států, kteří v roce 2003 figurovali na prvních místech statistiky nelegální migrace přes státní hranice České republiky. Rusko, Čína, Ukrajina / Samostatná příloha.– 31 s.– <http://www.mvcr.cz/2003/odbor/oamp/statistiky.pdf>

49. The Central and Eastern European Network on Migration Research (CEENOM). – portal.unesco.org/shs/en/ev.php@URL_ID=2880&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

50. The European Council on Refugees and Exiles (ECRE) – www.ecre.org/about

51. UNESCO Working Papers on Migration Issues. – http://portal.unesco.org/shs/en/ev.php@URL_ID=3170&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-465.html

52. World Economic and Social Survey 2004: International Migration / The Department of Economic and Social Affairs of the United Nations. – November, 2004. – New York: United Nations, 2004. – 274 p.

53. Wronski I. The EU and its impact on population mobility and border control in Central and Eastern Europe // 14th Biennial Conference of Europeanists "Europe and the World: Integration, Interdependence, Exceptionalism ?".– Chicago: 2004.– 24 p.– http://www.europenet.org/conference2004/papers/F4_Wronski.pdf

54. Za prací do Česka: zákony, statistiky, nelegální migrace, brain drain, mýty, clientský systém, sankce // Člověk v tísní –

společnost při ČT, o.p.s.– 2003.– 38 s.–

<http://www.migraceonline.cz/doc/brozura.pdf>

55. Za prací do Evropy: diskriminace na evropských hranicích, amnestie pro nelegálně pobývajících cizince, migrační trendy, podněty pro českou migrační politiku // Člověk v tísni – společnost při ČT, o.p.s.– 2002.–

http://www.migraceonline.cz/doc/_brozura%20EU%2010%20web.pdf

56. Zilynskyj B. Ukrajinci českých zemí po roce 1989 / Akademie věd České republiky.– 2003.–

file://localhost/files/clanky/124/Ukrajinci_ceskych_zemi_po_roce_1989.pdf

57. Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2002 / MVČR Ministerstvo Vnitřní.– Praha 2003.– 120 s.

58. Айвазян С.А., Енюков И.С., Мешалкин Л.Д. Прикладная статистика: Исследование зависимостей.– М.: Финансы и статистика, 1985.– 607 с.

59. Андрієнко В. Проблеми створення і діяльності органів виконавчої влади України з регулювання зовнішньої міграції // Біженці та міграція: український часопис. – 1998.– №3-4. – С. 91–100.

60. Биффль Г. Миграция и ее роль в интеграции Западной Европы // Проблемы теории и практики управления. – 2000. – №4 – С.64–68.

61. Болч Б., Хуань К.Дж. Многомерные статистические методы для экономики.– М.: Финансы и статистика, 1979. – 317 с.

62. Бондарь А. Международная миграция населения и проблемы сохранения и накопления человеческого капитала // Белорусский журнал международного права и международных отношений: международные экономические отношения. – 2002. – №3. – <http://www.cenunst.unibel.by/journal/2002.3/bondar.shtml>

63. Брайчевська О. Репатріанти в Україні: кроки до інтеграції // Проблеми міграції. – 1999. – №10.

64. Верховна Рада України: Парламентські слухання 17 листопада 2004 року "Стан та проблеми правового і соціального статусу сучасної української трудової міграції". –

http://gska2.rada.gov.ua/control/uk/publish/article/news_left?art_id=53905&cat_id=46666

65. Витковская Г. Вынужденные мигранты из новых независимых государств на российском рынке труда // Государственная и корпоративная политика занятости / Под ред. Т. Малевой; Моск. Центр Карнеги. – М., декабрь 1998. – 179 с.

66. Витковская Г. Экономический чинник миграции из стран Центральной Азии: фон или доминанта? // Современные этнополитические процессы и миграционная ситуация в Центральной Азии / Под ред. Г. Витковской; Моск. Центр Карнеги. – М., июль 1998. – 229 с.

67. Гарсия-Исер М. Единый рынок труда СНГ: реалии и перспективы // Государственная и корпоративная политика занятости / Под ред. Т. Малевой; Моск. Центр Карнеги. – М., декабрь 1998. – 179 с.

68. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення // Економіка України. – 2001. – №4. – С.19-22.

69. Горшунов И., Кадочников П., Ньюбулд К., Трунин И., Юдин А. Место северных регионов в бюджетной системе Российской Федерации и оценка последствий массовой миграции. – <http://www.iet.ru/special/cepra/severregion>.

70. Грабовська І. Проблеми та перспективи жінки в сучасній українській політиці // Сучасність. – 2001. – № 6.

71. Демографічна ситуація в Україні у 2004 році // Державний комітет статистики України. Експрес-інформація. – №38. – 14.02.2005. – <http://www.ukrstat.gov.ua/express/0205/38.doc>

72. Державний комітет статистики України: офіційний веб-сайт. – <http://www.ukrstat.gov.ua/>

73. Доброта В. Нелегальное "счастье" Украины // Московский комсомолец в Украине. – 2001. – 4-13 сентября.

74. Доклад Генерального секретаря ООН "Укрепление ООН: программа дальнейших преобразований" (документ A/57/387) // Документы 57-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН. – www.un.org/russian/topic/reform/refordok/A57-387.pdf

75. За 25 лет число мигрантов в мире удвоилось, согласно новым данным ООН // Мир вокруг нас. – 04.11.2002. – <http://usinfo.state.gov/ruski/topics/world/2002-11-04w-migr.htm>.

76. Зайончковская Ж. Десять лет СНГ – десять лет миграций между странами-участниками // Население и общество. – <http://webserv.polit.ru/documents/461837.html>
77. Зайончковская Ж. Рынок труда как регулятор миграционных потоков // Государственная и корпоративная политика занятости / Под ред. Т. Малевой; Моск. Центр Карнеги. – М., декабрь 1998. – 179 с.
78. Заклекта О., Юрченко В., Шиманська О. Трудова еміграція як умова розвитку міжнародного ринку праці // Вісник КНТЕУ. – 2002. – №4. – С.9 -19.
79. Каменский А.Н. Проблемы международного трудового обмена и Россия / Моск. обществ. науч. фонд. – М., 1999. – 260 с.
80. Карпачова Н.І. Стан дотримання захисту прав громадян України за кордоном: Спеціальна доповідь Уповноваженого з прав людини у Верховній Раді України 2 квітня 2003 р. – http://www.ombudsman.kiev.ua/pres/print/rel_03_04_02p.htm; Карпачова Н. За кордоном заробляє кожен п'ятий українець // Інформаційне агентство "Оглядач". – 2 квітня 2003 р. – <http://www.oglyad.com>
81. Кириллова Е. Украинские трудовые мигранты в России // Государственная и корпоративная политика занятости / Под ред. Т. Малевой; Моск. Центр Карнеги. – М., декабрь 1998. – 179 с.
82. Когнитивные исследования за рубежом: Идеи и методы искусственного интеллекта в изучении политического мышления. – М., 1990.
83. Конвенція про застосування Шенгенської Угоди від 14 червня 1985 року між урядами держав Економічного Союзу Бенілюкс, Федеративної Республіки Німеччини та Французької Республіки про поступове скасування перевірок на спільних кордонах / Центр миру конверсії та зовнішньої політики України.– http://cpcfpu.org.ua/projects/borders/papers/shengen/document_4
84. Легальна міграція – відкритий шанс, але цього разу не для Вас // Пороги: Часопис для українців у Чеській Республіці. – 2004. – №4. – С.24-25.

85. Леонтенко О.М. Інтеграція України у міжнародний ринок праці: Автореферат дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Київський національний економічний університет, спец. рада Д.26.006.03. – К., 1999. – 19 с.
86. Малиновська О. Біженці, недобровільно переміщені особи, внутрішньопереміщені особи на пострадянському просторі // Проблеми міграції. – 2001. – №3. – <http://www.migration.kiev.ua>.
87. Малиновська О. Основні засади міграційної політики України та майбутні сценарії розвитку // Проблеми міграції. – 2002. – №1 – С.18-26. – <http://www.migration.kiev.ua>.
88. Малиновська О. Отримавши статус біженця // Проблеми міграції. – 1999. – №10.
89. Малиновська О. П'ять років процедури надання статусу біженця в Україні // Проблеми міграції. – 2001. – №2. – <http://www.migration.kiev.ua>.
90. Малиновська О. Україна: транзитна країна чи країна призначення? // Біженці та міграція: український часопис. – 1999. – №2. – С.74–81.
91. Малиновська О.А. Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні. – К.: НІС, 1997. – 69 с. – (Сер. "Соціальні стратегії"; Вип.3); Малиновская Е. Проблема нелегальной миграции в западных приграничных областях Украины // Пограничные районы на постсоветском пространстве: нетрадиционные аспекты безопасности. Материалы семинара. – Киев: Феникс, 1997.
92. Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС. – К.: Бланк-Прес, 2004. – 171 с.
93. Международные экономические отношения / Под ред. Сутырина С.Ф., Харломовой В.Н. – СПб.: Санкт-Петербургский университет, 1996. – 248 с.
94. Международные экономические отношения: Учебник / Под общ. ред. В.Е. Рыбалкина.– 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО "Бизнес-школа"Интел-синтез", Дипломатическая академия НИД РФ, 1998. – С.149–164.

95. Миграция в СНГ и Балтии: через различия проблем к общему информационному пространству / Материалы конференции 8 - 9 сентября 2000 г., Санкт-Петербург, Центр изучения проблем вынужденной миграции в СНГ, Независимый Исследовательский Совет по миграции стран СНГ и Балтии, Московский Центр Фонда Карнеги за Международный Мир, Европейский Университет в Санкт-Петербурге. – М., 2001. – 295 с. – <http://www.demoscope.ru/center/fmcenter/msngbalt.html>.

96. Миграция и безопасность в России / Под ред. Г.Витковской и С.Панарина; Моск. Центр Карнеги. – М.: Интердиалект+, 2000. – 341 с.

97. Миграция и информация / Под редакцией Ж.Зайончковской. – М.: Центр изучения проблем вынужденной миграции в СНГ, 2000. – 248 с.

98. Миграция населения в постсоветских государствах: Аннотированная библиография российских изданий 1992-1997 гг. / Науч.метод.рук.Ж.Зайончковской, сост. И.Бадыштовой, Ж.Зайончковской, сост. указ. имен А.Иоффе, общ. ред. Г.Витковской; Моск.Центр Карнеги. – М., 1998. – 185 с.

99. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія, практика): Енциклопедія / Упоряд. Ю.І. Римаренко. – К.: Довіра, 1998. – 912 с.

100. Міжнародна координація боротьби з незаконною міграцією: український контекст // Кордони України. – <http://viva-solutions.com>.

101. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування / Геєць В.М., Клебанова Т.С., Черняк О.І., Иванов В.В., Дубровіна Н.А., Ставицький А.В.– Х.: ВД "ІНЖЕК", 2005.– 396 с.

102. Москаль Г. Міграційні процеси – справа тонка // Голос України. – 2003. – 16 вересня. – С.7.

103. Москаль Г. Угроза "миграционного отстойника" и пути ее ликвидации / Державний комітет у справах національностей та міграції. – 2003. – http://www.scnm.gov.ua/ua/a?news_arch/2003/news_publ_003

104. Мосьондз С. Характеристика міграційного законодавства та органів державної виконавчої влади у сфері міграції // Проблеми міграції. – 2002.– №3. – <http://www.migration.kiev.ua>.
105. Новік В.О. Державна політика і регулювання імміграційних процесів в Україні: аналітичне дослідження. – К.: Компанія ВАІТЕ, 1999. – 216 с.
106. Панарин С. Центральная Азия: этническая миграция и политические субъекты воздействия на миграционную ситуацию // Современные этнополитические процессы и миграционная ситуация в Центральной Азии / Под ред. Г.Витковской; Моск. Центр Карнеги. – М., 1998. – 229 с.
107. Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти / Власенко Н.С., Ліанова Е.М. та ін. – К: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 558 с.
108. Пирожков С., Малиновська О., Марченко Н. Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегії. – К.: Академпрес, 1997. – 128 с.
109. Пирожков С.И., Хомра А.У. Миграция как вызов современной безопасности // Стратегічна панорама. – 2001. – №1. – С.183-190.
110. Піскун О. Свобода пересування – основний принцип міжнародно-правового регулювання міграційних процесів // Проблеми міграції. – 1999.– №4 – <http://www.migration.kiev.ua>.
111. Піскун О., Поворозник О. Досудовий та судовий захист біженців та пошукачів притулку в Україні) // Проблеми міграції. – 2002. – №1. – <http://www.migration.kiev.ua>.
112. Піскун О.І. Основи міграційного права: Порівняльний аналіз: Навчальний посібник. – К.: "МП Леся", 1998. – 360 с.
113. Плотинский Ю.М. Модели социальных процессов.– М.: Логос, 2001. – 296 с.
114. Позняк О. Міграційні процеси в контексті демографічного розвитку України: сучасний стан і перспективні тенденції // Економічний часопис ХХІ. – 2002.– №4. – С.34–37.
115. Позняк О. Оцінка майбутніх обсягів міграції в Україні з точки зору демографічного прогнозування // Проблеми міграції. – 2000. – №3. – <http://www.migration.kiev.ua>.

116. Позняк О. Скільки нас буде у 2025, 2050, 2075 роках? // Дзеркало тижня. – 2001. – №49.

117. Поляков Л., Чалий В. Україна і розширення ЄС: проблеми, наслідки, перспективи // Дзеркало тижня. – 2001. – №45.

118. Прибиткова І. Головне багатство України – її населення. І це багатство ми втрачаємо // Віче. – 1998. – №8. – С.23-32.

119. Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України / За ред. С.Максименка. – К.: Логос, 2000. – 171 с.

120. Ринок праці України за 2004 рік / Державний комітет статистики України. Доповідь від 15 червня 2005 р., № 9/1-1-21/214. – <http://www.ukrstat.gov.ua>

121. Роберте Ф.С. Дискретные математические модели с приложениями к социальным, биологическим и экологическим задачам. – М.:Наука, 1986.

122. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами / Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень "ЄвроРегіо Україна". – К.: "КІС", 2004. – 360 с.

123. Романюк М. Міграція населення України: національні пріоритети та регіональна диференціація механізму регулювання // Економіка України. – 1999. – №9. – С.38- 44.

124. Романюк М. Трудова міграція населення та її регулювання в умовах реформування економіки // Економічний часопис. – 1998. – №3. – С.45- 48.

125. Сергеев В.М. Когнитивные методы в социальных исследованиях // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М.: Прогресс, 1987. – С.3-20.

126. Современные этнополитические процессы и миграционная ситуация в Центральной Азии / Под ред. Г.Витковской; Моск.Центр Карнеги. – М., 1998. – 229 с.

127. Стародуб А. "Мертві душі" трудових мігрантів. Чи справді за кордоном працює п'ять мільйонів українців? // Дзеркало тижня. – 2005. – №22 (550).

128. Статистичний щорічник України за 2002 рік. – К.: Державний комітет статистики України, 2003. – 645 с.

129. Стратегія розвитку України: теорія і практика / За ред. О.С.Власюка. – К.: НІСД, 2002. – 864 с. – http://www.niss.gov.ua/book/strateg2/chast%205_cnv.htm.
130. Трахтенгерц Э.А. Компьютерная поддержка принятия решений. – М.: СИНТЕГ, 1998. – 376 с.
131. Трудова діяльність іноземців.– http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam
132. Ханк Д.Э., Уичерн Д.У., Райте А.Дж. Бизнес-прогнозирование. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2003. – 656 с.
133. Хейс Д. Причинный анализ в статистических исследованиях. – М., 1983.
134. Ходжабекян В. Управление миграционными процессами в республике // Проблемы теории и практики управления. – 1998. – №3. – http://www.ptpu.ru/issues/3_98/14_3_98.htm.
135. Холзманн Р., Мюнз Р. Проблемы и перспективы развития международной миграции в ЕС, входящих в него государствах, в соседних странах и регионах: вопросы политики / 2-ой Стокгольмский семинар по режимам глобальной мобильности населения, Стокгольм, 11-12 июня 2004 г., Институт перспективных исследований. – Стокгольм: Intellecta Stralins, 2004. – 87 с. – [http://wbln0018.worldbank.org/HDNet/HDDocs.nsf/0/d7cac7b32b1e6d7785256f00004c5b3f/\\$FILE/Holzmann_Munz_Rus.pdf](http://wbln0018.worldbank.org/HDNet/HDDocs.nsf/0/d7cac7b32b1e6d7785256f00004c5b3f/$FILE/Holzmann_Munz_Rus.pdf)
136. Хомра О. Еміграційний потенціал західного прикордоння України // Проблеми міграції. – 2002. – №1. – <http://www.migration.kiev.ua>
137. Хомра О. Україно-російське прикордоння в міграційному вимірі // Проблеми міграції. – 2001. – №3. – <http://www.migration.kiev.ua>.
138. Хомра О.У. Нелегальна міграція в Україні: ситуація, оцінки наслідків, перспективи / Матеріали II Міжнародної конференції "Розвиток демократії та демократична освіта в Україні". – К.: ЦОІ, 2002. – www.dep.kiev.ua/confer/Conference%202002/Section%2005/Khomra.pdf

139. Чехович С.Б. Юридичні аспекти міграційних процесів в Україні. – К., 2001. – 288 с.

140. Шишолін П. Державний кордон: час кардинальних змін // Політика і час. – 2001. – № 9.

141. Шлепаков А., Малиновська О., Пінчук О. Еміграція населення України: соціально-економічні аспекти та можливі наслідки – К.: НІСД, 1993. –

<http://www.niss.gov.ua/book/Malinovs/index.htm>.

142. Шокало О. Інтеграція чи повернення додому? // Дзеркало тижня. – 2005. – №12 (540).

143. Юдина Т.Н. О социологическом анализе миграционных процессов // Социологические исследования. – 2002. – №10. – С.102-109. –

http://socis.isras.ru/SocIsArticles/2002_10/Yudina.doc

ДОДАТОК А. Розрахунок коефіцієнтів міграційного тиску на ринок праці Чеської Республіки

Таблиця А.1

Вихідні дані для розрахунку міграційного тиску

Регіон	Безробіття					Іммігранти				
	усього			жінки		усього			жінки	
	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть вакансій	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть осіб	% віком 15-64	* к-сть осіб працездатного віку 15-64	% жінок	* к-сть осіб

2000 рік

По країні разом	8,78	457369	52060	9,98	229804	200951				
м.Прага	3,42	21832	4906	3,85	11624	57583				
Середньочеський край	6,80	38160	8241	8,49	20630	26993				
Південно-Чеський край	5,82	18499	3168	7,14	9795					
Пльзенський край	6,47	18535	3431	7,54	9495					
Карловарський край	8,02	13174	1542	8,01	6032					
Устецький край	16,15	66572	2798	18,84	33147					
Ліберецький край	6,44	14016	3649	7,44	7320					

Реґіон	Безробіття					Іммігранти					
	усього			жінки		усього			жінки		
	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть вакансій	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть осіб	% віком 15-64	* к-сть осіб працездатного віку 15-64	% жінок	* к-сть осіб	
Кралоґеґрадецький край	5,89	16644	5031	6,76	8493						
Пардубіцький край	7,87	19896	3661	9,27	10239						
Височина	7,48	19402	2638	8,85	9928						
Південно-Моравський край	9,35	54003	4396	10,66	27411						
Оломоуцький край	11,87	38092	3684	13,44	18566						
Злінський край	8,14	23935	1942	9,35	11931						
Моравсько-Сілезький край	15,13	94609	2973	16,50	45193						
	<u>2001 рік</u>										
По країні разом	8,90	461923	52084	10,12	231870	210794					
м.Прага	3,39	21632	7658	3,75	11262	61477					
Середньочеський край	6,76	37819	9360	8,43	20396	26418					
Південно-Чеський край	6,03	19162	2960	7,27	10049	7920					
Пльзенський край	6,52	18580	3534	7,68	9611	9785					

Регион	Безробіття					Іммігранти					
	усього			жінки		усього			жінки		
	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть вакансій	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть осіб	% віком 15-64	* к-сть осіб працездатного віку 15-64	% жінок	* к-сть осіб	
Карловарський край	8,71	14062	1401	8,78	6371	11944					
Устецький край	15,83	67720	3295	18,35	33849	14831					
Ліберецький край	7,35	15987	2677	8,29	8136	8861					
Краловеградський край	6,30	17433	3950	7,31	8827	8603					
Пардубіцький край	7,93	19911	2729	9,46	10316	6375					
Височина	7,02	18196	2797	8,23	9355	4748					
Південно-Моравський край	9,73	55139	3720	10,99	27721	17755					
Оломоуцький край	11,78	37215	3264	13,27	17982	5068					
Злінський край	8,51	24841	2173	10,04	12660	7714					
Моравсько-Сілезький край	15,11	94226	2566	16,64	45335	19295					
	<u>2002 рік</u>										
По країні разом	9,81	514435	40651	11,17	257438	231608	85	196867	38	88011	
м.Прага	3,73	23691	7685	4,22	12472	70978		60331		26972	

Регион	Безробіття					Іммігранти				
	усього			жінки		усього			жінки	
	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть вакансій	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть осіб	% віком 15-64	* к-сть осіб працездатного віку 15-64	% жінок	* к-сть осіб
Середньочеський край	7,21	41761	5231	8,97	22134	27038		22982		10274
Південно-Чеський край	6,65	21118	2688	8,17	11269	8698		7393		3305
Пльзенський край	7,06	20226	2651	8,21	10362	10815		9193		4109
Карловарський край	10,07	16115	2581	10,39	7285	13198		11218		5015
Устецький край	17,13	74135	1908	19,60	37044	16180		13753		6148
Ліберецький край	8,68	19334	2764	10,00	9832	9069		7709		3446
Краловеградський край	7,30	20497	1980	8,48	10470	9386		7978		3566
Пардубіцький край	8,66	21865	2267	10,22	11191	6623		5630		2516
Височина	8,32	21548	2905	10,18	11254	5246		4459		1993
Південно-Моравський край	11,20	63777	2906	12,64	31819	20039		17033		7614
Оломоуцький край	12,20	39395	1558	13,43	19055	6910		5874		2625
Злінський край	10,22	29759	2301	11,82	14863	8262		7023		3139
Моравсько-Сілезький край	15,89	101214	1226	17,37	48388	19166		16291		7283

Region	Безробіття					Іммігранти				
	усього			жінки		усього			жінки	
	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть вакансій	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть осіб	% віком 15-64	* к-сть осіб працездатного віку 15-64	% жінок	* к-сть осіб
	<u>2003 рік</u>									
По країні разом	10,31	542420	40188	11,77	272498	240421	92	221187	34	81743
м.Прага	4,02	25448	8482	4,52	13310	69115		63586		23499
Середньочеський край	7,43	43937	5970	9,1	23178	29847		27459		10148
Південно-Чеський край	6,96	22158	2203	8,59	11880	9660		8887		3284
Пльзенський край	7,60	21650	2550	8,89	11211	12687		11672		4313
Карловарський край	10,62	17362	2745	10,95	7983	13563		12478		4611
Устецький край	17,04	76499	1785	20,69	38038	16883		15532		5740
Ліберецький край	9,48	21065	2298	11,22	10942	9849		9061		3348
Краловеградський край	7,89	22146	2448	9,28	11317	9269		8527		3151
Пардубіцький край	9,43	24165	1317	11,26	12453	5807		5342		1974
Височина	9,20	23841	3128	11,22	12576	5961		5484		2026
Південно-Моравський край	11,45	65454	2493	12,91	32719	22668		20855		7707
Оломоуцький край	12,48	40770	1219	14,07	19980	7038		6475		2392

Регион	Безробіття					Іммігранти				
	усього			жінки		усього			жінки	
	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть вакансій	рівень безробіття	к-сть безробітних	к-сть осіб	% віком 15-64	* к-сть осіб працездатного віку 15-64	% жінок	* к-сть осіб
Злінський край	10,61	31621	2403	12,14	15898	8115		7466		2759
Моравсько-Сілезький край	16,84	106304	1147	18,51	51013	19959		18362		6786

Джерело: Таблиця підготовлена на основі статистичних даних з ¹³¹.

Примітка: Через відсутність інформації дані в колонках, позначених символом "*", розраховані шляхом множення загальних даних про міграції за період на відповідний відсоток.

¹³¹ 3108-04 Labour Statistics: Time Series of Basic Indicators (1948-2003). A18 Number of job applicants and vacancies: by NUTS 3 (end of year) – 1997-2003...; 4019-04 Demographic Yearbook of the Czech Republic 2003. A.01.02 Population and vital statistics: numbers...; H.18.01 Zahraniční stěhování podle země, pohlaví, vzdělání a věkových skupin –přistěhovalí / Czech Statistical Office.– 2005. – [http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/1215F8BFFD75B444C1256F4D0030B2D1/\\$File/4019rh18.xls](http://www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/publ/1215F8BFFD75B444C1256F4D0030B2D1/$File/4019rh18.xls) ; 4019-04 Demographic Yearbook of the Czech Republic 2003. H.22.01 External migration: by age and reason of migration...; Informace o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2000: Oficiální dokumenty / MVČR Ministerstvo Vnitra.– Praha 2000 ; Zpráva o situaci v oblasti migrace na území České republiky za rok 2002...– S.81; 2003 Status Report on Migration in the Czech Republic...– S.122.

Динаміка коефіцієнтів загального міграційного тиску в Чеській Республіці

Регіони / показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
По країні разом				
– рівень безробіття (%)	8,78	8,90	9,81	10,31
– напруженість на ринку праці (чол.)	8,79	8,87	12,65	13,50
– загальний міграційний тиск (чол.)	0,44	0,46	0,45	0,44
м.Прага				
– рівень безробіття (%)	3,42	3,39	3,73	4,02
– напруженість на ринку праці (чол.)	4,45	2,82	3,08	3,00
– загальний міграційний тиск (чол.)	2,64	2,84	3,00	2,72
Середньочеський край				
– рівень безробіття (%)	6,80	6,76	7,21	7,43
– напруженість на ринку праці (чол.)	4,63	4,04	7,98	7,36
– загальний міграційний тиск (чол.)	0,71	0,70	0,65	0,68
Південно-Чеський край				
– рівень безробіття (%)	5,82	6,03	6,65	6,96
– напруженість на ринку праці (чол.)	5,84	6,47	7,86	10,06

Регіони / показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,41	0,41	0,44
Пльзенський край				
– рівень безробіття (%)	6,47	6,52	7,06	7,60
– напруженість на ринку праці (чол.)	5,40	5,26	7,63	8,49
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,53	0,53	0,59
Карловарський край				
– рівень безробіття (%)	8,02	8,71	10,07	10,62
– напруженість на ринку праці (чол.)	8,54	10,04	6,24	6,32
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,85	0,82	0,78
Устецький край				
– рівень безробіття (%)	16,15	15,83	17,13	17,04
– напруженість на ринку праці (чол.)	23,79	20,55	38,85	42,86
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,22	0,22	0,22
Ліберецький край				
– рівень безробіття (%)	6,44	7,35	8,68	9,48
– напруженість на ринку праці (чол.)	3,84	5,97	6,99	9,17
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,55	0,47	0,47

Регіони / показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
Кралевоградський край				
– рівень безробіття (%)	5,89	6,30	7,30	7,89
– напруженість на ринку праці (чол.)	3,31	4,41	10,35	9,05
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,49	0,46	0,42
Пардубіцький край				
– рівень безробіття (%)	7,87	7,93	8,66	9,43
– напруженість на ринку праці (чол.)	5,43	7,30	9,64	18,35
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,32	0,30	0,24
Височина				
– рівень безробіття (%)	7,48	7,02	8,32	9,20
– напруженість на ринку праці (чол.)	7,35	6,51	7,42	7,62
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,26	0,24	0,25
Південно–Моравський край				
– рівень безробіття (%)	9,35	9,73	11,20	11,45
– напруженість на ринку праці (чол.)	12,28	14,82	21,95	26,26
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,32	0,31	0,35
Оломоуцький край				

Регіони / показники	Роки			
	2000	2001	2002	2003
– рівень безробіття (%)	11,87	11,78	12,20	12,48
– напруженість на ринку праці (чол.)	10,34	11,40	25,29	33,45
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,14	0,18	0,17
Злінський край				
– рівень безробіття (%)	8,14	8,51	10,22	10,61
– напруженість на ринку праці (чол.)	12,32	11,43	12,93	13,16
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,31	0,28	0,26
Моравсько–Сілезький край				
– рівень безробіття (%)	15,13	15,11	15,89	16,84
– напруженість на ринку праці (чол.)	31,82	36,72	82,56	92,68
– загальний міграційний тиск (чол.)		0,20	0,19	0,19

Примітка: Показники розраховані за даними табл. А.1 з використанням формул:

$$\text{Напруженість на ринку праці} = \frac{\text{Кількість безробітних}}{\text{Кількість вакансій}} ;$$

$$\text{Загальний міграційний тиск} = \frac{\text{Кількість мігрантів}}{\text{Кількість безробітних}} .$$

Динаміка коефіцієнтів трудового міграційного тиску в Чеській Республіці

Регіони / показники	Роки	
	2002	2003
По країні		
– рівень безробіття (%)	9,81	10,31
– напруженість на ринку праці (чол.)	12,65	13,50
– трудовий міграційний тиск (чол.)	0,38	0,41
м.Прага		
– рівень безробіття (%)	3,73	4,02
– напруженість на ринку праці (чол.)	3,08	3,00
– трудовий міграційний тиск (чол.)	2,55	2,50
Середньочеський край		
– рівень безробіття (%)	7,21	7,43
– напруженість на ринку праці (чол.)	7,98	7,36
– трудовий міграційний тиск (чол.)	0,55	0,62
Південно-Чеський край		
– рівень безробіття (%)	6,65	6,96
– напруженість на ринку праці (чол.)	7,86	10,06
– трудовий міграційний тиск (чол.)	0,35	0,40

Регіони / показники	Роки	
	2002	2003
Пльзенський край		
– рівень безробіття (%)	7,06	7,60
– напруженість на ринку праці (чол.)	7,63	8,49
– трудовий міграційний тиск (чол.)	0,45	0,54
Карловарський край		
– рівень безробіття (%)	10,07	10,62
– напруженість на ринку праці (чол.)	6,24	6,32
– трудовий міграційний тиск (чол.)	0,70	0,72
Устецький край		
– рівень безробіття (%)	17,13	17,04
– напруженість на ринку праці (чол.)	38,85	42,86
– трудовий міграційний тиск (чол.)	0,19	0,20
Ліберецький край		
– рівень безробіття (%)	8,68	9,48
– напруженість на ринку праці (чол.)	6,99	9,17
– трудовий міграційний тиск (чол.)	0,40	0,43
Краловеградський край		
– рівень безробіття (%)	7,30	7,89
– напруженість на ринку праці (чол.)	10,35	9,05

Регіони / показники	Роки	
	2002	2003
– трудовий міграційний тиск (чол.) Пардубіцький край	0,39	0,39
– рівень безробіття (%)	8,66	9,43
– напруженість на ринку праці (чол.)	9,64	18,35
– трудовий міграційний тиск (чол.) Височина	0,26	0,22
– рівень безробіття (%)	8,32	9,20
– напруженість на ринку праці (чол.)	7,42	7,62
– трудовий міграційний тиск (чол.) Південно-Моравський край	0,21	0,23
– рівень безробіття (%)	11,20	11,45
– напруженість на ринку праці (чол.)	21,95	26,26
– трудовий міграційний тиск (чол.) Оломоуцький край	0,27	0,32
– рівень безробіття (%)	12,20	12,48
– напруженість на ринку праці (чол.)	25,29	33,45
– трудовий міграційний тиск (чол.) Злінський край	0,15	0,16
– рівень безробіття (%)	10,22	10,61

Регіони / показники	Роки	
	2002	2003
– напруженість на ринку праці (чол.)	12,93	13,16
– трудовий міграційний тиск (чол.)	0,24	0,24
Моравсько-Сілезький край		
– рівень безробіття (%)	15,89	16,84
– напруженість на ринку праці (чол.)	82,56	92,68
– трудовий міграційний тиск (чол.)	0,16	0,17

Примітка: Показники розраховані за даними табл. А.1 з використанням формул:

$$\text{Напруженість на ринку праці} = \frac{\text{Кількість безробітних}}{\text{Кількість вакансій}} ;$$

$$\text{Трудовий міграційний тиск} = \frac{\text{Кількість мігрантів працездатного віку (15-64 рр.)}}{\text{Кількість безробітних}} .$$

Динаміка коефіцієнтів жіночого трудового міграційного тиску
в Чеській Республіці

Регіони ЧР / показники	Роки	
	2002	2003
По країні		
– рівень безробіття (%)	11,17	11,77
– напруженість на ринку праці (чол.)	6,33	6,78
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,34	0,30
м.Прага		
– рівень безробіття (%)	4,22	4,52
– напруженість на ринку праці (чол.)	1,62	1,57
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	2,16	1,77
Середньочеський край		
– рівень безробіття (%)	8,97	9,10
– напруженість на ринку праці (чол.)	4,23	3,88
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,46	0,44
Південно-Чеський край		
– рівень безробіття (%)	8,17	8,59
– напруженість на ринку праці (чол.)	4,19	5,39
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,29	0,28

Регіони ЧР / показники	Роки	
	2002	2003
Пльзенський край		
– рівень безробіття (%)	8,21	8,89
– напруженість на ринку праці (чол.)	3,91	4,40
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,40	0,38
Карловарський край		
– рівень безробіття (%)	10,39	10,95
– напруженість на ринку праці (чол.)	2,82	2,91
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,69	0,58
Устецький край		
– рівень безробіття (%)	19,60	20,69
– напруженість на ринку праці (чол.)	19,42	21,31
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,17	0,15
Ліберецький край		
– рівень безробіття (%)	10,00	11,22
– напруженість на ринку праці (чол.)	3,56	4,76
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,35	0,31
Краловеградський край		
– рівень безробіття (%)	8,48	9,28
– напруженість на ринку праці (чол.)	5,29	4,62
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,34	0,28

Регіони ЧР / показники	Роки	
	2002	2003
Пардубіцький край		
– рівень безробіття (%)	10,22	11,26
– напруженість на ринку праці (чол.)	4,94	9,46
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,22	0,16
Височина		
– рівень безробіття (%)	10,18	11,22
– напруженість на ринку праці (чол.)	3,87	4,02
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,18	0,16
Південно-Моравський край		
– рівень безробіття (%)	12,64	12,91
– напруженість на ринку праці (чол.)	10,95	13,12
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,24	0,24
Оломоуцький край		
– рівень безробіття (%)	13,43	14,07
– напруженість на ринку праці (чол.)	12,23	16,39
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,14	0,12
Злінський край		
– рівень безробіття (%)	11,82	12,14
– напруженість на ринку праці (чол.)	6,46	6,62
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,21	0,17

Регіони ЧР / показники	Роки	
	2002	2003
Моравсько-Сілезький край		
– рівень безробіття (%)	17,37	18,51
– напруженість на ринку праці (чол.)	39,47	44,48
– трудовий тиск жінок-мігрантів (чол.)	0,15	0,13

Примітка: Показники розраховані за даними табл. А.1 з використанням формул:

$$\text{Напруженість на ринку праці} = \frac{\text{Кількість жінок-безробітних}}{\text{Кількість вакансій}} ;$$

$$\text{Трудовий тиск жінок-мігрантів} = \frac{\text{Кількість жінок-мігрантів}}{\text{Кількість жінок-безробітних}} .$$

ДОДАТОК Б. Аналіз зв'язку чисельності мігрантів з показниками соціально-економічного розвитку Чеської Республіки

Таблиця Б.1

Вихідні дані

Назва показника	Позначення	Один. вимір.	Роки										
			1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003

I. Міграційний показник

1. Кількість постійних мігрантів	Y	чол.	77668	104343	159207	199152	210311	220187	228862	200951	210794	231608	240421
----------------------------------	---	------	-------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------

II. Показники економічного розвитку країни

2. Валовий внутрішній продукт (ВВП)	X ₁	млрд. чеськ. крон	1020,3	1182,8	1466,7	1660,6	1785,1	1962,5	2041,4	2150,1	2315,3	2414,7	2532,4
3. Міра інвестицій (відношення валового основного капіталу до ВВП)	X ₂	%	28,4	28,7	31,6	31,4	29,9	28,3	27,0	27,7	27,6	26,6	26,7
4. Рівень інфляції (приріст)	X ₃	%	20,8	10,0	9,1	8,8	8,5	10,7	2,1	3,9	4,7	1,8	0,1

Назва показника	Позначення	Один. вимір.	Роки										
			1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003

5. Індекс цін у споживчій сфері	X ₄	%	210,3	231,3	252,5	274,7	297,9	329,7	336,7	349,9	366,3	372,9	373,3
---------------------------------	----------------	---	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

III. Показники ринку праці

6. Чисельність населення віком 15-64	X ₅	тис. чол.	6957	7006	7044	7066	7089	7114	7138	7165	7168	7180	7211
7. Рівень безробіття	X ₆	%	3,52	3,19	2,93	3,52	5,23	7,48	9,37	8,78	8,90	9,81	10,31
8. Офіційно зареєстровані безробітні	X ₇	чол.	185216	166480	153041	186339	268902	386918	487623	457369	461923	514435	542420
9. Кількість вакансій (вільні робочі місця)	X ₈	місць	53938	76581	88047	83976	62284	37641	35117	52060	52084	40651	40188

IV. Показники доходів населення

10. Індекс реальних витрат на 1 члена сім'ї	X ₉	%	76,2	78,3	84,3	90,0	93,3	90,9	94,7	92,8	93,8	95,0	99,8
11. Середньомісячна номінальна заробітна плата в національній економіці	X ₁₀	чеськ. крон	5904	7004	8307	9825	10802	11801	12797	13614	14793	15866	16920

Назва показника	Позна- чення	Один. вимір.	Роки										
			1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
12. Індекс реальної заробітної плати	X ₁₁	%	103,7	107,7	108,6	108,8	101,8	98,8	106,1	102,6	103,8	105,3	106,6

Джерело: Таблиця підготовлена на основі статистичних даних з ¹³².

Примітки: Пояснення до змісту окремих показників:

– *Кількість постійних мігрантів* = мігранти, які отримали право постійного перебування в країні, плюс мігранти, які мають дозвіл на перебування в країні понад 90 днів;

– *Індекс реальної заробітної плати (у цивільному секторі)* = співвідношення індекса номінальної середньомісячної заробітної плати та індекса споживчих цін

¹³² Migrace na území České republiky: Informace o situaci v oblasti migrace na území ČR v roce 1998 / MVČR Ministerstvo Vnitra.– Praha: MVČR, 2004.– <http://www.mvcr.cz/migrace/1998/iom.html> ; Czech Republic: key macroeconomic indicators / Czech Statistical Office.– 2005.– [http://www2.czso.cz/eng/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/7a0a49b88025240dc1256e4600386612/\\$FILE/AHLMA_KRO200502.xls](http://www2.czso.cz/eng/redakce.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/7a0a49b88025240dc1256e4600386612/$FILE/AHLMA_KRO200502.xls) ; 10n1-04 Statistická ročenka České republiky 2004. Souhrnné ukazatele národního hospodářství...; Drbohlav D. Migration Trends in Selected EU Applicant Countries...– P.130.

Таблиця Б.2

Кореляційна матриця для виявлення зв'язку між кількістю постійних мігрантів (Y)
з показниками соціально-економічного розвитку (X)

	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁
Y	1,00											
X ₁	0,91	1,00										
X ₂	-0,33	-0,59	1,00									
X ₃	-0,82	-0,87	0,46	1,00								
X ₄	0,89	0,99	-0,64	-0,85	1,00							
X ₅	0,90	0,99	-0,59	-0,90	0,99	1,00						
X ₆	0,77	0,92	-0,84	-0,77	0,95	0,92	1,00					
X ₇	0,77	0,92	-0,84	-0,77	0,95	0,92	1,00	1,00				
X ₈	-0,50	-0,63	0,89	0,37	-0,68	-0,60	-0,85	-0,85	1,00			
X ₉	0,97	0,95	-0,42	-0,86	0,92	0,94	0,83	0,82	-0,54	1,00		
X ₁₀	0,87	1,00	-0,65	-0,87	0,98	0,99	0,94	0,94	-0,65	0,93	1,00	
X ₁₁	-0,20	-0,20	0,32	-0,17	-0,29	-0,18	-0,32	-0,31	0,57	-0,17	-0,18	1,00

Таблиця Б.3

Результат розрахунку рівняння парної лінійної регресії між показниками
 Y (Кількість постійних мігрантів) та X_9 (індекс реальних витрат на 1 члена сім'ї),
отриманої з використання Microsoft Excel 2002

ВИВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ					
<i>Регресійна статистика</i>					
Множинний R		0,973130555			
R-квадрат		0,946983076			
Нормований R-квадрат		0,941092307			
Стандартна похибка		12989,71965			
Спостереження		11			
<i>Дисперсійний аналіз</i>					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значущість F</i>
Регресія	1	27125000769	27125000769	160,7571148	0,0000004812
Залишок	9	1518595350	168732816,6		
Всього	10	28643596119			

	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна похибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-значення</i>	<i>Нижнє 95%</i>	<i>Верхнє 95%</i>
Y-перетин.	-449741,3554	50562,09572	-8,894832167	0,000009399	-564120,8495	-335361,8612
X9	7108,137609	560,6227603	12,67900291	0,000000481	5839,91985	8376,355369
ВИВЕДЕННЯ ЗАЛИШКУ			ВИВЕДЕННЯ ЙМОВІРНСТІ			
<i>Спостереження</i>	<i>Передбачуване Y</i>	<i>Залишки</i>	<i>Персентиль</i>	<i>Y</i>		
1	91898,73043	-14230,73043	4,545454545	77668		
2	106825,8194	-2482,819413	13,63636364	104343		
3	149474,6451	9732,354932	22,72727273	159207		
4	189991,0294	9160,970559	31,81818182	199152		
5	213447,8836	-3136,883551	40,90909091	200951		
6	196388,3533	23798,64671	50,00000000	210311		
7	223399,2762	5462,723796	59,09090909	210794		
8	209893,8147	-8942,814746	68,18181818	220187		
9	217001,9524	-6207,952356	77,27272727	228862		
10	225531,7175	6076,282513	86,36363636	231608		
11	259650,778	-19229,77801	95,45454545	240421		

Примітки:

1. Рівняння регресії має вигляд:

$$Y = -449741,3554 + 7108,137609 * X_9$$

2. Відбір незалежних змінних для рівняння здійснювався з використанням методу покрокової регресії шляхом аналізу даних кореляційної матриці та з урахуванням мультиколінеарності. Отримане рівняння та всі його коефіцієнти є значущими з високим рівнем значущості (порядка 10^{-6}). Коефіцієнт кореляції $R = 0,973130555$ свідчить, що між Y ("кількість постійних мігрантів") і X_9 ("індекс реальних витрат на 1 члена сім'ї") існує тісний позитивний кореляційний зв'язок, а значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,946983076$ (нормований $R^2 = 0,941092307$) – про те, що більше 94% варіації залежної змінної Y пояснюється саме взаємозв'язком між Y і X_9 . З рівняння також випливає, що збільшення на 1% реальних витрат на одного члена чеської родини призводить до збільшення кількості мігрантів на 7108 чол.

ДОДАТОК В. Класифікація міграційної політики країн світу

Таблиця В.1

Класифікація типів міграційної політики держав

Формулювання типу державної еміграційної політики	Тип політики	Формулювання типу державної імміграційної політики	Тип політики
Еміграція досить низька, але державного втручання не потребує	1	Імміграція досить низька, але державного втручання не потребує	1
Еміграція досить низька: потребує державного втручання з метою її посилення	2	Імміграція досить низька: потребує державного втручання з метою її посилення	2
Еміграція задовільна: потребує державного втручання з метою її збільшення	3	Імміграція задовільна: потребує державного втручання з метою її збільшення	3
Еміграція задовільна: потребує державного втручання з метою її збереження	4	Імміграція задовільна: потребує державного втручання з метою її збереження	4
Еміграція задовільна: державного втручання не потребує	5	Імміграція задовільна: державного втручання не потребує	5
Еміграція задовільна: потребує державного втручання для її зниження	6	Імміграція задовільна: потребує державного втручання для її зниження	6
Еміграція висока: потребує державного втручання для її зниження	7	Імміграція висока: потребує державного втручання для її зниження	7
Еміграція висока, але державного втручання не потребує	8	Імміграція висока, але державного втручання не потребує	8

Джерело: ¹³³.

¹³³ Каменский А.Н. Проблемы международного трудового обмена и Россия...— С.9-14.

Таблиця В.2

Типи державної міграційної політики країн світу

Країна	Тип політики імміграції	Тип політики еміграції	Країна	Тип політики імміграції	Тип політики еміграції
Австралія	4	5	Німеччина	7	5
Австрія	7	5	Нідерланди	7	5
Азербайджан	4	4	Польща	4	8
Аргентина	4	5	Португалія	6	5
Білорусь	4	6	Росія	7	7
Бельгія	7	5	Румунія	6	8
Болгарія	4	5	Словаччина	6	5
Бразилія	4	8	Словенія	5	7
Великобританія	7	5	США	4	5
Вірменія	4	4	Туркменістан	4	4
Грузія	4	4	Угорщина	6	5
Данія	4	4	Узбекистан	4	4
Єгипет	6	2	Україна	5	7
Ізраїль	2	7	Фінляндія	6	4
Ісландія	4	4	Франція	7	4
Ірландія	4	7	Чеська Республіка	6	5
Іспанія	6	6	Хорватія	5	7
Італія	4	5	Швеція	4	5
Казахстан	4	4	Швейцарія	7	5
Канада	3	5	Шрі-Ланка	4	5
Киргизія	4	4	Естонія	7	4
Куба	4	4	Югославія	5	7
Литва	6	4	Японія	4	5
Молдова	4	4			

Джерело: ¹³⁴.

¹³⁴ Каменский А.Н. Проблемы международного трудового обмена и Россия...— С.9-14.

ДОДАТОК Г. Результати контент-аналізу інформаційних матеріалів "Радіо Прага"- іномовлення

Таблиця Г.1

Тематика повідомлень Радіогазети "Радіо Прага"

Рік / місяць	Кількість повідомлень на тему							
	ЄС і Чехія	Еміграція	Імміграція	Нацменшини	Зайнятість	Демографіч- на ситуація	Біженці / притулок	Кордон
2000	5	0	1	1	1	0	0	4
жовтень	–	–	–	–	–	–	–	2
листопад	2	–	–	1	–	–	–	1
грудень	3	–	1	–	1	–	–	1
2001	30	6	5	4	4	6	3	1
січень	4	–	–	–	–	1	–	–
лютий	2	1	–	–	–	1	–	–
березень	–	–	–	–	–	1	–	–
квітень	2	1	1	1	1	–	–	–
травень	1	–	–	1	–	–	1	–
червень	7	–	–	–	–	–	–	–
липень	2	2	1	1	–	1	1	–
серпень	1	1	–	1	–	1	–	–
вересень	2	1	–	–	–	–	–	–
жовтень	2	–	2	–	2	–	–	–
листопад	3	–	–	–	1	1	1	1
грудень	4	–	1	–	–	–	–	–
2002	30	5	13	4	2	0	3	0
січень	4	–	2	–	–	–	–	–
лютий	2	–	–	–	–	–	–	–
березень	9	1	–	–	–	–	–	–
квітень	2	–	–	–	–	–	–	–
травень	1	–	–	–	–	–	–	–
червень	–	1	1	–	–	–	–	–
липень	–	–	–	–	1	–	1	–

Рік / місяць	Кількість повідомлень на тему							
	ЄС і Чехія	Еміграція	Імміграція	Нацменшини	Зайнятість	Демографіч- на ситуація	Біженці / притулок	Кордон
серпень	2	1	2	–	–	–	–	–
вересень	–	–	1	1	1	–	1	–
жовтень	6	2	1	1	–	–	–	–
листопад	–	–	1	1	–	–	1	–
грудень	4	–	5	1	–	–	–	–
2003	32	3	13	0	2	0	4	0
січень	2	2	–	–	–	–	–	–
лютий	2	–	1	–	1	–	–	–
березень	2	–	–	–	–	–	–	–
квітень	1	–	2	–	–	–	–	–
травень	1	–	1	–	–	–	–	–
червень	12	–	–	–	–	–	–	–
липень	3	–	–	–	1	–	–	–
серпень	–	–	2	–	–	–	2	–
вересень	2	–	1	–	–	–	–	–
жовтень	4	1	2	–	–	–	–	–
листопад	1	–	4	–	–	–	1	–
грудень	2	–	–	–	–	–	1	–
2004	33	4	13	0	5	2	5	3
січень	2	2	3	–	1	1	–	–
лютий	3	–	1	–	1	–	1	–
березень	3	–	2	–	1	–	–	1
квітень	7	–	5	–	–	–	–	1
травень	7	–	–	–	–	–	–	–
червень	7	–	–	–	–	–	1	–
липень	2	–	–	–	–	–	–	1
серпень	2	–	–	–	1	–	–	–
вересень	–	–	2	–	1	1	–	–
жовтень	–	2	–	–	–	–	1	–
листопад	–	–	–	–	–	–	2	–
грудень	–	–	–	–	–	–	–	–
2005	32	8	16	1	0	1	7	0
січень	2	–	3	–	–	–	–	–

Рік / місяць	Кількість повідомлень на тему							
	ЄС і Чехія	Еміграція	Імміграція	Нацменшини	Зайнятість	Демографіч- на ситуація	Біженці / притулок	Кордон
лютий	1	–	1	–	–	–	–	–
березень	2	1	–	–	–	–	1	–
квітень	6	1	1	1	–	–	–	–
травень	3	–	1	–	–	–	1	–
червень	9	2	2	–	–	–	2	–
липень	1	2	2	–	–	–	–	–
серпень	–	1	4	–	–	–	–	–
вересень	1	1	–	–	–	–	–	–
жовтень	2	–	–	–	–	–	2	–
листопад	3	–	1	–	–	1	–	–
грудень	2	–	1	–	–	–	1	–
2006	13	0	2	3	1	0	2	0
січень	2	–	–	–	–	–	1	–
лютий	3	–	1	1	–	–	–	–
березень	4	–	1	–	1	–	–	–
квітень	2	–	–	2	–	–	1	–
травень	2	–	–	–	–	–	–	–

ДОДАТОК Д. Назви територій і країв у Чеській Республіці

Класифікація NUTS (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics) була запроваджена Eurostat за згодою інших органів ЄС як уніфікована система територіального поділу в країнах ЄС. З 1 січня 2000 р. Чеська Республіка запровадила у себе поділ території CZ-NUTS. Нині діє уточнена система CZ-NUTS від 2001 та 2003 рр.

Згідно системи NUTS Чеська республіка включає в себе такі територіальні одиниці самоуправління :

- NUTS 0 (Чеської Республіки як держава – 1 одиниця);
- NUTS 1 (територія Чеської Республіки як єдине ціле; близько 10300 тис. мешканців);
- NUTS 2 (область або регіон, як об'єднують в собі окремі краї – 8 одиниць; близько 1300 тис. мешканців);
- NUTS 3 (край як окрема територіальна одиниця, включаючи Прагу – 14 одиниць; близько 735 тис. мешканців);
- NUTS 4 (район – 76 одиниць і 15 районів м.Праги; близько 134 тис. мешканців).

В таблиці Д.1 і на рис.Д.1 представлено поділ території Чеської Республіки згідно з системою CZ-NUTS.

Зазначимо, що нині поряд із вказаною системою поділу території країни в окремих випадках використовується система, запроваджена ще адміністративною реформою 1960 р. Згідно з нею виділяються такі краї:

- 1) Středočeský (Середньочеський, центр – Прага);
- 2) Jihočeský (Південно-Чеський, центр – Ческе Будейовіце);
- 3) Západočeský (Західно-Чеський, центр – Пльзень);
- 4) Severočeský (Північно-Чеський, центр – Усте над Лабем);
- 5) Východočeský (Східно-Чеський, центр – Градец Кралове);
- 6) Jihomoravský (Південно-Моравський, центр – Брно);
- 7) Severomoravský (Північно-Моравський, центр – Острава).

Таблица Д.1

Діюча номенклатура територіальних одиниць
в Чеській Республіці

(станом на 1.01.2001 р.)

NUTS 2 - Oblast / Large Areas / Область	NUTS 3 Kraje / Regions / Край
1. Hlavní město Praha / Prague / м.Прага	1. Praha / Prague / Прага
2. Střední Čechy / Central Bohemian / Середньочеська	2. Středočeský / Central Bohemian / Середньочеський (центр – Прага)
3. Jihozápad / Jihozápad (Southwest) / Південно-Західна	3. Jihočeský / South Bohemian / Південно-Чеський (центр – Ческе Будейовіце)
	4. Plzeňský / Plzeň / Пльзенський (центр – Пльзень)
4. Severozápad / Severozápad (Northwest) / Північно-Західна	5. Karlovarský / Karlovy Vary / Карловарський (центр – Карлові Вари)
	6. Ústecký / Ústí nad Labem / Устецький (центр – Усте над Лабем)
5. Severovýchod / Severovýchod (Northeast) / Північно-Східна	7. Liberecký / Liberec / Ліберецький (центр – Ліберец)
	8. Královéhradecký / Hradec Králové / Краловерградський (центр – Градец Краловете)

NUTS 2 - Oblast / Large Areas / Область	NUTS 3 Kraje / Regions / Край
	9. Pardubický / Pardubice / Пардубіцький (центр – Пардубіце)
6. Jihovýchod / Jihovýchod (Southeast)/ Південно-Східна	10. Vysočina / Vysočina / Височина (центр – Іклава)
	11. Jihomoravský / South Moravian / Південно-Моравський (центр – Брно)
7. Střední Morava / Střední Morava / Середньоморавська	12. Olomoucký / Olomouc / Оломоуцький (центр – Оломоуць)
	13. Zlínský / Zlín / Злінський (центр – Злін)
8. Moravskoslezsko / Moravian-Silesian / Моравсько-Сілезька	14. Moravskoslezský / Moravian-Silesian / Моравсько-Сілезький (центр – Острава)

Рис.Д.1. Територіально-адміністративна мапа Чеської Республіки

Наукове видання

**Пелех Оксана Богданівна
Юськів Богдан Миколайович**

Міжнародна трудова міграція в Чеській Республіці

Комп'ютерна верстка Б.М.Юськів
Технічний редактор Б.М.Юськів
Коректор О.І.Якимчук

Підп. до друку 26.12.2006 р. Формат 60x84 Обл.-вид.арк.-6,5.
Наклад 300 прим. Зам. № 455.

Видавничі роботи: "Перспектива"^{ТМ}
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія РВ №26 від 6 квітня 2004 р.
33022, м. Рівне, пр. Кн.Романа 9/24; тел.: (0362) 24-45-09

Віддруковано засобами ризографічного друку,
ПП Самборський І.О.
вул. Толстого, 3, м. Рівне, 33028.